

Mendelova univerzita v Brně
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studí

**Reintegrace dětských vojáků v procesu post-konfliktní
rekonstrukce**

Diplomová práce

Autor: Bc. Pavlína Haufová
Vedoucí práce: Ing. Zbyšek Korecki, Ph.D.
Brno 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci „Reintegrace dětských vojáků v procesu post-konfliktní rekonstrukce“ vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně, dne 19. 5. 2017

.....

Bc. Haufová, Pavlína

Poděkování

Za odbornou pomoc při zpracování předkládané práce, cenné rady a zejména čas, jenž mi věnoval, bych na tomto místě chtěla poděkovat panu Ing. Zbyšku Koreckému, Ph.D.

Abstrakt

Haufová, P. *Reintegrace dětských vojáků v procesu post-konfliktní rekonstrukce*. Brno, 2017. Diplomová práce. Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií.

Diplomová práce se zabývá fenoménem výskytu dětských vojáků a jejich opětovným začleněním do poválečné společnosti. Předmětem teoretické části práce je obecné charakterizování problematiky nezletilých kombatantů ve vztahu k vybraným pramenům mezinárodního práva, ekonomickým a sociálním faktorům rekrutace dívek a rovněž chlapců, spolu s důsledky a teoretickými přístupy k programům odzbrojení, demobilizace a reintegrace. Analytická část práce se zaměřuje na bývalé dětské vojáky v procesu post-konfliktní rekonstrukce ve vybraných zemích západní Afriky, tedy Sierra Leone a Libérii, se zaměřením na jejich reintegraci do společnosti po deeskalaci občanských válek v roce 2002 a 2003. V závěrečné části práce jsou navržena opatření k řešení problému nezletilých jedinců v ozbrojených skupinách a silách, spolu s návrhy na doplnění procesu opětovného návratu dětských kombatantů do občanské společnosti.

Klíčová slova: odzbrojení, demobilizace, dětské vojáky, reintegrace, rekrutace, Sierra Leone, Libérie, dívky, občanská válka

Abstract

Haufová, P. *Reintegration of child soldiers in the process of post-conflict reconstruction*. Brno, 2017. Diploma thesis. Mendel University in Brno, Faculty of Regional Development and International Studies.

The diploma thesis deals with the phenomenon of child soldiers and their reintegration into the post-war society. The subject of the theoretical part is the general characterization of the problem of child combatants in relation to selected sources of international law, economic and social factors of recruiting girls and boys, together with the consequences and theoretical approaches to disarmament, demobilization and reintegration programs. The analytical part focuses on former child soldiers in post-conflict reconstruction in selected countries of West Africa, Sierra Leone and Liberia, with a focus on their reintegration into society after the de-escalation of civil wars in 2002 and 2003. In the final part of the thesis measures for solving the problem of children in armed groups and forces, together with proposals for completing the process of reintegration of former child soldiers into civil society are proposed.

Key words: disarmament, demobilization, child soldiers, reintegration, recruiting, Sierra Leone, Liberia, female child soldiers, civil war

Obsah

Seznam použitých zkratk	9
Úvod	11
Cíl práce a metodika	15
1. Charakteristika problematiky dětských vojáků	18
1.1 Dítě a dětský komбатant v kontextu mezinárodního práva	18
1.2 Ekonomické a sociální faktory rekrutace	23
1.3 Příčiny a důsledky verbování dívek	27
1.4 Teoretické přístupy k procesům odzbrojení, demobilizace a reintegrace	30
2. Proces post-konfliktní rekonstrukce dětských vojáků ve státech Sierra Leone a Libérie	39
2.1 Analýza důvodů náboru a využití dětských vojáků	42
2.1.1 Sierra Leone	42
2.1.2 Libérie	45
2.2 Analýza verbování a využití dívek	48
2.2.1 Sierra Leone	48
2.2.2 Libérie	50
2.3 Bývalí dětští vojáci v programech odzbrojení, demobilizace a reintegrace	51
2.3.1 Sierra Leone	51
2.3.2 Libérie	57
3. Návrhová část	62
3.1 Globální řešení fenoménu dětských komбатantů	62
3.2 Změny procesu reintegrace	66
Závěr	71
Seznam použité literatury	74
Seznam tabulek	85
Seznam grafů	85

Přílohy.....	86

Seznam použitých zkratek

ACRWC	African Charter on the Rights and Welfare of the Child
AFL	Armed Forces of Liberia
AFRC	Armed Forces Revolutionary Council
ALP	Accelerated Learning Programme
AU	African Union
CDF	Civil Defense Forces
CEIP	Community Education Investment Programme
CIA	Central Intelligence Agency
CSUCHS	Coalition to Stop the Use of Child Soldiers
CPAs	Child Protection Agencies
CREPS	Complementary Rapid Education for Primary School Programme
DCOF	Displaced Children and Orphans Fund
DD	disarmament and demobilization
DDR	disarmament, demobilization and reintegration
DPKO	United Nations Department of Peacekeeping Operations
ECOMOG	Economic Community of West African States Monitoring Group
EU	European Union
HHI	Harvard Humanitarian Initiative
HRW	Human Rights Watch
CHACU	Children and Armed Conflict Unit
CHSI	Child Soldiers International
ICCs	interim care centers
ICRC	International Committee of the Red Cross
ILO	International Labour Organization
LRD	Liberijský dolar
LURD	Liberians United for Reconciliation and Democracy
MODEL	Movement for Democracy in Liberia

NCDDR	National Commission for Disarmament, Demobilization and Reintegration
NCDDRR	National Commission on Disarmament, Demobilization, Rehabilitation and Reintegration
NPFL	National Patriotic Front of Liberia
NPRC	National Provisional Ruling Council
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
OSN	Organizace spojených národů
RUF	Revolutionary United Front
SBU _s	Small Boys Units
SGU _s	Small Girls Units
SLA	Sierra Leone Army
TEP	Training and Employment Programme
TRC	Liberian Truth and Reconciliation Commission
TRC	Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission
TSA	transitional safety-net allowance
UN	United Nations
UNAMSIL	United Nations Mission in Sierra Leone
UNDP	United Nations Development Programme
UNHCR	Office of the United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNMIL	United Nations Mission in Liberia
UNRIC	United Nations Regional Information Centre for Western Europe
US	United States of America
USAID	United States Agency for International Development
WAC _s	Women's Artillery Commandos
WB	World Bank

Úvod

Ozbrojené konflikty jsou všudypřítomné. Každý den jsme médií informováni o propukajícím násilí spojeném s nedodržením základních lidských práv a svobod dospělých osob, ale i jedinců mladších 18 let. Především v nestabilních rozvojových státech je popírání lidských práv a svobod závažným problémem. Války s sebou často přinášejí oběti na civilním obyvatelstvu, které se po deeskalaci bojů musí s jejich devastujícími sociálními, ekonomickými a rovněž politickými důsledky vyrovnávat po dlouhé roky. Mezi nejvíce zranitelné skupiny patří ženy a děti, jež jsou během některých konfliktů vystavovány mnohdy nelidským agresím. Uvedené skupiny mohou být vládními složkami nebo rebelskými skupinami aktivně zapojeny do průběhu bojů. Na světě se v současné době vyskytuje přibližně 290 milionů dětí mladších 5 let (45 %), které nedisponují rodným listem a před zákonem prakticky neexistují (UNICEF, 2016a). Jsou nejen sociálně stigmatizovány, nýbrž i náchylnější k pohlavnímu zneužití či různým formám dětské práce, mezi které patří také působení v ozbrojených silách v rolích kuchařů, poslíčků, nosičů, sexuálních otroků nebo aktivních bojovníků. Dle údajů UNICEF se v roce 2016 globálně vyskytovalo na 150 milionů dětí vykonávajících formy placeného i neplaceného zaměstnání, přičemž v subsaharské Africe byl jejich podíl největší, tedy 28 % pracujících jedinců ve věku od 5 do 14 let (UNICEF, 2016b). Procento dětí registrovaných po narození se v jednotlivých regionech velice liší. Oblasti s nejnižší úrovní registrace jsou východní a jižní Afrika (36 %). (UNICEF, 2016a) Nezletilí jednotlivci, již nedisponují průkazem totožnosti, mají větší sklon k rekrutaci do ozbrojených skupin prostřednictvím únosů či dobrovolného naverbování z důvodů chudoby, hledání obživy, přístřeší, bezpečnosti a jiných lidských potřeb. Fenomén využívání dětských vojáků zahrnuje rovněž dívky a nezletilé mladé ženy, jež tvoří v současné době přibližně 40 % z několika set tisíc kombatantů mladších 18 let po celém světě (UNRIC, 2015).

Nezletilí jedinci se v ozbrojených konfliktech vyskytovali již v období antických civilizací, kdy obyvatelstvo starověké Sparty učilo chlapce ve věku od sedmi do devíti let vojenskému umění. Přímá účast dětí v bojových jednotkách armád nebyla rozšířená, jelikož role jimi vykonávané se vyznačovaly spíše pomocným charakterem (nošení štítů pro starší válečníky atp.). (Singer, 2006, s. 9-10) Chudoba vedla děti ve středověku k jejich působení ve službách rytířů, jimž pečovaly o koně, údržbu zbraní nebo jim pomáhaly utahovat brnění; v období *Křížových výprav* disponovaly spíše rolemi poslů.

Nezletilí chlapci byli součástí armád a válečných loďstev v průběhu 17. a 18. století, kde sloužili jako bubeníci nebo doplňovali municí do děl, a přestože nepůsobili aktivně v bojích, byli obvyklými terči nepřátel. (Singer, 2006, s. 11-12) Během *Třicetileté války* (1618 - 1648) sloužily desetitisíce dětí na bojištích nebo ve vojenských táborech zneprátených stran. Navzdory zákazu verbování osob mladších 18 let a jejich působení v ozbrojených bojích se z důvodů zachování národní jednoty v průběhu *Americké občanské války* (1861 - 1865) účastnilo přibližně 33 000 nezletilých jedinců konfliktu ve službách států Unie a na 45 000 dětí vykonávalo odlišné role v armádách zemí Konfederace. (Pittwald, 2003, s. 214) Z období moderních dějin je třeba upozornit na organizaci *Hitler Jugend*, jejíž členové podstoupili v rámci politického programu nacistické indoktrinace polovojenský výcvik, přičemž vstup do armády byl podmíněn dovršením věku 18 let (Singer, 2006, s. 4-15). Události posledních dvou let *Druhé světové války* (1943 - 1945) si však vyžádaly navýšení počtu příslušníků vojsk, což vedlo k využití na 200 000 německých chlapců ve věku od 15 do 17 let v přímých bojích (Pittwald, 2003, s. 214).

Výše uvedené příklady nám dokazují, že skutečnost aktivní či pasivní účasti dětí a mladistvých v ozbrojených konfliktech není novým fenoménem. Zatímco zapojení dětí do válečných akcí bylo na evropském kontinentu možné pozorovat ve větší míře již od dob *Třicetileté války*, v případě rozvojových zemí (například afrických) je jeho výskyt spojen s post-koloniálním obdobím a jeho válkami o nezávislost. (Pittwald, 2003, s. 215)

Charakter ozbrojených konfliktů se od konce *Studené války* (1947 - 1991) značně změnil. Posledních několik desetiletí se na základě transformace bojových strategií¹ a průběhu bojů, vyznačuje spíše než válkami mezi suverénními zeměmi převážně výskytem vnitrostátních konfliktů, jejichž cílem není dobývání cizího území, nýbrž moc ve státě nebo kontrola malých enkláv bohatých na přírodní zdroje. (Pittwald, 2003, s. 217) Klasické mezinárodní války jsou dobře organizované, státem financované a politicky ovládané armádními složkami. Naopak v dnešní době se můžeme setkat více s asymetrickým² vedením válek disponující přítomností alespoň jednoho nestátního aktéra (paramilitární skupiny, rebelské jednotky aj.), v jehož čele stojí regionální

¹ Využívání taktiky tzv. spálené země (zničení plodin, otrava pitné vody atp.), systematického znásilňování, etnických čistek nebo genocidy (Machel, 1996, s. 9).

² Vzájemná vojenská síla válčících stran (dobře vybavená jedna strana oproti slabému soupeři), strategie nebo taktika se značně liší (pozn. autorky).

válečníci, tzv. *warlords*, kteří prostřednictvím vedení válek (prodej zbraní, omamných látek, těžba přírodních zdrojů - diamanty, voda, dřevo, minerály jako coltan, rudy, ropa...) profitují. (Pittwald, 2003, s. 207; 217-218) Uvedený koncept tzv. *nových válek* (*new wars*)³ je typický především pro země rozvojového světa a je charakterizován nepřehledností, brutalitou a dlouhým trváním majícím zničující dopad na civilní obyvatelstvo (Wessells, 2006, s. 18; Pittwald, 2003, s. 207). Faktory jako pozůstatky kolonialismu spolu s přetrvávajícími ekonomickými, společenskými a politickými krizemi významně přispěly k rozpadu veřejného pořádku v rozvojových zemích. Většina z nich dosáhla v posledních desetiletích značného hospodářského pokroku, jehož přínosy však byly často rozloženy nerovnoměrně a ponechaly tak miliony lidí v boji o přežití. Kolaps funkčních vlád spojený s vnitropolitickými boji a erozí základních struktur veřejných služeb přispěl ke vzniku dlouhodobých sporů, s mnohdy absentujícím jasným počátkem či koncem, mezi armádními vojsky a opozičními skupinami. (Machel, 1996, s. 9-10) Machel (1996, s. 9) uvádí, že se v předešlých desetiletích zvýšil podíl civilních obětí válek z 5 % na více než 90 %. Mezi skupiny nejvíce zasažené probíhajícími boji patří jednoznačně nezletilé dívky a chlapci, jejichž vývoj je mnohdy negativně ovlivněn prožitým nebo způsobeným násilím a strachem z hrozícího nebezpečí. Důsledkem konfliktů dochází i k nucenému vysídlení obyvatel. Dle *Global Trends*, zprávy zpracované UNHCR⁴, bylo v roce 2015 z důvodů ozbrojených válek a pronásledování odsunuto na 65, 3 milionů osob, z čehož bylo 51 % jedinců mladších 18 let, čímž došlo v porovnání s rokem 2014 k nárůstu o 5, 8 milionů obyvatel (Edwards, 2016).

Transformace povahy konfliktů vedla rovněž ke změně v technologii a využívání zbraní. Fyzická síla, od níž se v minulosti odvíjela schopnost jedince s ní manipulovat, již není pro zacházení s novodobými zbraněmi rozhodující. Pomocí moderních výrobních postupů byly vyvinuty lehké a jednoduše ovladatelné zbraně, jejichž kontrolu a případné rozložení a opětovné složení je schopno si osvojit také dítě⁵. Zapojení dětí, jež jsou považovány za lacinou, efektivní a loajální pracovní sílu, do ozbrojených bojů je tedy v dnešní době způsobeno nejen tíživými socioekonomickými podmínkami a novým charakterem válek, nýbrž i proliferací snadno dostupných zbraní.

³ Pojem rozpracovaný M. Kaldorovou v knize *New & Old Wars, Organized Violence in a Global Era* (pozn. autorky).

⁴ *The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees* (pozn. autorky).

⁵ Obecně trvá dětem přibližně 30 minut, nežli se naučí se zbraní jako je AK-47 zacházet (Singer, 2006, s. 46).

Poloautomatické nebo plně samočinné zbraně jako ruská AK-47 (kalašnikov) jsou široce používány povstaleckými jednotkami po celém světě⁶. (Singer, 2006, s. 46-47)

Fenoménem dětských vojáků se zabývá mnoho vládních a nevládních organizací, mezi které patří například *agentury OSN (UNICEF aj.), Save the Children, Human Rights Watch, Child Soldiers International* nebo *Invisible Children*. Přesný počet dětských kombatantů není, z důvodů rozsáhlosti ozbrojených bojů a neochoty přiznání využívání nezletilých osob ze stran válčících aktérů, znám. V roce 2015 byla odhadována přibližná účast 300 000 jedinců mladších 18 let, vykonávajících aktivní i pasivní role v ozbrojených skupinách, na konfliktech ve více než 20 státech světa (UNRIC, 2015). Dle nejnovějších zpráv OSN byly v roce 2016 zapojovány děti během bojů v Afghánistánu, Středoafričké republice, Kolumbii, Demokratické republice Kongo, Iráku, Mali, Myanmaru, Nigérii, Somálsku, Jižním Súdánu, Súdánu, Sýrii, Jemenu a na Filipínách. Organizace *Child Soldiers International* se současně domnívá, že ke zneužívání dětí nevládními ozbrojenými silami dochází v Indii, Pákistánu, Izraeli/Palestině, Libyi a Thajsku.⁷ Skutečnost nepřiznání využívání dětí v bojích veliteli jednotlivých uskupení je příčinou předpokládané neúplnosti uvedeného seznamu států. (CHSI, 2016b)

⁶ Dle Singera (2006, s. 48) je pořizovací cena AK-47 v Ugandě a Súdánu srovnatelná s cenou kuřete, v Keni s cenou za kozu (přibližně US\$5).

⁷ Mapu zemí, v nichž byli rekrutováni dětské vojáky v roce 2016, lze nalézt v příloze č. 1 v závěru diplomové práce (pozn. autorky).

Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce, která se zabývá opětovným začleněním bývalých dětských vojáků do většinové společnosti v průběhu post-konfliktní rekonstrukce, je navrhnout doplnění reintegračního procesu na základě analýzy současného stavu programů odzbrojení, demobilizace a reintegrace ve státech Sierra Leone a Libérie. Pro dosažení prioritního cíle práce byly stanoveny dílčí cíle, mezi které patří:

- popis právního rámce dané problematiky;
- objasnění ekonomických a sociálních faktorů rekrutace dívek i chlapců;
- rozbor teoretických přístupů k programům odzbrojení, demobilizace a reintegrace;
- analýza využití a způsobů verbování dětských vojáků v Sierra Leone a Libérii;
- analýza praktického průběhu procesů odzbrojení, demobilizace a reintegrace nezletilých kombatantů ve státech Sierra Leone a Libérie se zaměřením na jejich reintegraci.

Hypotéza diplomové práce: Proces reintegrace v rámci programů odzbrojení, demobilizace a reintegrace (DDR) dětských vojáků je dostatečný pro začlenění do občanské společnosti.

Diplomová práce je zpracována formou vícepřípadové studie, jež analyzuje provedení programů DDR ve vybraných afrických státech - Sierra Leone a Libérii. Uvedené sousedící země byly zvoleny vědomě, neboť v nich docházelo v přibližně stejnou dobu k dlouhotrvajícím občanským válkám, jež se vyznačovaly válečnými zločiny a zločiny proti lidskosti, jimž bylo tamější obyvatelstvo vystaveno. Komplexnost dané problematiky vedla k nezbytnému zajištění dostatečného množství relevantních informací vysvětlujících fenomén dětských vojáků. První, teoretická, část práce je zpracována prostřednictvím rešeršně - kompilační a deskriptivní metody. Zpočátku druhé části práce je využita informační metoda, která na základě ověření odlišných zdrojů slouží k popisu příčin a průběhu občanských válek v obou uvedených zemích. Pro účely práce je nutné objasnění praktického průběhu programů DDR v rámci post-konfliktní rekonstrukce bývalých dětských vojáků, čehož bylo dosaženo metodou analýzy. V návrhové části bude pro stanovení možných opatření ke globálnímu řešení fenoménu dětských vojáků, spolu s návrhy pro doplnění procesu reintegrace bývalých nezletilých kombatantů do společnosti využito metody komparace a metody dedukce.

Práce je rozdělena do tří základních kapitol, přičemž tyto jsou dále rozčleněny do několika podkapitol. První, teoretická, část vymezuje pojmy dítě a dětský voják a představuje vybrané prameny mezinárodního práva, jež se týkají ochrany a práv dětí. Dále zde budou rozebrány ekonomické a sociální faktory rekrutace. Předposlední podkapitola teoretické části práce analyzuje příčiny vedoucí nezletilé dívky ke vstupu do ozbrojených jednotek a role, jež musí vykonávat. Důvodem pro zařazení zmíněného tématu je skutečnost velice specifického postavení dívek v ozbrojených silách i skupinách, které je nezbytné objasnit. Budou zde vysvětleny také důsledky, s nimiž se nezletilí dětské vojáci mužského a ženského pohlaví po opuštění ozbrojených skupin a sil musí vypořádat. Závěrem první části práce budou explikovány obecné teoretické přístupy k procesům DDR, jež v rámci post-konfliktní rekonstrukce bývalých dětských vojáků představují významný instrument k úspěšnému návratu jedince do občanské společnosti.

Druhá část diplomové práce analyzuje praktický průběh programů DDR, zaměřených na bývalé dětské kombatanity, ve státech Sierra Leone a Libérie. Obě země jsou proslulé aktivní i pasivní účastí nezletilých vojáků na bojích způsobených dlouhotrvajícími občanskými válkami v 90. letech 20. století. Kapitola stručně objasňuje příčiny a průběh konfliktů odehrávajících se v Sierra Leone v rozmezí let 1991 až 2002 a v Libérii od roku 1999 až 2003. Budou zde také rozebrány důvody verbování spolu s metodami využití dětí aktéry zmíněných občanských válek. Zneužívání i náborům nezletilých dívek bude z výše uvedených příčin věnována samostatná podkapitola. Následně bude analyzován průběh tří zmíněných etap DDR procesů se zaměřením na reintegraci bývalých dětských vojáků do společnosti po ukončení sierraleonské (2002) a druhé liberijské občanské války (2003).

Závěrečnou kapitolu tvoří návrhová část práce, kde jsou autorkou navržena řešení problematiky výskytu nezletilých jedinců v ozbrojených jednotkách, spolu s návrhy na doplnění procesu opětovného začlenění bývalých dětských kombatanitů do občanského života.

Fenomén nezletilých vojáků a jejich poválečný návrat do společnosti je velice komplexní téma, a proto si diplomová práce neklade za cíl pokrytí všech jeho spojitostí, nýbrž pouze těch vedoucích ke stanovenému cíli. Práce byla limitována mnohdy rozporupnými či neúplnými informacemi poskytnutými jednotlivými zdroji. Omezení

se vztahovala převážně na oblast určení přesného počtu nezletilých chlapců a dívek rekrutovaných ozbrojenými skupinami a silami působícími během zmíněných občanských válek v Sierra Leone a Libérii, a průběhu procesů DDR v uvedených zemích. Z uvedeného důvodu komunikovala autorka se zástupci některých vládních či nevládních organizací zabývajících se rozebíranou problematikou (*Save the Children Office in Liberia, UNICEF Sierra Leone, UN Departments of Peacekeeping Operations and Field Support* nebo *UNAMSIL*), avšak neúspěšně.

Problematika dětských vojáků spolu s procesem jejich reintegrace není v českých publikacích zcela známá, proto je stěžejní část použité literatury tvořena relevantními zahraničními tištěnými a rovněž elektronickými periodiky, odbornými články, studiemi, operačními manuály a oficiálními stránkami vládních i nevládních organizací (OSN, Human Rights Watch, Child Soldiers International...). Mezi významné prameny, z nichž uvedená práce v teoretické části vycházela, patří zpráva nesoucí název *Impact of Armed Conflict on Children* autorky G. Machel nebo dokument zpracovaný M. Lorey nesoucí název *Child Soldiers: Care & Protection of Children in Emergencies: A Field Guide*. Důležité zdroje informací v analytické části práce představovaly závěrečné zprávy organizací *The Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission* a *Republic of Liberia Truth and Reconciliation Commission* prezentující, kromě jiného, výsledky zahrnující příčiny, průběh a důsledky obou občanských válek, zločiny proti lidskosti prováděné v jejich průběhu spolu se způsoby využívání dívek i chlapců jednotlivými ozbrojenými skupinami a vládními složkami. Dále bych uvedla studii vydanou autory S. McKay a D. Mazurana jménem *Where are the Girls?*, odbornou studii J. Pugela s názvem *Disaggregating the Causal Factors Unique to Child Soldiering: The case of Liberia*, J. Williamsonem publikovaná studie *The disarmament, demobilization and reintegration of child soldiers: social and psychological transformation in Sierra Leone* nebo autory Bugnion et. al zveřejněnou zprávu *External Mid-Term Evaluation Report of the Disarmament, Demobilisation, Rehabilitation and Reintegration Programme in Liberia*. Uvedené publikace byly využity především k čerpání číselných a grafických údajů pro zpracování analytické části práce. Kompletní seznam použitých zdrojů je uveden v závěru práce.

1. Charakteristika problematiky dětských vojáků

Následující text obecně charakterizuje právní rámec problematiky dětských vojáků, spolu s ekonomickými a sociálními faktory jejich náborů. Důvody vedoucí dívky k účasti v konfliktech, způsoby jejich využití rebelskými skupinami i vládními silami, spolu s psychickými a fyzickými důsledky spojenými s působením v ozbrojených jednotkách, jsou objasněny v předposlední podkapitole. Závěrem jsou popsány teoretické přístupy k DDR programům.

1.1 Dítě a dětský kombatant v kontextu mezinárodního práva

Přijetí jednotné univerzální definice dětství v rámci internacionálního humanitárního práva a rovněž v oblasti lidských práv ignoruje skutečnost neexistence obecné zkušenosti či znalosti týkající se chápání pojmu dítě (Rosen, 2007, s. 297). Mezinárodní společenství společně s organizacemi bojujícími za lidská práva považují fenomén tzv. dětských vojáků za vážné porušení dětských práv. Avšak tato problematika je také součástí neustálé diskuse mezi zastánci tzv. *univerzalizmu* a *kulturního relativizmu*. Univerzalisté věří, že potřeby dětí a mladistvých po celém světě jsou, nezávisle na třídní, rasové či etnické příslušnosti, stejné. Nezletilí jedinci jsou považováni za fyzicky slabé, zranitelné, nevinné lidské bytosti snadněji náchylné k manipulaci. Nedostatečné uvědomění si svého jednání a tím i jeho následků je pokládáno za důvod k zamezení jejich účasti v ozbrojených konfliktech. Předpokládají, že mechanismy podpory a ochrany dětí a mladistvých by měly být celosvětově identické. Zastánci přístupu působící na poli mezinárodních vládních a nevládních organizací vyznávají agendu striktní regulace a potrestání jedinců využívajících děti v ozbrojených konfliktech. (Rivard, 2010)

Jude (dle Rivard, 2010) však tvrdí, že na druhou stranu kulturní relativisté vnímají dětství jako „*sociální konstrukci, jejíž význam je sjednán mezi odlišnými jednotlivci a skupinami s mnohdy protichůdnými zájmy*“. Představitelé uvedené koncepce tak považují pojem za relativní, jelikož bere v úvahu sociální, kulturní a politickou rozmanitost dětství, a tím i dětských práv v rozdílných kulturách. Vyzývají k lepšímu porozumění místních podmínek (sociálních, ekonomických i politických) a dynamiky jednotlivých konfliktů, jež definují zkušenosti nezletilého kombatanta, stejně jako jeho chápání těchto zkušeností. (Rivard, 2010)

Děti v ozbrojených konfliktech jsou z důvodů potenciálního vyhnání z domovů, sexuálního a jiného zneužívání, zmrzačení nebo zabití obzvláště zranitelné. Navzdory ochraně, jež jim poskytována mezinárodním právem, jsou stále přijímány do ozbrojených skupin a sil, což v převážné většině případů vede k jejich oddělení od rodin a k vytržení z přirozeného prostředí. Zejména v rozvojových zemích se ze zmíněné skutečnosti stal v posledních několika desetiletích vážný humanitární problém, neboť rekrutací nezletilých do ozbrojených jednotek dochází k jednoznačnému porušování lidských práv. (ICRC, 2010) Rozmanitost pramenů mezinárodního práva vztahujících se na děti je značná a zahrnuje smlouvy, zvyky a rovněž obecné principy. Děti zapojené do ozbrojeného boje jsou chráněny čtyřmi typy mezinárodních právních norem: humanitárním právem, lidskými právy, trestním právem a pracovním právem, na jejichž základě se státy zavazují k respektování pevně stanovených podmínek při náboru. (Udombana, 2006, s. 71)

Až do 70. let 20. století se internacionální právo nezabývalo přímou účastí dětí v ozbrojených konfliktech. Jejich ochranu zde tvořily normy zajišťující mezinárodní dodržování lidských práv, především **Všeobecná deklarace lidských práv** (1948), která považuje lidská práva za univerzální a nezcizitelná. Jsou základními normami nezbytnými k životu, s jejichž absencí by lidé nežili a nerozvíjeli se v důstojnosti. Navzdory tomu, že dokument není právně závazný, globálním přijetím ze strany států získává určitou morální váhu. (UNICEF, 2014) Děti jsou považovány za rovnocenné lidské bytosti mající stejná základní práva jako dospělí (Universal Declaration of Human Rights, 1948).

Potřeba zvýšené míry ochrany dětských práv se postupem času dostávala stále více do popředí zájmu mezinárodního společenství, což vedlo v roce 1949 k podpisu čtyř **Ženevských konvencí (Geneva Conventions)**, jež původně upravovaly podmínky a pravidla ochrany obětí válečného konfliktu (civilistů, válečných zajatců, raněných či nemocných vojáků, ale i dětí). Společně s jejich dvěma **Dodatkovými protokoly (Additional Protocols to the four Geneva Conventions of 1949)** (1977) tvoří základ internacionálního humanitárního práva. (Plattner, 1984)

Prvním významným konsensem o základních právech dítěte je Valným shromážděním OSN přijatá **Deklarace práv dítěte (Declaration of the Rights of the Child)** z roku 1959. Přesto, že je dokument poměrně povrchní a zcela chybí stanovení věkové hranice

dítěte, je zde zahrnuto 10 principů důležitých k poskytnutí ochrany nezletilému jedinci⁸. (Deklarace práv dítěte, 1959)

Požadavek zabývat se více internacionální protekcí nezletilých jedinců vyvstal v 70. letech 20. století, kdy došlo k nárůstu jejich využívání v ozbrojených konfliktech (Freeland, 2008, s. 32). Dodatkové protokoly sjednané na mezinárodní konferenci o rozvoji humanitárního práva (1974 - 1977), byly v tomto pohledu průlomové (Fontana, 1997, s. 51). **Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám ze 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I)** výslovně zakazuje participaci dětí mladších 15 let přímo ve válečných konfliktech (včetně jejich náboru)⁹. Je zde také explicitně stanovena podmínka, že strany konfliktu „*při povolávání osob, jež dosáhly věku 15 let, avšak nedosáhly věku 18 let, budou preferovat starší jedince*“¹⁰.

Současnému světu dominují boje vnitrostátní povahy, pro které nejsou instrumenty internacionálního práva dostatečné. Ratifikace dokumentů jednotlivými státy je většinou nepovinná. (Freeland, 2008, s. 29) Ochrana dětí v konfliktech mezi ozbrojenými silami země a „*disidentskými ozbrojenými silami nebo jinými organizovanými ozbrojenými skupinami vykonávajícími pod odpovědným velením takovou kontrolu nad částí jeho území, která jim umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace*“¹¹, se zabývá **Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II)**. Listina zakazuje povolávání dětí mladších 15 let do ozbrojených sil, skupin či nepřátelských akcí¹² a zabývá se, mimo jiné, jejich verbováním¹³ či humánnímu zacházení s osobami¹⁴.

Univerzálně nejkompexnějším lidsko-právním nástrojem týkajícím se uvedené problematiky byla **Úmluva OSN o právech dítěte (UN Convention on the Rights of the Child)** přijatá roku 1989, která je prvním právně závazným instrumentem ochrany

⁸ Například právo na vzdělání, jméno a státní příslušnost, lékařskou péči, sociální zabezpečení atp. (Deklarace práv dítěte, 1959).

⁹ Protokol I, oddíl III., kapitola II., čl. 77. Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů

¹⁰ Protokol I, oddíl III., kapitola II., čl. 77. Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů

¹¹ Protokol II, část I, čl. 1 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů

¹² Protokol II, část II, čl. 4 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů

¹³ Nerozlišuje se zde však mezi přímou a nepřímou účastí v ozbrojených bojích (pozn. autorky).

¹⁴ Protokol II, část II, čl. 4 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů

děti na poli mezinárodního práva¹⁵. Nejen, že došlo k zakotvení zákazu využívání nezletilých vojáků nebo otroků, ale byla zde vymezena rovněž ustanovení věnující se únosům dětí, podmínkám jejich uvěznění při spáchání trestného činu, dětské práci, obchodu s nezletilými jedinci a mnoha dalšími oblastmi. Věk 15 let pro přímou neúčast na bojových akcích zůstal zachován¹⁶, navzdory stanovení věkové hranice rozlišující dospělého člověka od dítěte na 18 let¹⁷. Úmluva ve čl. 7 stanovuje rovněž povinnou registraci ihned po narození, přičemž má každé dítě právo na jméno, státní příslušnost nebo znát identitu svých rodičů.

Součástí snahy vztahující se k eliminaci stále rostoucího fenoménu dětí sloužících v ozbrojených silách¹⁸, byl dokument zvaný **The Cape Town Principles and Best Practices**¹⁹²⁰ (1997), jenž obsahuje nejen definici pojmu dětský voják, nýbrž i doporučení zemím týkající se demobilizace a reintegrace nezletilých komatantů do společnosti či strategie proti navyšování jejich počtů v bojích. Dětský voják je zde vymezen jako každá osoba mladší 18 let, která je součástí regulérní nebo neregulérní ozbrojené skupiny nebo síly, v jejímž rámci disponuje jakoukoliv rolí²¹ (UNICEF, 1997).

Významné vylepšení Úmluvy o právech dítěte představují dva Opční protokoly přijaté Valným shromážděním OSN v roce 2000. Jsou jimi **Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů** a **Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie**. První uvedený Opční protokol zavazuje smluvní strany k zamezení působení členů ozbrojených sil země mladších 18 let v přímé účasti v bojích²². Nevládní

¹⁵ Úmluva byla ratifikována 195 státy, jež jsou členy OSN (USA a Jižní Súdán dokument prozatím neratifikovaly) (UN, 2015).

¹⁶ Convention on the Rights of the Child, část I., čl. 38

¹⁷ Není-li jí dle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, dosaženo dříve (Convention on the Rights of the Child, část I., čl. 1).

¹⁸ Pod pojmem ozbrojené síly jsou v této práci myšleny vládou podporované obranné a bojové síly nebo organizace, naopak ozbrojené skupiny jako skupiny odlišné od ozbrojených sil země (separatistické, rebelské, teroristické aj.) (pozn. autorky).

¹⁹ V celém znění *The Cape Town Principles and Best Practices on the Recruitment of Children into the Armed Forces and on Demobilization and Social Reintegration of Child Soldiers in Africa*.

²⁰ Symposia se v jihoafrickém Kapském Městě, jehož cílem bylo vytvořit strategie prevence rekrutování nezletilých, účastnili odborníci z Dětského fondu Organizace spojených národů (UNICEF) ve spolupráci s nevládní pracovní skupinou k Úmluvě o právech dítěte (UNICEF, 1997, s. 1).

²¹ Definice se tedy nevztahuje pouze na děti vlastníci zbraň, ale rovněž na dívky rekrutované za účelem sexuálního styku, nuceného manželství, poslíčky, kuchaře atp. (UNICEF, 1997).

²² Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, čl. 1

ozbrojené skupiny nesmí verbovat a rovněž zneužívat v bojových akcích osoby mladší 18 let bez výjimky, přičemž při porušení závazku musí státy takovéto počínání kriminalizovat²³. Zakazuje též nucenou a násilnou rekrutaci osob mladších 18 let²⁴. Pro dohled nad dodržováním Úmluvy i Opčních protokolů byl ustanoven nezávislý orgán, tzv. **Výbor pro práva dítěte (The Committee on the Rights of the Child)**, jehož úkolem je monitorovat implementaci povinností plynoucích ze zmíněných listin (OHCHR, 1996-2017).

Prameny mezinárodního práva doplňují rovněž odlišné regionální smlouvy, mezi které patří i **Africká charta práv a blaha dítěte (1990)**²⁵, jež je doposud ratifikována 47 z 54 afrických států (AU, 2014). Dokument reflektuje specifickou realitu afrických dětí, včetně historie či kulturního dědictví této civilizace, které mají vliv na utváření afrického lidsko-právního systému. Zabývá se například nuceným vysídlením, životem v chudých a nehygienických podmínkách, zneužitím dívek, odpovědností nezletilých vůči rodině a komunitě, vnitrostátními konflikty atp. (ACRWC, 1990) Ve čl. 2 definuje dítě jako osobu mladší 18 let. Smluvní strany jsou povinny zajistit jejich ochranu proti sexuálnímu a jinému zneužívání, psychické nebo fyzické újmě a mučení. Ve čl. 22 je stanoveno respektování a dodržování závazků plynoucích z internacionálního humanitárního práva vztahujícího se na děti. Signatářské země musí zabezpečit neúčast nezletilých osob v přímých ozbrojených akcích, čímž dochází k zákazu jejich rekrutace. (ACRWC, 1990)

Listiny zohledňující rozebírané téma též doplňuje **Římský statut Mezinárodního trestního soudu (The Rome Statute of the International Criminal Court) (1998)**, dle jehož znění je účast jedinců mladších 15 let v ozbrojených akcích mezinárodního a vnitrostátního charakteru válečným zločinem²⁶. Stálý trestní soud zřízený zmíněným statutem je mezníkem v oblasti internacionální spolupráce a je jednou z nejdůležitějších organizací od založení OSN. O nutnosti vzniku obdobné instituce se vedly debaty již od konce Druhé světové války, avšak k jejímu založení nedošlo. Místo toho byly zřízeny ad hoc dočasné tribunály pro trestání zločinců (Norimberský 1945 a Tokijský tribunál 1946 či Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu 1994 a bývalou Jugoslávii 1993). Úkolem Mezinárodního trestního soudu je souzení nejzávažnějších trestných

²³ tamtéž, čl. 4

²⁴ tamtéž čl. 2

²⁵ V původním znění *The African Charter on the Rights and Welfare of the Child* (ACRWC).

²⁶ The Rome Statute of the International Criminal Court, čl. 8 (2) (b) (xxvi)

činů (genocida, zločiny proti lidskosti a jiné válečné zločiny...). Uvedená nezávislá permanentní instituce disponuje mandátem až od roku 2002, a proto trestné činy vykonané dříve pod něj nespádají. (Opatová, 2016)

Mezi významné dokumenty jsou rovněž řazeny **Pařížské principy (The Paris Principles)**²⁷ a **Pařížské závazky (The Paris Commitments)**²⁸ přijaté v roce 2007, kterými se signatářské země zavazují k boji proti verbování nezletilých a případné podpoře jejich demobilizace a sociální integrace. Pozornost je zde též kladena na roli dívek v pozici dětských komatantů, dětských uprchlíků či vnitřně přesídlených osob. (CHSI, 2016a)

Úmluva Mezinárodní organizace práce o nejhorších formách nucené dětské práce (ILO Worst Forms of Child Labour Convention) z roku 1999 se zabývá postavením nezletilých komatantů nejen z vojenského hlediska, nýbrž i z pozice nucené práce. Dítětem je zde opět určen člověk do věku 18 let, přičemž mezi nejhorší formy nucené dětské práce je řazeno otroctví, obchod s nezletilými²⁹ nebo nucený nábor (Lichtenberg, 2008, s. 20).

1.2 Ekonomické a sociální faktory rekrutace

Stát, jakožto garant bezpečnosti, by měl dohlížet na ochranu základních práv a svobod svých obyvatel, především dětí. V případě selhání by prostřednictvím široké škály opatření (sankce, embarga, válečné soudy...) mělo zamezit dalšímu porušování práv a svobod mezinárodního společenství, jehož nátlak může mít kladný účinek i na ozbrojené skupiny, jež pod hrozbou válečných soudů mohou upustit od rekrutování dětských vojáků. (CSUCHS, 2008, s. 24)

Získání statutu dětského vojáka není vázané na pohlaví. Obzvláště zranitelní jsou chudí jedinci z marginalizovaných rodin³⁰, sirotci či děti žijící odděleně od svých příbuzných (uprchlíci, vnitřně přesídlené osoby) nebo v blízkosti konfliktních zón (Lorey, 2001,

²⁷ V oficiálním znění *The Paris principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups*.

²⁸ V oficiálním znění *The Paris commitments to protect children from unlawful recruitment or use by armed forces or armed groups*.

²⁹ Obchodováním s lidmi se více zabývá *Protokol o prevenci, potírání a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi (tzv. Palermský protokol)* z roku 2000. Je prvním mezinárodním instrumentem, zabývajícím se problematikou obchodování s lidmi, přičemž obsahuje rovněž obecně uznávanou definici tohoto fenoménu. (Linhartová, 2008)

³⁰ Etnické, rasové, náboženské či menšinové národnostní skupiny (Lorey, 2001, s. 17-18).

s. 17-18). Důvodů pro existenci uvedeného fenoménu je mnoho. Nezletilé osoby jsou ve spoustě případů považovány za levnou, loajální, lehce dostupnou a manipulovatelnou pracovní sílu schopnou osvojit si znalosti zacházení především s malými a lehkými zbraněmi (Machel, 1996, s. 11; Lorey, 2001, s. 4). Jejich nedostatečně vyvinuté kognitivní schopnosti, na základě kterých nejsou schopny plně zhodnotit rizika a důsledky svých činů, ve spojitosti s užíváním omamných látek³¹ z nich vytvářejí efektivní bojovou sílu (Machel, 1996, s. 10; Lorey, 2001, s. 5). Zmíněné též doplňuje faktor morálního rozporu většiny dospělých vojáků, čelících v průběhu konfliktu dětským kombatantům (Lorey, 2001, s. 4).

Dětští vojáci se nemusí přímo účastnit bojů a vlastnit zbraň. Neméně důležitou součást představují pro ozbrojenou skupinu rovněž jedinci vykonávající v jejím rámci tzv. podpůrné funkce (sběr dříví a příprava ohně, obstarání vody...). Mohou působit, kromě jiného, jako informátoři, poslíčci, lidské štíty, bodyguardi, kuchaři, strážníci, sexuální otroci nebo hledači, popřípadě pokladači min. (Humanium, 2017; Machel, 1996, s. 13; Lorey, 2001, s. 3)

V procesu náboru nezletilých kombatantů se využívá tří způsobů doplňování početního stavu vojenských a polovojenských jednotek: povinná rekrutace, nucená a dobrovolná. Jednotlivé metody není vždy možné od sebe jednoznačně oddělit, jelikož se velice často překrývají. (Lorey, 2001, s. 15-16)

Povinná vojenská služba je světově nejznámější vstup do ozbrojené složky. Nejedná se však o verbování, nýbrž o brannou povinnost, jejíž právní rámec (minimální věk, časové omezení) je stanoven zákony jednotlivých zemí a týká se zpravidla pouze obyvatel mužského pohlaví³². (Lichtenberg, 2008, s. 28) Obecně přijatá minimální věková hranice pro absolvování základní vojenské služby je 18 let. Můžeme se však setkat s případy, kdy je možné dobrovolně vstoupit do armády již před dosažením uvedeného věku. Opčným protokolem proto byla stanovena minimální věková hranice 15 let, přičemž v mnoha zemích je též potřebný souhlas rodičů³³ (CIA, 2017). Zmíněná skutečnost nabízí možnost zdánlivě legálního verbování v případech nedobrovolného

³¹ Alkohol, kokain, amfetamin atp. (Lorey, 2001, s. 5).

³² V některých zemích je vojenská služba též povinná pro ženy (například Izrael) (Lichtenberg, 2008, s. 28).

³³ Souhlas rodičů je nutný v zemích jako Papua Nová Guinea (16 let), Zambie (16 let), Velká Británie (16 let), USA (17 let), Austrálie (17 let) aj. (CHSI, 2016b; CIA, 2017). Mapu států zobrazující minimální věk pro dobrovolný vstup do vládních ozbrojených sil v roce 2016 lze nalézt v příloze č. 2 v závěru práce.

vstupu nezletilých jedinců do armády, což již může mít charakter nuceného náboru. Takováto situace může nastat na základě neinformovanosti obyvatelstva, především chudých rodin, korupce nebo ignorace ze strany vlády, která z příčin nízkého počtu dospělých rekrutů doplňuje v průběhu konfliktu stav příslušníků armády nezletilými jedinci. (Lorey, 2001, s. 16) Cohn a Goodwin-Gill (1994, s. 24) zdůrazňují, že věk jedince je často při jeho vstupu do ozbrojené složky kvůli chybějícím či falzifikovaným rodným listům jen stěží prokazatelný, což vede k téměř nemožnému určení věku potenciálního rekruta. Problémem některých rodin je také nedostatek finančních prostředků potřebných pro získání uvedených dokumentů (Cohn/Goodwin-Gill, 1994, s. 24).

Druhou metodou odvodů nezletilých je nucený nábor, ke kterému může rovněž docházet v případech nedostatečného množství plnoletých vojáků v armádách vládami jednotlivých zemí³⁴. Uvedeným způsobem získávání bojovníků se však vyznačují především opoziční síly, paramilitární jednotky a rebelské skupiny, jež přepadávají oblasti spadající pod jejich kontrolu (vesnice, slavnosti, posvátná místa, vzdělávací a sportovní zařízení aj.). Působení skupin může přesahovat i hranice jednotlivých států. Jejich činy jsou často spojeny se zavražďováním, násilným usmrcením obyvatel, znásilněním žen, vypleněním nebo vypálením příbytků a únosem dětí, které jsou tak nuceny přidat se k ozbrojené skupině³⁵. (Lichtenberg, 2008, s. 29)

Posledním využívaným způsobem je dobrovolná rekrutace, která odráží dlouhotrvající konflikty (Machel, 1996, s. 9). Mnoho dětí se již narodí do válečného prostředí, v němž jsou socializovány, je pro ně domovem a nemohou mu uniknout. Existence bezstarostného dětství zde není možná, a proto je pro ně vstup do ozbrojené skupiny z důvodu přežití nebo ochrany své rodiny a komunity nevyhnutelný (Brett/Spocht, 2004, s. 65-66). Alternativou k náboru by pro mnohé děti a nezletilé byl militarizovaný civilní život, v němž by byly proti působení ozbrojených skupin naprosto bezbranné. Proto mohou někteří považovat dobrovolné naverbování za prostředek své ochrany.

³⁴ Například vláda Jižního Súdánu používala v roce 2016 metody zavražďování k nucené rekrutaci dětí, z nichž některé byly dokonce mladší 12 let (Lynch, 2016).

³⁵ Obecně známé jsou únosy ugandské rebelské skupiny *Lord's Resistance Army (LRA)*, která od roku 1980 unesla z domovů a škol na 25 000 dětí, čímž v roce 2003 vypukl fenomén tzv. *night commuters* (dětí z důvodu potřeby ochrany opouštěly v noci své domovy bez doprovodu dospělé osoby s cílem dostat se do městských oblastí, kde setrvaly v táborech pro uprchlíky spravovaných nevládními organizacemi, kostelech, nemocnicích...), *Revolutionary United Front (RUF)* ze Sierra Leone či únosy nezletilých pracujících na ulici (prodej cigaret) a z fotbalových hřišť milicemi v Etiopii (80. léta 20. století) (Dudenhofer, 2016; Bellamy, 2004; Machel, 1996, s. 12).

(Lichtenberg, 2008, s. 33) Boje s sebou přináší zničení rodinných struktur, vzdělávacích nebo zdravotních zařízení, infrastruktury a chudobu, což jsou nesporné aspekty vedoucí děti a nezletilé k učinění jmenovaného kroku (Machel, 1996, s. 10).

Faktory vedoucí k dobrovolnému vstupu do ozbrojené skupiny jsou určovány mnoha odlišnými kulturními, ekonomickými, ideologickými, politickými nebo sociálními okolnostmi. Pocity beznadějně budoucnosti a touha převzít nad svým životem kontrolu jsou jen jedny z mála příčin ženoucí jedince do náruče zmíněných uskupení. Nemusí být tedy nutně unesení či zastrašování. Příkladem jsou děti pocházející z chudých poměrů, bez domova nebo sirotci, kteří mohou rekrutaci považovat za možnost nalezení nové rodiny, jež jim poskytne bezpečnost³⁶. Vůdci ozbrojených skupin se v některých případech mohou skutečně starat o blaho dětí a učit je disciplíně a morálním hodnotám jako je čest, respekt nebo hrdost³⁷. (Cohn/Goodwin-Gill, 1994, s. 97) Lorey (2001, s. 17) tvrdí, že i jednotlivé rodiny mohou z ekonomických příčin povzbuzovat vstup dítěte do ozbrojených skupin³⁸. Na rozdíl od národních armád však neposkytují nevládní jednotky svým členům žádný oficiální plat (Wessells 2006, s. 34).

Sociální a kulturní prostředí má na děti a mladistvé značný vliv a představuje jeden z nejvýznamnějších činitelů ovlivňujících jejich vstup do ozbrojených útvarů. Tradiční společnosti (například africký venkov), kde není dosažení plnoletosti měřeno zákonem danou věkovou hranicí, nýbrž rituály; a individuální postavení jedince je závislé na faktorech jako pohlaví, sociální status rodiny a přátel, náboženství, etnická příslušnost, může být účast na válečném konfliktu glorifikována. (Brett/Specht, 2004, s. 32-33) Účast dívek a chlapců v ozbrojených bojích je tak percipována s hrdostí, jelikož bojují za svou komunitu nebo vlast. Stejným stimulem může být také rodinná zvyklost (Brett/Specht, 2004, s. 23-24). Neméně důležité je rovněž politické prostředí, v němž potenciální nezletilý komatant vyrůstá, a ideologie. Rodiny, pedagogové a celé komunity mohou přispět ke způsobu vnímání probíhajícího boje dítětem či adolescentem. Představa získání moci, postavení, dosažení změny politické situace³⁹

³⁶ Například v Kolumbii, kdy děti vstupovaly do rebelské skupiny *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (FARC)* dobrovolně z důvodů nezaměstnanosti, chudoby, pomsty nebo ochrany před nepřátelskou ozbrojenou skupinou (Dudenhoefer, 2016).

³⁷ Například povstalecké hnutí *National Resistance Army (NRA)* působící v 80. letech 20. století v Ugandě (Cohn/Goodwin-Gill, 1994, s. 97).

³⁸ Důsledkem chudoby je zanedbání vzdělání ve prospěch dětské práce, což je příklad dobrovolné rekrutace nezletilých jedinců (pozn. autorky).

³⁹ Například občanská válka na Srí Lance, kde se *Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)* hinduistického vyznání snažilo verbovat děti ve školách prostřednictvím propagandy založené na

a pomsty, jež může být pro jedince, kteří byli například svou komunitou diskriminováni, rodiny zneužívány nebo jejich blízcí byli určitou stranou konfliktu zneuctěni, mučení nebo zabiti⁴⁰, je pro některé velice atraktivní. (Brett/Specht, 2004, s. 27-28; 73) Lichtenberg (2008, s. 39) tvrdí, že k dobrovolnému naverbování mohou v průběhu dospívání přispět v případě chlapců rovněž pocity mužství, kdy se mohou cítit psychicky a fyzicky silní, což mohou prokázat agresí, krutostí a násilím vyvíjeným na ostatních.

1.3 Příčiny a důsledky verbování dívek

Role dívek je v mnoha kulturách považována za zcela odlišnou od role chlapců, což má vliv, mimo jiné, na nábor do ozbrojených složek. Genderová nerovnost je příčinou jejich větší zranitelnosti. Zatímco postavení a role chlapců v militarizovaných skupinách jsou v jednotlivých konfliktních regionech podobné, u dívek je tomu jinak. Fenomén jejich využívání ve válečných bojích je velice komplexní a je rozšířen po celém světě. Dívky byly v minulosti zneužívány během odlišných bojů, například osvobozené válce v Eritreji (přibližně 25 - 30 % dívek v roli dětských vojáků) nebo občanské válce v Sierra Leone (mezi 10 - 30 %). V některých zemích byly dokonce i součástí válek proti koloniálním mocnostem (Mozambik, 1964 - 1974). (Coulter/Persson/Utas, 2008, s. 10-12) Dnes jsou využívány především rebelskými a opozičními ozbrojenými skupinami. Dle údajů Světové banky (WB) bylo v roce 2013 potvrzeno zneužívání dívek v ozbrojených útvech v Kolumbii, Demokratické republice Kongo, Východním Timoru, Pákistánu, Srí Lance, Ugandě a ve státech západní Afriky (Irin news, 2013).

Důvody vedoucí dívky a nezletilé mladé ženy k dobrovolnému naverbování jsou odlišné od chlapeckých. Většinou jsou spojeny s rodinnými problémy, potřebou ochrany a požadavkem rovnoprávnosti (Brett, 2002, s. 3). S pohnutkami politického, etnického nebo náboženského charakteru se můžeme setkat spíše v případě chlapců (Brett/Specht, 2004, s. 87). Mnoho dívek je vystaveno domácímu zneužití, jež může být sexuální, fyzické nebo psychické povahy (Gilbertson, 2008, s. 221). Mimo to jim není povoleno svobodně rozhodovat o své budoucnosti, jejich touhy a očekávání jsou ze strany ostatních ignorovány a velice často se stávají obětmi nuceného manželství (Foukalová,

přednáškách o násilnostech prováděných sinhálskou vládou (sinhálské obyvatelstvo je buddhistického vyznání) (Manoharan, 2003).

⁴⁰ Například El Salvador, kde se děti přidaly na stranu opozičních sil po zavraždění členů rodin vládními silami (Machel, 1996, s. 12).

2013). Působení zmíněných činitelů může přispět ke kladnému chápání účasti v ozbrojené skupině, v níž dominují zcela odlišná pravidla. Faktor rovnoprávnosti je některými, většinou opozičními, skupinami v rámci ideologie jimi vyznávané pokládán za pozitivní, nucený pohlavní styk je jejich komunitou výslovně zakázán, dobrovolný povolen pouze se souhlasem vůdce a s dětskými kombaty obojího pohlaví je ve všech směrech zacházeno totožně⁴¹ (Brett, 2002, s. 2). Gilbertson (2008, s. 222) však zmiňuje, že v drtivé většině případů genderová rovnost v ozbrojených skupinách neplatí, nebo není po předchozích slibech dodržena.

Dívky provozují v rebelských jednotkách široké spektrum aktivit, zahrnující lékařskou péči, péči o děti či domácí práce. Často jsou záměrně unášeny za účelem vykonávání funkce sexuálních otrokyň, žen velitelů nebo jako způsob odměny pro nejlepší bojovníky. (Gilbertson, 2008, s. 223) Vyskytují se rovněž případy mající charakter prostituce, kdy si dívky mohou vybrat větší množství „partnerů“, což jim může přinést lepší sociální postavení v jejich skupině a jiné benefity (peníze, oblečení...) (Brett, 2002, s. 2).

Důsledky psychické (zabíjení, mučení, drogová závislost), fyzické (zmrzačení) a sociální (chybějící vzdělání, diskriminace komunitou) povahy způsobené životem v násilném prostředí jsou pro dívky a nezletilé mladé ženy v podstatě srovnatelné s jejich mužskými protějšky (Brett, 2002, s. 5). S dětmi se v průběhu vojenského výcviku v ozbrojené skupině nakládá jako s dospělými jedinci. Skutečnosti jako nedostatek kvalitní potravy spojený s absencí živin nezbytných pro zdravý růst jen podněcují špatný fyzický vývoj osoby, popřípadě vývojové zpomalení (CHACU, 1997). Ve většině zemí potýkajících se s uvedeným fenoménem je zdravotní péče pro raněné nezletilé vojáky v ozbrojených skupinách velice problematická. Zdravotní problémy způsobené nucenou sexuální aktivitou se týkají převážně dívek. Dle Gilbertsona (2008, s. 224-226) zahrnuje zmíněný fakt nejen pohlavně přenosné choroby (HIV/AIDS, syfilis, chlamydie aj.), nýbrž i nechtěná těhotenství a následné porody bez patřičné lékařské pomoci nebo naopak nucené neodborně provedené aborty, jež mohou vést k celoživotním komplikacím nebo trvalému poškození reprodukčních schopností dívky. Dívky, jež se v průběhu jejich působení v ozbrojené skupině stanou matkami tzv. dětí

⁴¹ Například *New People's Army* na Filipínách (Brett, 2002, s. 2).

války⁴², nemusí svého potomka přijmout a mohou být po návratu k životu ve své rodné komunitě stigmatizovány (Gilbertson, 2008, s. 224-226). Problém diskriminace se rovněž týká případů nuceného manželství. Dívka může být považována za „nečistou“, čímž je poskvrněna její reputace, rodina ji zavrhne, možnost nalezení manžela nebo dokonce zaměstnání je téměř mizivá a ona se ocitne bez prostředků, což může vést k prostituci, která je v době po ukončení válečného konfliktu velice rozšířená (Brett, 2002, s. 5). Přítomnost pocitů méněcennosti, beznaděje nebo studu jsou zde zcela běžné. Foukalová (2013) zdůrazňuje, že pravděpodobnost vzniku uvedené situace se vždy odvíjí od kulturních hodnot jednotlivých komunit.

Brett a Specht (2004, s. 3) tvrdí, že dětští vojáci prožijí v prostředí ozbrojené skupiny nejcitlivější část svého života, čímž je dospívání. Jejich morální a psychický vývoj je silně ovlivněn prožitým nebo způsobeným násilím, což má za následek obtížný přechod k obyčejnému životnímu stylu. Traumatické zážitky mohou rovněž vést k výskytu velice závažného onemocnění, tzv. posttraumatické stresové poruchy (PTSD), mezi jejíž symptomy patří opakované prožívání zažitých situací (tzv. *flashback*), vyhýbání se okolnostem, jež nám připomínají stresové události (jízda dopravními prostředky...) nebo neustálá potřeba mít se na pozoru před nebezpečím (Wessells, 2006, s. 129; U. S. Department of Veterans Affairs, 2015).

Navzdory vytvoření mnoha různorodých programů mezinárodními a národními vládními či nevládními organizacemi mohou být dívky v procesech post-konfliktní rekonstrukce opomíjeny. Komplikované jsou situace, kdy příslušníci ozbrojených složek nejsou ochotni vzdát se dívek, jež jim po dobu bojů sloužily jako manželky nebo služebné, a případy, kdy bojovnice ženského pohlaví, ať již z příčin nevědomosti, studu nebo obav z potrestání ze strany svých bývalých velitelů nechtějí procesy DDR absolvovat (Brett/Specht, 2004, s. 99-100). Personál působící v rámci uvedených programů by měl vždy předpokládat výskyt dívek a mladých žen v jednotlivých ozbrojených složkách, i když se jejich přítomnost jeví na první pohled neviditelná a procesy post-konfliktní rekonstrukce by měly být vytvářeny se zohledněním potřeb⁴³ bývalých bojovnic, včetně těch, které zastávaly podpůrné funkce (Coulter/Persson/Utas,

⁴² Děti, jež se narodí znásilněným dívkám působícím v ozbrojených skupinách během konfliktů (pozn. autorky).

⁴³ Včetně odborného proškolení personálu o genderové rovnosti, zvýšeného množství ženského personálu, odděleného ubytování a sociálních zařízení pro dívky, včetně přístupu ke specializovaným zdravotnickým zařízením, zdravotní péče pro tzv. děti války a jejich registrace po narození aj. (UN, 2006, s. 10-11).

2008, s. 22). Sporná může být také skutečnost, kdy se některé dívky po opětovném návratu do společnosti nemohou ztotožnit s tradičními rolemi, jež jsou jednotlivými komunitami zastávány (UN, 2006, s. 11-12).

1.4 Teoretické přístupy k procesům odzbrojení, demobilizace a reintegrace

Ozbrojený konflikt s sebou po svém ukončení nese psychickou, fyzickou a sociální devastaci celé společnosti. Z důvodu umožnění snadnějšího návratu obětem postižených válkou do normálního života jsou prostřednictvím procesů post-konfliktní rekonstrukce vytvářeny programy na odzbrojení, demobilizaci a reintegraci (*disarmament, demobilization and reintegration*, dále jen DDR)⁴⁴. DDR tímto podporuje bývalé bojovníky k aktivní účasti na mírovém procesu pomocí odevzdání zbraní, vystoupení z ozbrojených složek, a sociálním i ekonomickým návratem do společnosti. Cílem programů je obnovení stability a bezpečnosti prostředí vytvořením podmínek vhodných pro budoucí vývoj. Procesy rovněž zahrnují otázky týkající se všech osob zúčastněných, ať již přímo či nepřímo na ozbrojeném konfliktu, tedy i dětských vojáků. Programy DDR se však potýkají s obtížemi, neboť v jejich rámci leckdy dochází k přehlížení seniorů, handicapovaných jedinců, dívek nebo osob nepřímo se účastnících ozbrojených bojů. Poslední zmíněný fakt je pochopitelně v rozporu s definicí nezletilého kombatanta, která pod tento pojem též zahrnuje posílčky, kuchaře nebo sexuální otroky. (UNDDR, 2005)

Častým problémem při aplikaci zmíněného druhu podpory v praxi je nedostatek finančních prostředků, nereálný časový průběh projektů, nízká komunikace zapojených aktérů, charakter prostředí nebo neochota ze strany obětí se z libovolných důvodů zapojit. V případě nezletilých jedinců je jedním z nich získání označení „bývalý dětský voják“, což by mohlo vést k sociální stigmatizaci jedince. Některé děti ovšem ani neví, že mají právo benefitovat z jakéhokoliv druhu pomoci⁴⁵. (UN, 2006, s. 8; Banholzer, 2014, s. 17-23)

⁴⁴ Můžeme se též setkat se čtvrtou fází procesu nazývanou *reinsertion*. Jedná se o přechodnou krátkodobou materiální či finanční pomoc, trvající maximálně 1 rok, nabízenou bývalým bojovníkům v průběhu demobilizace a zahrnuje pokrytí základních potřeb bývalých bojovníků (stravu, oděv, lékařské služby, přístřeší i krátkodobé vzdělávání) (UNDDR, 2005).

⁴⁵ Například děti, které dezertují nebo jsou ozbrojenou skupinou z důvodů zranění atp., opuštěny (Lorey, 2001, s. 22).

Fusato (2003) doplňuje, že pro úspěšný průběh všech tří fází je nutné splnit 5 kritérií:

- bezpečné prostředí sjednané neutrální stranou zastávající roli prostředníka;
- pravidelná komunikace a účast každé strany konfliktu;
- existence dohod a mírových smluv mezi aktéry střetu;
- spolupráce a komplexní přístup již od počátku DDR procesu spojená s dodržováním všech provedených kroků ve stejném čase (zejména odzbrojení) a pořadí;
- zajištění dostatečného množství financí na celý proces.

DDR procesy jsou na sobě závislé, a tím vzájemně propojené, přesto musí probíhat na zcela oddělených místech a v uspokojivé vzdálenosti od oblastí bojů (Fusato, 2003). Banholzer (2014, s. 6) podotýká, že zpravidla bývají prováděny vládami jednotlivých států ve spolupráci s mezinárodními vládními a nevládními humanitárními organizacemi. Základním principem DDR programů týkajících se dětí by mělo být jejich zapojení za všech okolností a co nejdříve, tedy i v případě nadále probíhající konfrontace (CSUCHS, 2009, s. 4). Fusato (2003) zmiňuje, že mezi akademiky bohužel nepanuje shoda o tom, kdy je jednodušší s jejich aplikací začít. Jedna strana zastává názor, dle kterého probíhající konflikt zajišťuje jednodušší provedení programů DDR, poněvadž zde nevzniká tlak na co možná nejrychlejší odzbrojení a demobilizaci. Faktory jako nedostatečná finanční podpora z důvodu extrémně vysokého počtu osob, nedostačující kapacita či rozdělení vojáků dle příslušnosti ke své bývalé ozbrojené skupině jsou při trvajícím sporu přeci jen méně pravděpodobné. Druhá strana předpokládá, že odzbrojení a demobilizace vojáků během konfliktů patří k nebezpečným výzvám. (Fusato, 2003)

V rámci jednoho DDR programu je využívána široká škála finančních mechanismů. DDR činnosti jsou financovány z 6 odlišných zdrojů:

- rozpočet určený pro mírové operace OSN;
- fondy vyhrazené pro nouzové situace (*rapid response funds*)⁴⁶;
- dobrovolné příspěvky od členů OSN;
- dotace, půjčky a úvěry poskytované WB;
- subvence od agentur, programů a fondů OSN;

⁴⁶ Například *Rozvojový program OSN (UNDP)* nebo *Světová banka (WB)* (UN, 2014, s. 94).

- post-konfliktní podpora vlád (*post-conflict government contributions*). (UN, 2014, s. 94-95)

K prvotnímu zapojení OSN v rámci DDR programů došlo v roce 1989 prostřednictvím její *Pozorovatelské mise v Centrální Americe (ONUCA)*. Od té doby realizovala a podpořila činnosti ve více než 20 zemích světa. Avšak z důvodu absentujícího společného strategického rámce, musela být v minulosti každá nová DDR iniciativa vyvinuta znovu téměř od nuly. Zmíněný faktor způsobil nedostatečnou koordinaci jednotlivých peacekeepingových misí, agentur, programů a fondů a nekvalitní plánování, což vedlo mezi léty 2004 - 2006 k vytvoření nových principů, známých jako **Standardy integrovaného odzbrojení, demobilizace a reintegrace (Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards, IDDRS)**⁴⁷. Tyto jsou považovány za klíčové, jelikož poskytují vhodné postupy a strategie pro monitoring, evaluaci, plánování či management DDR programů. (UN, 2014, s. 13-14)

Odzbrojení je počáteční fází, jež předchází demobilizaci a reintegraci. Dle definice Generálního tajemníka OSN z roku 2005⁴⁸ je zde zahrnut „*sběr, dokumentace, kontrola a likvidace střeliva, výbušnin, ručních, lehkých a těžkých zbraní z rukou bojovníků i z řad civilního obyvatelstva*“⁴⁹ (UN, 2014, s. 25). Jeho průběh je převážně dlouhodobého charakteru a je prováděn v rámci široké oblasti příslušníky mírových sil, civilní policie a vládními vojenskými silami (Fusato, 2003). Uvedená část DDR procesu se obecně skládá ze čtyř hlavních etap:

- shromažďování informací a operativní plánování;
- sběr a získání vojenského materiálu;
- řízení zásob;
- likvidace vojenského materiálu (UN, 2014, s. 124).

Významným problémem je zde sběr malých a lehkých zbraní, které lze snadno ukrýt, existence velkých paramilitárních jednotek nebo hrozba nedostatečné kapacity míst určených k procesu odzbrojení, které se koná v předem stanovených destinacích. Proto je jednou z hlavních priorit vytvoření výkonných policejních sil, disponujících

⁴⁷ K jejich vytvoření došlo v rámci skupiny OSN pro odzbrojení, demobilizaci a reintegraci (*UN Inter-Agency Working Group on Disarmament, Demobilization and Reintegration*) (UN, 2014, s. 14).

⁴⁸ V roce 2005 tento úřad zastával Kofi A. Annan z Ghany (v úřadu od 1997 do 2006) (UNIC, 2017).

⁴⁹ Tyto se mohou do rukou civilního obyvatelstva dostat například nalezením (pozn. autorky).

schopností efektivněji kontrolovat území⁵⁰ a přispívajících ke zvýšení bezpečnosti, čímž by se snížila potřeba civilistů k držení zbraní. Neméně důležité jsou rovněž bezpečnostní záruky pro pracovníky sběrných center a bývalé bojovníky. (Fusato, 2003)

Odevzdané zbraně by měly být shromažďovány, registrovány, uskladněny a poté případně zničeny (UN, 2014, s. 122). Třebaže spolupráce na zajištění co největšího množství vojenského materiálu je rozsáhlá, není možné ho všechen nahromadit⁵¹. Skutečností je též problém, kdy někteří dětští vojáci jednoduše nechtějí odevzdat své zbraně z obavy před dalším konfliktem. (DPKO, 1999, s. 54) Tyto činitele vedly k vytvoření podpůrných programů odzbrojování, k nimž patří *turn in*, *buy-back*, *swap* či *weapons-for-development*, pomocí kterých lze výměnou za vojenský materiál obdržet finanční odměnu, potraviny, přístřeší nebo jiné služby (odborné vzdělání aj.) (DPKO, 1999, s. 66).

Dokladem potvrzujícím úspěšné absolvování odzbrojovacího procesu je obdržení personalizovaného průkazu, čímž účastníci získají statut bývalého (dětského) vojáka (DPKO, 1999, s. 52). Aby se zabránilo okamžitému opětovnému náboru dítěte, je nutné ho doprovodit do demobilizačního centra příslušníky mírových misí, popřípadě UNICEF (DPKO, 1999, s. 84).

Druhou etapou DDR je mnohostranný proces demobilizace, který oficiálně potvrzuje změnu postavení jedince. Dochází zde k fyzickému oddělení účastníka boje od jeho ozbrojené frakce následované přeměnou myšlení z vojenského na civilní. (UN, 2014, s. 143) Dítě opouští svou jistou roli v ozbrojené jednotce a čelí nejistotě týkající se své budoucnosti. Dle Wessellse (2004, s. 518) je důležité vyvarovat se rozporuplných informací, které mohou jedince naplnit nerealistickými očekáváními. Z důvodů eliminace možných případů vykořisťování nezletilých by stejně jako odzbrojení rovněž jejich demobilizace měla probíhat separovaně od dospělých (DPKO, 1999, s. 86). Neopomenutelným faktorem je vedení podrobné oficiální dokumentace s osobními, popřípadě vojenskými údaji, týkající se bývalých nezletilých komatantů, jež může přispět k jejich ochraně před zneužitím aktivními ozbrojenými skupinami či autoritami (DPKO, 1999, s. 73-74).

⁵⁰ V porovnání s příslušníky mírových sil (Fusato, 2003).

⁵¹ Například mohou být ukryty ve zbrojních úložištích (DPKO, 1999, s. 54).

Proces demobilizace je závislý na mnoha rozdílných kulturních, politických, sociálních, ekonomických a ideologických faktorech. Je-li válečný konflikt percipován danou komunitou/rodinou, pro kterou je přítomnost dětí v ozbrojené skupině například z ekonomických důvodů vítána, pozitivně, proces demobilizace může být velice problematický. (Lichtenberg, 2008, s. 73) Stejně riziko též představují dětští vojáci, jež byli vystaveni dlouhodobým politickým či náboženským indoktrinacím, jsou pod vlivem omamných látek, mají strach z opětovného života na ulici, chudoby nebo ztráty moci a ochrany (Lichtenberg, 2008, s. 73-75). V případě dívek a mladých žen probíhá demobilizace obtížněji, jelikož se mnohé z nich staly manželkami vojáků a jsou využívány spíše jako hospodyně nebo sexuální otrokyně (Lichtenberg, 2008, s. 75).

Dle Verhey (2001, s. 6) se demobilizace dělí na formální a neformální. První případ zahrnuje propuštění jedince prostřednictvím mírových smluv nebo vojenskou restrukturalizací, kdežto druhá situace se týká jeho dobrovolného propuštění či útekem (Verhey, 2001, s. 6). Obecně se zmíněný proces dělí na dvě stadia: shromáždění jednotlivců v přijímacích střediscích/demobilizačních centrech (*reception centers/demobilization sites*)⁵² a následnou pomoc prostřednictvím tzv. balíčků služeb a podpory (*reinsertion*), které mají fyzickou a psychosociální povahu (přístřeší, strava, lékařské služby, psychologická péče, základní vzdělání, (re)kvalifikační kurzy...) (Lorey, 2001, s. 23; UN, 2014, s. 153-154).

V rámci programů demobilizace jsou pro dětské vojáky zřízena tzv. centra dočasné péče (*interim care centers, ICCs*), kde stráví dobu od přibližně 2 týdnů po 6 měsíců⁵³ (Wessells, 2004, s. 518). Při vstupu do zařízení je nutné ověřit identitu dítěte, historii jeho rekrutování, zjištění speciálních potřeb a následné přiřazení ke skupině rehabilitovaných jedinců v závislosti na věku⁵⁴. Důvěrné pohovory jsou vedeny odděleně v mateřském jazyce dítěte a v případě dívek rovněž osobami stejného pohlaví. (DPKO, 1999, s. 85) Hlavním cílem ICCs je však nalezení rodiny nebo příbuzných nezletilého jedince a jejich následné sjednocení. Wessells (2004, s. 519) považuje pouhé oddělení dětí od ostatních bývalých vojáků za nedostatečnou ochranu a prosazuje jejich co možná nejrychlejší návrat ke svým rodinám. Proto je po počátečním pohovoru dítěte

⁵² Děti by zde neměly pobývat déle než 48 hodin (Lorey, 2001, s. 25).

⁵³ Ovšem toto časové období je pouze orientační, jelikož záleží na zdravotním a psychickém stavu dětí a připravenosti rodin/pěstounských rodin bývalé nezletilé kombatanity opět přijmout (Bayer, 2008, s. 24).

⁵⁴ Výjimku tvoří dívky - matky, jež zůstanou po celou dobu procesu spolu se svými potomky (UN, 2014, s. 212).

s pracovníky centra zahájen proces lokalizování rodiny, přičemž jak nezletilý jedinec, tak jeho příbuzenstvo musí být na setkání připraveny. Střediska dočasné péče umožňují z uvedené příčiny bývalým dětským komitantům zdravotnickými a sociálními pracovníky, stejně jako psychology příležitost poznat stabilitu a rutinu každodenního života. Poskytované služby mají pozitivně ovlivnit psychickou, sociální i emocionální úroveň dítěte (kontrola agrese, opětovné nalezení své identity, důvěry v druhé a sebeúcty...), ošetřit fyzická zranění jedinců (včetně pohlavně přenosných chorob) a pomoci jim při postupném vyléčení se z případné vytvořené závislosti na omamných látkách. (Lichtenberg, 2008, s. 76-77; Wessells, 2004, s. 519) ICCs využívají rovněž odlišné metody zohledňující věk a pohlaví dítěte⁵⁵, jež mají nezletilé osoby naučit vypořádat se s jejich činy, zmírnit pocity viny a osvojit si dovednost prosadit se verbálně, nikoliv násilím (Lichtenberg, 2008, s. 77). Aktéři se, kromě jiného, účastní rozdílných manuálních úkolů, jako vaření a úklidu, což může přispět k vytvoření pocitu odpovědnosti (Wessells, 2004, s. 519). Zmíněné rehabilitační programy jsou organizovány a financovány převážně vládami, mezinárodními charitativními a nevládními organizacemi západního světa, které často opomíjí důvěru civilizací postižených zemí v tradiční léčebné metody (například omývání) (Lichtenberg, 2008, s. 78).

Závěrečnou fází DDR programů je proces reintegrace, jehož cílem je bývalé dětské vojáky, kteří se již zúčastnili rehabilitačních programů, zařadit zpět do komunity a umožnit jim vybudování nového civilního života (Lichtenberg, 2008, s. 79). Jedná se o dlouhodobý sociální a ekonomický proces s otevřeným časovým rámcem, odehrávající se na lokální úrovni (UN, 2014, s. 159). Zkušenosti, které byly nabyty při účasti v rehabilitačních programech, mohou být převedeny do praxe, neboť zde člověk získává civilní status, možnost trvalého zaměstnání, pravidelného příjmu nebo regulérní školní docházky (Lichtenberg, 2008, s. 79). Obecně lze identifikovat tři fundamentální skutečnosti vedoucí k úspěšné reintegraci:

- znovusjednocení s rodinou a návrat do komunity;
- psychosociální podpora;
- příležitosti pro vzdělání a živobytí (Verhey, 2001, s. 15).

⁵⁵ Diskuse, hraní her, sport, strategie řešení problémů beze zbraně, zpěv, kreslení, tanec, osobní poradenství atd. (Wessells, 2004, s. 519).

Dle Verhey (2001, s. 15) jsou rodinné a společenské vztahy nejdůležitějšími faktory při opětovném začlenění dětských vojáků. Důležitým okamžikem je přijetí jedince komunitou, které se však ve většině případů neobejde bez překážek. Rodiny a komunity si nesou následky války a navrátilivší se osoby tak pro ně mohou představovat dodatečnou ekonomickou zátěž (potřeba stravy, oblečení...) (Bayer, 2008, s. 24). Průzkumy, jež provedl Bayer (2008, s. 24) poukazují na skutečnost, že bývalí nezletilí vojáci mohou být ve svých vesnicích částečně považováni za „parazity“, kteří v průběhu války přispěli k jejímu vydrancování, načež po konfliktu žádají příspěvek ke svému ekonomickému zabezpečení. Tyto děti jsou považovány za brutální, nepředvídatelné vrahy schopné jakékoliv formy násilí (Bayer, 2008, s. 24). Bayer (2008, s. 24) rovněž poukazuje na fakt, že na počátku 21. století 82 % dospělých v rozdílných afrických státech považovalo bývalé nezletilé kombatanaty za potenciální nebezpečí pro společnost⁵⁶. Překonání minulosti dítěte rodinou a přáteli je ovšem podstatné pro úspěšnou aplikaci programů sociální integrace, která by v opačném případě mohla vést k opakované etapě frustrace a násilného chování dítěte. Proto je důležitá úzká spolupráce vlád, vládních i nevládních organizací s komunitami, především s jejich náčelníky, kteří mají v tradičních společnostech kardinální vliv na mentalitu komunity, již od první fáze DDR. (Lorey, 2001, s. 34; DPKO, 1999, s. 77) Verhey (2001, s. 18) zmiňuje, že pro některé komunity mohou hrát kulturní, náboženské a tradiční rituály důležitou roli při reintegraci dítěte. Psychicky a rovněž fyzicky nenásilné ceremonie, jejichž cílem je odpuštění, léčba a očištění jednotlivce od spáchaných činů nebo utrpeného násilí mohou přispět k senzibilizaci⁵⁷ komunity a obnově sociálních vazeb mezi nezletilým jedincem a společností (Verhey, 2001, s. 18). Podpora zmíněných sociokulturních procesů je důležitá zejména pro dívky, jež v době konfliktu zastávaly role „manželek“ rebelů, a které mohou být ohroženy nízkými vyhlídkami na manželství po opětovném návratu do společnosti (Lichtenberg, 2008, s. 84).

Značným problémem, s nímž je třeba se vypořádat, je psychická změna ve vývoji dítěte, které svou fází dospívání většinou prožije v ozbrojené skupině, v níž vládne zcela

⁵⁶ Násilné zacházení s bývalými dětskými vojáky v průběhu konfliktu často vede k jejich nízkému sebevědomí, pocitům viny, tendenci k násilnému řešení problémů, nedostatku důvěry v ostatní. Komunita může mít také strach z útoku ozbrojené skupiny, jež se dozví o úkrytu jejího člena. (Lichtenberg, 2008, s. 80; 82)

⁵⁷ Odstranění překážek, které jsou způsobeny negativními postoji, obavami a předsudky místního obyvatelstva vůči někdejší dětským vojákům (pozn. autorky).

odlišná pravidla než v jeho komunitě. Jedinci jsou připraveni o normální kulturní a morální hodnoty socializace, obvykle získaných od rodiny. (Verhey, 2001, s. 17) Adaptace na prostředí komunit tak není pro bývalé dětské kombatanly lehká a je doprovázena vážnými psychickými problémy (úzkost, nejistota, strach z odmítnutí, neschopnost učinit vlastní rozhodnutí...). Psychosociální podpora je v rámci procesu reintegrace nezanedbatelná, jelikož může postiženým jedincům pomoci nejen v rozvoji schopnosti vyjadřování emocí, nýbrž i ve zvýšení jejich sebeúcty a obnovení důvěry v ostatní. Pro činnosti uvedeného charakteru je opět podstatná pomoc rodiny a komunity, prostřednictvím kterých lze podpořit pozitivní vývoj dítěte navzdory jeho prožitým utrpením. Jedním z předpokladů pro úspěšné zotavení se dětí ze stresujících zážitků války a ke zvýšení jejich psychické odolnosti, je potřeba vytvoření konzistentního vztahu s dospělými, jež disponují určitým smyslem pro solidaritu. (UN, 2006, s. 25) Verhey (2001, s. 17) zmiňuje, že integrace psychosociální povahy je založena na sociocentrickém⁵⁸ přístupu dané komunity, což poskytuje mnohem více než pouhou individuální terapii, začlenění se do skupinových aktivit mládeže či možnost vzdělání.

Vytváření ekonomických příležitostí a přístup ke vzdělání má důležitý význam při budování civilního života jedince. Mezi uvedenými dvěma faktory musí být dosaženo rovnováhy, neboť potřeba výdělku, a tím také obživy je u mnoha bývalých nezletilých kombatanů považována za klíčový prostředek reintegrace. (Verhey, 2001, s. 18-19; UN, 2014, s. 169) Návrat do školících institucí je často z finančních důvodů⁵⁹, úředních překážek⁶⁰, pocitů studu nebo šikany ze strany spolužáků a z příčin nemožné asimilace k tradičním formám výuky, obtížný (Bayer, 2008, s. 24-25). Pro zmíněné argumenty jsou zásadní odborná školení vyučujících, přičemž výukové programy by měly být upraveny pro speciální potřeby dětí⁶¹ (Lichtenberg, 2008, s. 86). Dle průzkumů provedených Bayerem (2008, s. 24), si však 80 % dospělých v odlišných afrických státech na počátku 21. století nepřálo, aby jejich potomci navštěvovali spolu s bývalými dětskými vojáky vzdělávací zařízení. Z uvedeného se tak dá odvodit požadavek na oddělené školní instituce, což je problematické z důvodů možné větší stigmatizace

⁵⁸ Vliv společnosti nebo komunity na formování svých členů (pozn. autorky).

⁵⁹ Nutnost vlastního výdělku či příspěvku do rodinného rozpočtu, nedostatek finančních prostředků na školní vybavení atp. (Verhey, 2001, s. 19).

⁶⁰ V některých případech nedovolí úřady vstoupit starším dětem v procesu reintegrace do stejné úrovně školské výuky s mladšími dětmi (Verhey, 2001, s. 19).

⁶¹ Měl by být kladen důraz především na gramotnost, numerické dovednosti, výuku v rámci sexuálního a reprodukčního zdraví nebo řízení financí (Verhey, 2001, s. 19).

a nezanedbatelných finančních nákladů⁶² (Bayer, 2008, s. 25). Reintegrační programy mají rovněž řešit okamžitou potřebu většiny bývalých nezletilých kombatantů pravidelného příjmu, stejně jako zlepšit ekonomické podmínky země. Proto jsou v souladu se zákony o dětské práci vyvinuty profesní programy, jejichž cílem je odborná příprava jedince pro vstup na místní pracovní trh. Opatření pomáhají předcházet účasti někdejších nezletilých kombatantů, mimo jiné, na nelegálních aktivitách (organizovaná trestná činnost, nelegální využívání přírodních zdrojů...). (UN, 2014, s. 169; DPKO, 1999, s. 79-80)

Pro proces opětovného začlenění jedince do občanské společnosti je významná též politická reintegrace, jež zahrnuje vzdělávání týkající se politických a občanských práv dětí a mladistvých, včetně jejich odpovědnosti (UN, 2014, s. 176-177).

Všechny výše zmíněné faktory jsou jen počátkem reintegračního procesu, pro který je též nutný následný pravidelný monitoring situace profesionálními sociálními pracovníky, spolupráce vlád, OSN a nevládních organizací, dostatek finančních prostředků či stabilní politická a ekonomická situace země (DPKO, 1999, s. 97; Lichtenberg, 2008, s. 87).

⁶² Komunity zničené válkou disponují jen minimem zdrojů schopných poskytnout k řešení tohoto problému (Bayer, 2008, s 25).

2. Proces post-konfliktní rekonstrukce dětských vojáků ve státech Sierra Leone a Libérie

Sierra Leone a Libérie jsou přilehlé přímořské státy nacházející se v západní části afrického kontinentu hraničící s Guineou a, v případě Libérie, Pobřežím slonoviny⁶³. Jedná se o prezidentské republiky s počtem obyvatel přibližně 6 milionů v Sierra Leone a Libérii zhruba 4.3 milionů v roce 2016 (CIA, 2017a, b). Novodobé dějiny obou zemí jsou poznamenány násilnými a dlouhotrvajícími občanskými válkami, v nichž docházelo ke značnému zneužívání dětských vojáků. Následující text stručně objasňuje zmíněné konflikty, jež proběhly v Sierra Leone v rozmezí let 1991 - 2002 a v Libérii od roku 1999 až do roku 2003.

Sierra Leone má signifikantní význam v historii transatlantického obchodu s otroky (BBC, 2017). Původně britská kolonie s hlavním městem Freetown založená v roce 1787 pro repatriované bývalé nevolníky získala nezávislost na Velké Británii dne 27. dubna 1961. Třebaže je bohatá na nerostné suroviny a představuje globálně jednu z nejdůležitějších nalezišť diamantů, zlata, rutilu, železné rudy nebo bauxitu, řadí se mezi nejchudší země světa. (CIA, 2017a) V období od vzniku svrchovaného státu do počátku 90. let. 20. století se Sierra Leone potýkala s řadou vnitropolitických problémů, vyznačujících se rozsáhlou korupcí ve státní správě, klientelismem⁶⁴, nedostatkem pracovních a vzdělávacích příležitostí, chudobou či špatným hospodařením v diamantovém průmyslu (Brett/Specht, 2004, s. 173). Uvedené skutečnosti spolu s rozsáhlými boji v sousední Libérii byly jedny z příčin počátku konfliktu, jenž si vyžádal na 70 000 obětí a na 2,6 milionů vysídlených osob a způsobil sociální, politickou a rovněž ekonomickou devastaci země (Kaldor/Vincent, 2006, s. 4).

Občanská válka vypukla v průběhu vlády Josepha Saidu Momoha v roce 1991, kdy protivládní povstalecká skupina *Revolutionary United Front (RUF)* vedená Fodayem Sankohem a později podporovaná liberijským prezidentem Charlesem Taylorem, obsadila východní hranici Sierra Leone s cílem zbavit moci *All People's Congress (APC)*, jež od získání nezávislosti země nastolil režim jedné politické strany. Původní úmysl RUF se však rychle změnil v násilnou kampaň se záměrem získat přístup k tamějším diamantovým dolům. (Lichtenberg, 2008, s. 89; Simpson, 2013) Dle odhadů

⁶³ Mapu znázorňující polohu obou uvedených zemí lze nalézt v příloze č. 3 v závěru práce (pozn. autorky).

⁶⁴ Neoficiální systém dohod ve společnosti založený na protekci a konexích (pozn. autorky).

OSN bylo až 85 % z celkové produkce tzv. „krvavých“ diamantů exportováno do zahraničí, přičemž kapitál získaný jejich prodejem sloužil, mimo jiné, k financování vojenských aktivit RUF i občanské války v Libérii⁶⁵ (Růžičková, 2010). V roce 1992 byl prezident Momoh, jenž se s rebely nedokázal vypořádat, svržen při vojenském převratu a vlády se v čele tzv. *National Provisional Rulling Council (NPRC)* ujal Valentine Strasser, za kterého konflikt eskaloval a RUF obsadila značnou část území s diamantovými doly (Brett/Speccht, 2004, s. 173). Počátkem roku 1996 vystřídal Strassera v úřadě Julius Maada Bio a pod tlakem občanské společnosti došlo k uspořádání prezidentských voleb, jejichž vítězem se stal Ahmád T. Kabbah, jenž s RUF uzavřel v témže roce *Mírovou dohodu z Abidjanu* (Africa Confidential, 1998). Již rok poté z důvodů neúspěšné implementace smlouvy byl Kabbah svržen příslušníky *Armed Forces Revolutionary Council (AFRC)* pod velením Johnyho Paula Koromy, který omezil občanské svobody a spolupracoval s RUF (Brett/Speccht, 2004, s. 173). Sesazený prezident Kabbah se s podporou *Civil Defence Forces (CDF)* a po zdařilé intervenci nigerijských sil *ECOMOG*⁶⁶ v následujícím roce opět ujal vlády a v roce 1999 dojednal s povstaleckými silami příměří, jež vedlo k uzavření *Mírové dohody z Lomé*. Smlouva obsahovala, kromě jiného, požadavky na rozdělení pravomocí mezi RUF a vládu. (Brett/Speccht, 2004, s. 174; Global Security, 2000-2017) Na dodržování závazků plynoucích ze smluv dohlížela peacekeepingová mise OSN, *UNAMSIL (United Nations Mission in Sierra Leone)*, v jejichž řadách působilo na 17 500 vojáků a jejíž mandát byl ukončen v roce 2005 (Kaldor/Vincent, 2006, s. 8). Rebelové však dojednané příměří porušovali a pokračovali v únosech a vraždění civilního obyvatelstva i příslušníků vojenských misí, což vedlo k opětovné eskalaci bojů. Oficiální ukončení války proběhlo v lednu roku 2002. (Brett/Speccht, 2004, s. 173-174) Vážná porušování mezinárodního humanitárního práva během války vedla v roce 2002 k ustavení *Zvláštního soudu pro Sierra Leone*, mezi jehož kompetence patřilo odsouzení zločinů proti lidskosti a válečných zločinů provedených na civilním obyvatelstvu⁶⁷ (Gberie, 2014). Později téhož roku se uskutečnily první poválečné volby, kdy byl prezidentem znovu zvolen Kabbah, který vykonával svůj úřad do roku 2007, kdy ho vystřídal zatím

⁶⁵ Po uvalení sankcí OSN na vývoz diamantů ze Sierra Leone v roce 2000 byla zmíněná komodita dopravována ilegálně na mezinárodní trh přes Libérii, což vedlo k finanční podpoře místní občanské války. V následujícím roce se situace týkala Libérie. (Global Witness, 2012; BBC, 2000)

⁶⁶ Celým jménem *Economic Community of West African States Monitoring Group*.

⁶⁷ Činnost *Zvláštního soudu pro Sierra Leone* byla formálně ukončena v prosinci roku 2013 (Gberie, 2014).

poslední vrcholný představitel státu, Ernest Bai Koroma (Global Security, 2000-2017; Faia, 2013; Thomas, 2017).

Libérie s hlavním městem Monrovia patří k nejstarším republikám na africkém světadílu a pojí ji těsné historické a kulturní vazby s USA, na níž si vydobyla nezávislost již roku 1847. S cílem umožnit potomkům afroamerických otroků návrat na africký kontinent byl roku 1817 prostřednictvím *Americké kolonizační společnosti* vytvořen autonomní útvar, jehož spojení s mateřským státem bylo spíše symbolické. (Vaďura, 2003) Libérie, bohatá na ložiska železné rudy, vzácného dřeva (*timber*), diamantů nebo kaučukových plantáží, byla jedním z významných obchodních partnerů USA, jejíž zájem o udržení vzájemných vztahů se zhroucením bipolárního systému značně opadl (Vaďura, 2003; CIA, 2017b). V průběhu 90. let 20. století čelila země dvěma občanským válkám, z nichž první proběhla v letech 1989 až 1997 a druhá, která bude v následujícím textu rozebrána, v rozmezí let 1999 - 2003.

Druhá liberijská občanská válka znamenala intenzivní čtyřletý konflikt, jenž byl zahájen v dubnu roku 1999, kdy povstalecká skupina *Liberians United for Reconciliation and Democracy (LURD)* s podporou guinejské vlády zahájila ofenzivu s cílem svrhnout vládu prezidenta Charlese Taylora (Peace Direct, 2010). Příčiny bojů jsou spojeny s první občanskou válkou, kdy někdejší vůdce rebelského uskupení *National Patriotic Front of Liberia (NPFL)* Ch. Taylor svrhl a zavraždil tehdejšího vrcholného představitele státu Samuela Doeho a nastoupil na jeho místo (Kieh, 2009, s. 22). Své postavení potvrdil v prezidentských volbách uskutečněných v roce 1997, čímž zahájil opětovný režim útlaku disentu, vykořisťování odlišných etnických skupin nebo korupce (Peace Direct, 2010; Kieh, 2009, s. 20-22). Příklad v zemi trvalo pouze do roku 1999, kdy LURD vedená Sekou Connehem zahájila vojenskou kampaň (Kieh, 2009, s. 8; ICG, 2003, s. 9). Většina uvedené ozbrojené skupiny sestávala z příslušníků etnik Mandingo a Krahn, které v průběhu předešlého konfliktu působily v rebelské skupině *United Liberation Movement of Liberia for Democracy (ULIMO)*, bojující proti Taylorově NPFL (Kieh, 2009, s. 8; 20-21; HHI, 2017). Počátkem roku 2003 se do probíhajících bojů zapojila z jihu druhá povstalecká skupina nesoucí název *Movement for Democracy in Liberia (MODEL)*, podpořená vládou Pobřeží slonoviny (ICG, 2003, s. 10). V polovině téhož roku zůstala pod nadvládou Taylora pouhá třetina země a došlo k zahájení peacekeepingové mise OSN v Libérii, *UNMIL (United Nations Mission in Liberia)*, které se účastnilo na 15 000 vojáků (UNMIL, 2017; Global Security, 2011).

Mírové pohovory iniciovány bývalým prezidentem Ghany Johnem Kufuorem, byly mezi LURD, MODEL a vládními ozbrojenými silami, *Armed Forces of Liberia (AFL)*, zahájeny na konferenci v Akkře v červenci 2003, kde ustanovily prozatímní národní vládu v čele s Gyudem Brayntem (Global Security, 2011; ICG, 2003, s. 4). Taylor byl z příčin útoku uskutečněného na hlavní město Monrovia nucen rezignovat a v srpnu 2003 odešel do exilu v Nigérii (HHI, 2017). Vítězkou svobodných poválečných voleb uskutečněných roku 2005 se stala Ellen Johnson-Sirleaf, která byla jako první žena v Africe prohlášena vrcholnou představitelkou státu, jíž je dodnes (Cooper, 2017). Dokument zpracovaný organizací *The Liberian Truth and Reconciliation Commission (TRC)* indikuje, že v průběhu obou zmíněných občanských válek bylo usmrceno na 250 000 obyvatel a došlo k vysídlení přibližně 1 milionu lidí (Annan, 2014, s. 4). Taylor byl v roce 2013 Zvláštním soudem pro Sierra Leone v Haagu jako první africký prezident odsouzen za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, včetně využívání dětských vojáků, na 50 let žaláře (Smith-Spark, 2013).

2.1 Analýza důvodů náboru a využití dětských vojáků

Následující text analyzuje důvody vedoucí nezletilé jedince k rekrutaci do ozbrojených skupin, spolu se způsoby jejich využívání v průběhu druhé liberijské občanské války a konfliktu v Sierra Leone.

2.1.1 Sierra Leone

Sierra Leone se řadí mezi státy spojené s nadměrným využíváním dětských vojáků, ke kterému docházelo již počátkem jedenáctileté občanské války, kdy dle *Global report* působilo v ozbrojených složkách až 70 % vojáků mladších 18 let (CSUCHS, 2004, s. 97). Děti byly zneužívány nejen rebelskými frakcemi RUF a AFRC, nýbrž i provládní paramilitární jednotkou CDF nebo sierraleonskou armádou SLA. Přesné údaje o množství nezletilých vojáků jsou těžko zjistitelné a v rámci provedených výzkumů se značně liší. OSN odhaduje, že se do roku 2000 vyskytovalo v ozbrojených silách 5 000 - 10 000 dětí (Ramgoolie, 2001, s. 147). McKay a Mazurana (2004, s. 92) na druhou stranu uvádí podstatně vyšší podíl nezletilých komatantů účastnících se bojů, jenž je znázorněn v tabulce č. 1.

Tab. č. 1 Předpokládaný počet dětských vojáků v jednotlivých ozbrojených jednotkách v průběhu občanské války v Sierra Leone (1991 - 2002)

Název ozbrojené skupiny nebo síly	Maximální počet vojáků	Celkový počet dětských vojáků
RUF	45 000	22 500
AFRC	10 000	5 000
SLA	14 000	3 500
CDF	68 865	17 216
Celkem	137 865	48 216

(Zdroj: McKay/Mazurana, 2004, s. 92)

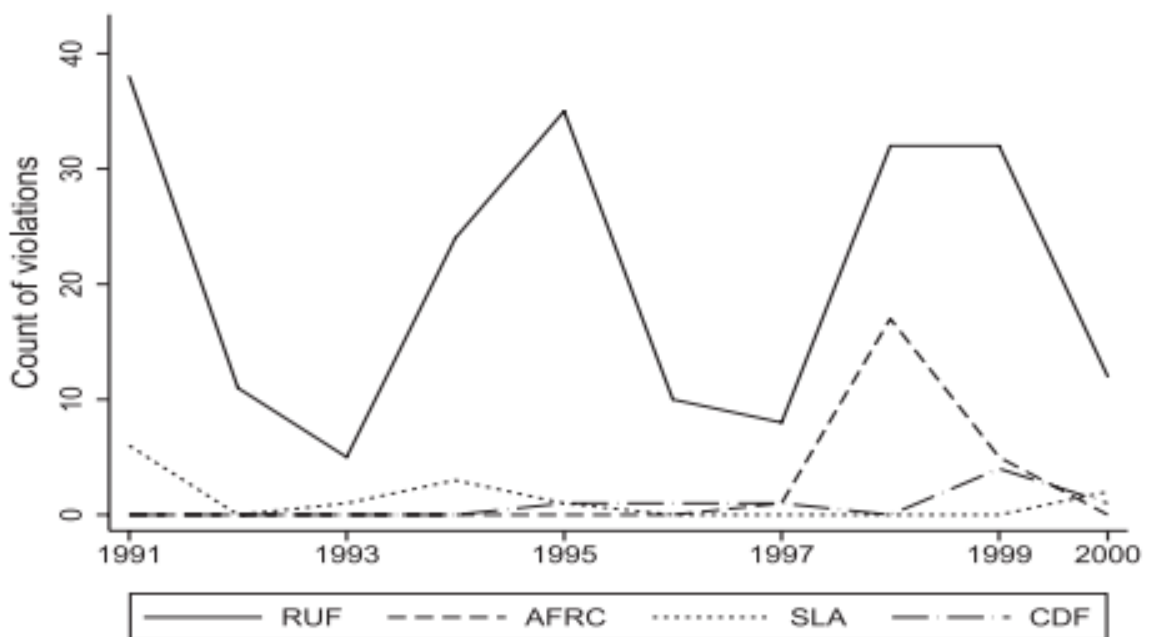
Z uvedeného je patrné, že nejvíce dětí bylo verbováno do RUF, která byla proslulá svými brutálními útoky na civilní obyvatelstvo a jež své příslušníky získávala zejména únosy během přepadání vesnic či měst a násilnými náboři (viz graf č. 1). Součástí RUF byly též genderově oddělené jednotky známé jako *Small Boys Units (SBUs)* a *Small Girls Units (SGUs)*, skládající se z jedinců ve věku od 6 do 15 let, mezi jejichž charakteristické rysy patřilo provádění útočných misí, shromažďování informací, rabování a extrémní násilí vyvíjené na civilním obyvatelstvu (TRC, 2004, s. 292; McKay/Mazurana, 2004, s. 94). AFRC, složená převážně z bývalých členů SLA, jež zorganizovali v roce 1997 prezidentský převrat, násilně přijímala děti do uzavření *Mírové dohody z Lomé*, po jejímž podpisu se stala parlamentní stranou v nově ustanovené vládě. Část příslušníků AFRC ovšem tento krok odmítla a zformovala ozbrojenou jednotku s názvem *West Side Boys*, jejíž součástí byli i dětské vojáci. V případě CDF, již tvořili civilisté představující domobranu složenou z rozmanitých etnických skupin (*Kamajors, Gbethis, Tamaboros...*), byly děti rekrutovány většinou z příčin donucení vůdci komunit, kteří byli vystaveni politickému tlaku s cílem zdiskreditovat jejich postavení při potenciálním nesplnění kvót určených CDF. Jinými argumenty byly pocity patriotismu dětí související s potřebou ochrany sebe samých a svých rodin. Vstup do *Kamajors* byl zpoplatněn⁶⁸, přičemž výcvik

⁶⁸ Poplatek se pohyboval kolem US\$2. V případě nedostatku finančních prostředků bylo možno zaplatit komoditami jako drůbež, palmový olej a rýže. (TRC, 2004, s. 298)

probíhal zejména v jednotlivých komunitách. Na rozdíl od RUF zde nezletilí nezastávali žádné oficiální vedoucí pozice a byli zcela podřízeni dospělým osobám, které určovali jejich náplň práce. (CSUCHS, 2001, s. 377-379; TRC, 2004, s. 286; 297-298)

Z důvodu navýšení počtu vojáků pro obranu země začal nábor dětí do SLA již za působení prezidenta Momoha, avšak k velikému nárůstu došlo za vlády NPRC. Mnozí nezletilí byli sirotci, děti bez domova, jež se se svými příbuznými nestýkaly, nebo děti z neúplných rodin, které hledaly způsob obživy. Podobně jako ve výše zmíněném případě hrál také zde faktor vlastenectví nezanedbatelnou roli. Děti byly též verbovány prostřednictvím školních sportovních aktivit, kdy za patřičné výsledky obdržely jako „odměnu“ místo ve vládních silách. Docházelo zde rovněž k případům nucené rekrutace v důsledku doplnění počtu armádních složek, kdy nezletilí jedinci neprošli příslušným vojenským výcvikem a tudíž neobdrželi plat. (TRC, 2004, s. 300-301)

Graf č. 1 Míra nucené rekrutace dětských vojáků jednotlivými ozbrojenými jednotkami (1991 - 2000)

(Zdroj: TRC, 2004, s. 290)

Nezletilí kombatanti byli často nabádáni únosci z příčin prokázání loajality k provádění zločinů, mezi něž patřilo drancování, zabíjení, amputace (typické pro RUF a AFRC) a jiná mrzačení⁶⁹, znásilnění příbuzných nebo členů své komunity (TRC, 2004, s. 264). Popsanými praktikami se vyznačovaly především rebelské jednotky RUF, které

⁶⁹ Například vyřezání či vypálení iniciál jednotlivých rebelských skupin, což vedlo v případě útěku jedince a jeho zajetí nepřátelskou ozbrojenou skupinou i ke smrti (TRC, 2004, s. 276).

uskutečnily zmíněné činy například v průběhu kampaní s názvem *Operation No Living Thing* či *Operation Pay Yourself* (Ramgoolie, 2001, s. 147). Kvůli zastrašení civilního obyvatelstva využívaly některé ozbrojené frakce (RUF, CDF) dětské vojáky i na kontrolních stanovištích při hlavních komunikacích (tzv. *checkpoints*) (TRC, 2004, s. 265). Skutečností bylo také využívání nezletilých kombatantů k různým formám nucené práce, kdy zastávali role nosičů, sexuálních a domácích otroků nebo horníků v diamantových dolech (TRC, 2004, s. 268-269). V průběhu konfliktu byl mezi rebelskými uskupeními rozšířen rovněž kanibalismus, konzumace lidské krve nebo požívání lidských exkrementů jako formy trestů (TRC, 2004, s. 277).

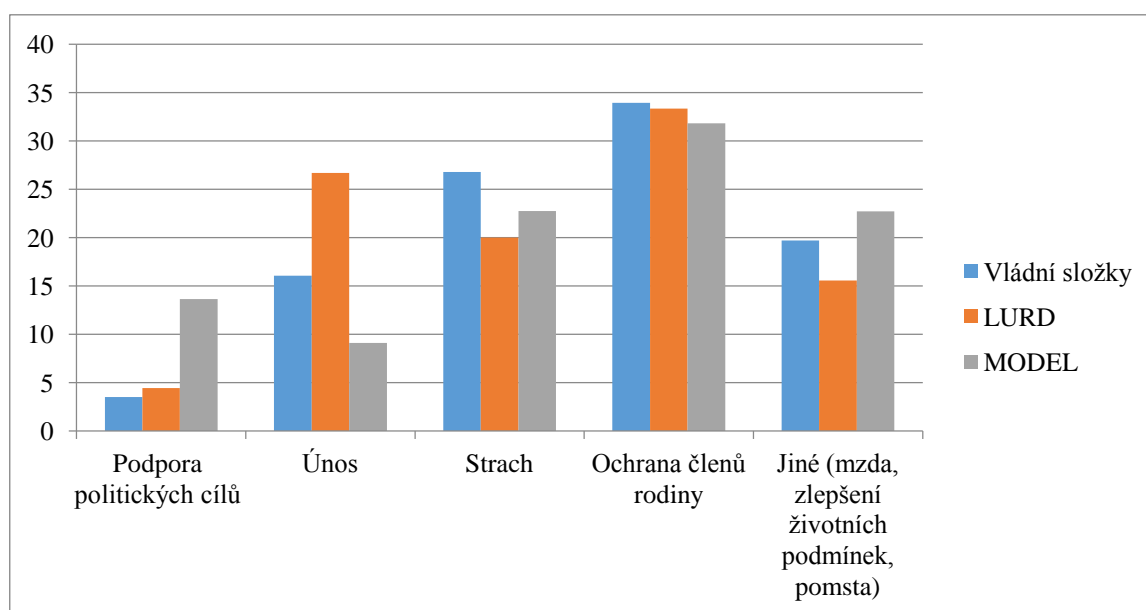
2.1.2 Libérie

Nezletilí jedinci byli zneužíváni všemi stranami obou občanských válek, přičemž způsoby jejich rekrutace se vyznačovaly podobným charakterem. Využívání dětí v roli dětských vojáků je spojeno již s počátkem první liberijské občanské války, kdy rebelská skupina NPFL, vedená pozdějším prezidentem Taylorem, začala rekrutovat do svých řad v rámci tzv. *Small Boys Units (SBUs)* nezletilé chlapce ve věku 12 let (CSUCHS, 2004, s. 76). Druhá fáze války se vyznačovala náborů mladistvých do vládních milic a polovojenských jednotek⁷⁰, jež vznikly za účelem ochrany vrcholného představitele státu a příslušníků jeho vlády, a v jejichž řadách bojovaly děti naverbované cestou do a ze školy či přímo během výuky, děti žijící na ulici atp. Eskalace konfliktu vedla ke skutečnosti, kdy jednotlivé rodiny přestaly ze strachu z únosu posílat své potomky do vzdělávacích institucí, docházelo k nucenému vysídlení i emigraci, přičemž děti, jež byly na hranicích zadrženy a nebyly schopné si finančně vykoupit svobodu, byly poslány bez řádného výcviku na frontu. Avšak z důvodů obtížné ekonomické situace nebo rozpadu vzdělávacího systému se též objevovaly případy dobrovolného a opětovného vstupu dětí demobilizovaných před rokem 1997 do ozbrojených skupin nebo sil (například ve státních složkách působilo mnoho bývalých dětských vojáků z RUF). (HRW, 2004; CSUCHS, 2004, s. 77) Povstalecká skupina LURD násilně verbovala do svých řad jedince žijící v uprchlických táborech v Guineji, Sierra Leone a Libérii, jež byly po 2 týdenním výcviku poslány do bojů. Počátkem roku 2003, kdy vznikla na východě země rebelská jednotka MODEL, docházelo s podporou tamější vlády k náborům jedinců rovněž z pohraničních území Pobřeží slonoviny. Některé děti

⁷⁰ Známých pod názvy *Anti-Terrorist Unit (ATU)* a *Special Security Service (SSS)* (HRW, 2004).

se však na základě pocitů pomsty, potřeby ochrany před vládními složkami a přežití, staly příslušníky ozbrojených skupin dobrovolně. (CSUCHS, 2004, s. 77-78) Graf č. 2 znázorňuje příčiny vstupu dětí do ozbrojených složek na základě výzkumu provedeného J. Pugelem v rámci pracovní skupiny *Child Soldiers Initiative: Building Knowledge about Children and Armed Conflict* z roku 2007. Dle studie nejvíce využívaly nucené rekrutace rebelské jednotky LURD.

Graf č. 2 Důvody vstupu dětí do ozbrojených skupin a sil mezi roky 1999 - 2003

(Zdroj: vlastní zpracování dle Pugel, 2007, s. 16)

Boje probíhající v sousedních státech Libérie, v nichž docházelo k přeshraničním operacím spojeným se zvýšenou mobilitou dětských vojáků⁷¹, způsobují komplikace v určení jejich přesného počtu a v rámci provedených výzkumů se značně diferencují. Zpráva zpracovaná organizací *Human Rights Watch* v roce 2004 odhadovala, že se mezi lety 1989 - 1997 vyskytovalo v ozbrojených jednotkách od 6 000 do 15 000 jedinců mladších 18 let (HRW, 2004). Naopak studie z roku 2009 provedená organizací *The Truth and Reconciliation Commission of Liberia* uvádí, že celkový počet nezletilých kombatanů účastníci se obou občanských válek se pohyboval od 21 000 do 36 000 (CHSI, 2012, s. 79). Tabulka č. 2 uvádí počet dětských vojáků z prosince roku 2004 získaný na základě dat zveřejněných NCDDRR⁷² a objasňující výskyt nezletilých v ozbrojených skupinách v průběhu druhé liberijské občanské války. Dle údajů OSN se

⁷¹ Například Sierra Leone v 90. letech nebo Pobřeží slonoviny od roku 2002 (CSUCHS, 2008, s. 211).

⁷² V celém znění *The National Commission on Disarmament, Demobilization, Rehabilitation and Reintegration*.

však mezi roky 1999 - 2003 konfliktu účastnilo více než 15 000 dětí (Specht, 2006, s. 81-82).

Tab. č. 2 Počet registrovaných dětských vojáků v jednotlivých ozbrojených uskupeních v prosinci roku 2004 (dle NCDDRR)

Název ozbrojené skupiny nebo síly	Počet vojáků registrovaných v rámci NCDDRR	Počet dětských vojáků registrovaných v rámci NCDDRR
MODEL	13 156	2 232
LURD	34 285	4 228
Vládní složky	28 008	2 886
Celkem	75 449	9 346

(Zdroj: vlastní zpracování dle Pugel, 2007, s. 9-11)

Role a kompetence nezletilých kombatatů v opozičních i vládních útvech byly velice podobné. Po absolvování náročného výcviku, trvajících několik dnů až týdnů, byli vysláni do předních bojových linií, avšak vyskytovali se také v rolích stavitelů zátaras, osobních strážců a asistentů, dělníků nebo špiónů. Obecně platilo, že mladší jedinci vykonávali pomocné práce, zatímco starší bojovali. Jejich pozice se mohla v závislosti na intenzitě konfliktu lišit. Dětské vojáci nebyli finančně odměňováni (LURD/MODEL) nebo byl jejich plat nepravidelný a nestačil na pokrytí základních lidských potřeb (vládní složky)⁷³, což vedlo k pravidelnému vykořisťování civilního obyvatelstva. Obvyklými praktikami mezi ozbrojenými skupinami bylo přiřazení jmen svým příslušníkům, jehož účelem bylo zničit dřívější vztahy definující dítě, či je zahanbit⁷⁴. (HRW, 2004) Nelidské činy, jako amputace a kanibalismus, nebyly v průběhu druhé liberijské války natolik rozšířeny jako v první fázi bojů do roku 1997 a v Sierra Leone (TRC, 2009, s. 39; 43).

⁷³ Plat byl spojen s aktivní účastí v boji a pohyboval se v rozmezí US\$5 - US\$7 (HRW, 2004).

⁷⁴ Děti obdržely jména jako *Mother's Blessing, Disgruntled, Captain No Mercy, Castrator, Dirty Water* atp. (HRW, 2004).

2.2 Analýza verbování a využití dívek

Následující text rozebírá metody verbování dívek mladších 18 let do ozbrojených sil a skupin v průběhu uvedených konfliktů, spolu s rolemi, jež v uskupeních zastávaly.

2.2.1 Sierra Leone

Během občanské války v Sierra Leone docházelo k náborům nezletilých dívek do všech ozbrojených frakcí účastnících se konfliktu. McKay a Mazurana (2004, s. 92) poukazují na základě vlastních výzkumů, jejichž výsledky znázorňuje následující tabulka, na skutečnost jejich nezanedbatelného množství v ozbrojených jednotkách, především v RUF.

Tab. č. 3 Předpokládaný počet dívek v roli dětských vojáků v jednotlivých ozbrojených jednotkách v průběhu občanské války v Sierra Leone (1991 - 2002)

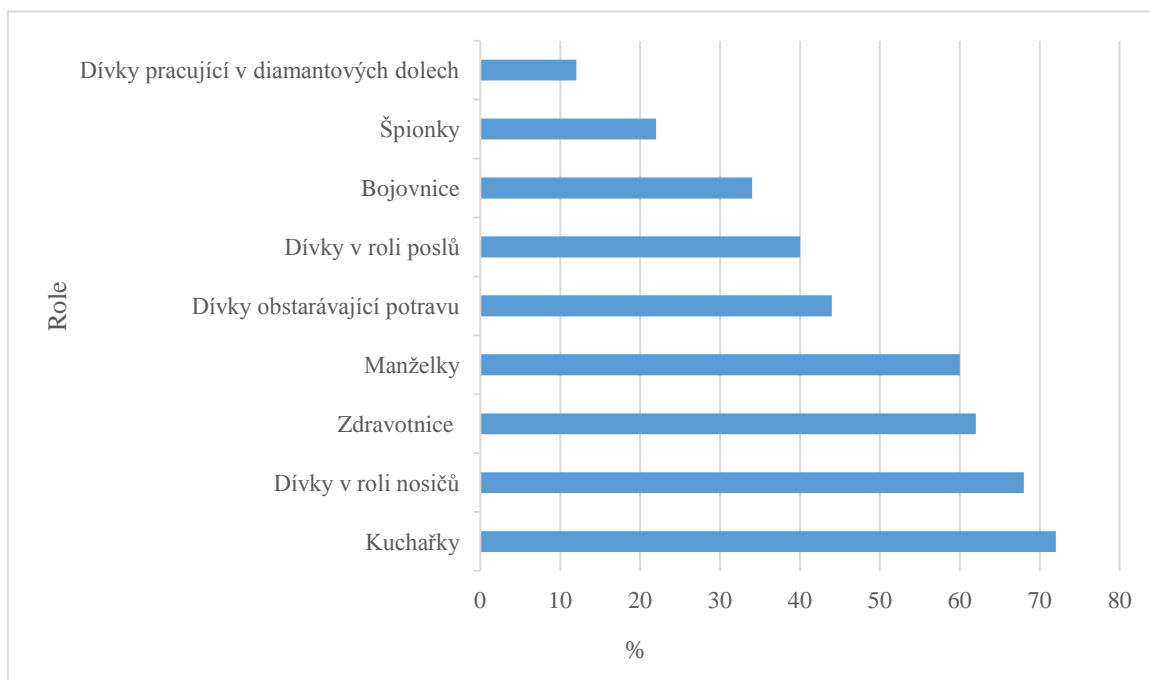
Název ozbrojené skupiny nebo síly	Celkový počet dětských vojáků	Celkový počet dívek v roli dětských vojáků
RUF	22 500	7 500
AFRC	5 000	1 667
SLA	3 500	1 167
CDF	17 216	1 722
Celkem	48 216	12 056

(Zdroj: McKay/Mazurana, 2004, s. 92)

Role dívek byly v ozbrojených složkách velice různorodé. Jak znázorňuje graf č. 3, zpracovaný dle studie provedené autory Mazurana a Carlson (McKay/Mazurana, 2004, s. 92), nejvíce dotázaných dívek zastávalo činnosti spojené s vařením, ošetřováním nebo nošením nejrůznějšího materiálu. Tvůrci průzkumu poukazují rovněž na skutečnost, kdy jednotlivé dívky mohly zastávat více činností současně (například role manželek a bojovnic zároveň). Dívky působící jako manželky předních velitelů RUF disponovaly v době absence svého chotě poměrně rozsáhlými kompetencemi a měly v rámci jednotky značný vliv, jelikož rozhodovaly o redistribuci ukořistěného materiálu, včetně

potravy, určovaly denní náplň práce příslušníků svého útvaru⁷⁵, velely SBUs a SGUs formacím a vynucovaly disciplínu v táborech. Důsledkem bojového výcviku byly schopny spoluvytvářet válečné strategie, avšak o jejich ochranu dbali osobní strážci. Věk manželek se pohyboval v rozmezí od 9 do 19 let, přičemž mohly být nahrazeny nově rekrutovanými dívkami. V těchto případech byla původní funkce manželek nahrazena rolí bojovnic. (McKay/Mazurana, 2004, s. 92-94)

Graf č. 3 Role dívek v ozbrojených skupinách v průběhu občanské války v Sierra Leone (1991 - 2002)

(Zdroj: vlastní zpracování dle McKay/Mazurana, 2004, s. 92)

Dle uvedené tabulky č. 3 byla v době občanské války CDF skupinou s druhým nejvyšším podílem nezletilých členů ženského pohlaví. Navzdory faktu, že některé CDF útvary představovaly původně tradiční mužská lovecká společenství (pouze *Kamajors*), s rostoucí agresivitou vyvíjenou RUF byly nuceny z příčin zvýšení bojových kapacit přijímat do svých řad také dívky, jež zde zastávaly nejen funkce uvedené v grafu č. 3, nýbrž i duchovních vůdkyň či herbalistek⁷⁶. V rámci CDF skupin bylo skutečností realizování odlišných rituálů oběma pohlavími (včetně rituálních mordů a kanibalismu), víra v nadpřirozené síly a vytváření talismanů chránících bojovníky. Příčiny vstupu

⁷⁵ Kdo absolvuje mise za účelem špionáže, únosu či ozbrojeného útoku atp. (McKay/Mazurana, 2004, s. 93).

⁷⁶ Jedinci využívající bylinné medicíny v podobě rostlin a jiných přírodních látek k prevenci a léčbě nemocí či ke zlepšení zdraví (pozn. autorky).

dívek do CDF byly srovnatelné s ostatními ozbrojenými složkami, přičemž zahrnovaly převážně důvody přežití, únosu nebo zdánlivě dobrovolnou rekrutaci prostřednictvím manželů⁷⁷. (McKay/Mazurana, 2004, s. 95-97)

Dívky v roli nezletilých kombatantů však byly v Sierra Leone rovněž vystavovány nelidským fyzickým agresím, mezi které patřilo opakované znásilňování jednotlivci i skupinami či mučení bajonety, pepřem nebo hořícím uhlím vkládaných do pochvy. Pachatelé sexuálního násilí systematicky rozbíjeli všechna tabu a nerespektovali věk napadených ani obyčejně vyznávané komunitami. Popsané skutky jsou příznačné především pro rebelské jednotky RUF a AFRC, jejichž praktikovaná forma sexuálního otroctví vyústila v tzv. *bush wives*⁷⁸ fenomén. (TRC, 2004, s. 272-273)

2.2.2 Libérie

Během druhé liberijské občanské války byly dívky rekrutovány do pozic válečnic i do rolí podpůrných⁷⁹ všemi stranami konfliktu. Srovnatelně s případy v Sierra Leone docházelo také zde k jejich systematickému znásilňování a pohlavnímu zneužívání, dokonce i při náboru. Starší dívky byly pověřeny, mimo jiné, úkolem zajmout mladší dívky a poskytnout je k sexuálním službám mužům a chlapcům v jejich jednotkách. (CSUCHS, 2004, s. 77) Odhaduje se, že během první fáze konfliktu (1989 - 1997) aktivně působilo v ozbrojených jednotkách na 5 000 dívek (Save the Children, 2005, s. 7). Dle organizace *Save the Children* (2005, s. 7) došlo ke zvýšení tohoto počtu přibližně na 8 500 dívek v roce 2003. Avšak jejich přesné množství není vzhledem k nepřehlednosti a povaze přeshraničních bojů v západní Africe známo (Save the Children, 2005, s. 7). Organizace *Human Rights Watch* (HRW, 2004) uvádí, že starší dívky a mladé ženy byly využívány jako válečnice sloužící v oddělených jednotkách, zatímco mladší dívky spíše sloužily jako kuchařky, uklízečky, služebné atp. a pouze výjimečně byly nasazovány do přímého boje. Z Libérie jsou rovněž známy tzv. *Women's Artillery Commandos (WACs)* integrované v militárních strukturách LURD a vládních složkách, kde ovšem disponovaly méně prominentní rolí než ve struktuře LURD. WACs byly známé pro svou bojovou schopnost, systém hodnot shodný

⁷⁷ V tradičních společnostech Afriky se vhodnost uzavření manželského sňatku neřídí dle stáří dívky (pozn. autorky).

⁷⁸ Ženy a dívky, jež byly v průběhu občanské války v Sierra Leone uneseny povstalci nebo vojáky a v jednotlivých ozbrojených skupinách a silách zastávaly role sexuálních či domácích otrokyň (pozn. autorky).

⁷⁹ Zdravotnice, uklízečky, kuchařky, špiónky, kurýři atp. (pozn. autorky).

s mužskými útvary a sestávající pouze z válečnic ženského pohlaví. Dívky, jež zastávaly pomocné práce jako kuchařky, zdravotnice, špiónky, portýrky nebo nositelky munice, byly též přítomny v mužských jednotkách. Problematika tzv. *bush wives* byla rozšířena i v tomto konfliktu. (Specht, 2006, s. 23-24) Dle *Women and Children Development Organisation (WACDO)* byla většina dívek jednotlivými ozbrojenými skupinami unesena. Organizace *The Christian Children's Fund (CCF)* odhaduje, že až 50 % dívek do 18 let bylo násilně rekrutováno. (Specht, 2006, s. 28)

2.3 Bývalí dětsí vojáci v programech odzbrojení, demobilizace a reintegrace

Nadcházející text objasňuje procesy DDR bývalých dětských vojáků, přičemž se zaměřuje na jejich reintegraci do společnosti po ukončení sierraleonské (2002) a druhé liberijské občanské války (2003).

2.3.1 Sierra Leone

Dlouhý proces post-konfliktní rekonstrukce, skládající se ze tří fází začal v Sierra Leone již koncem 90. let 20. století. Navzdory nestabilnímu politickému prostředí započala první etapa již v roce 1998, s cílem demobilizovat a odzbrojit na 32 000 vojáků v průběhu 18 měsíců⁸⁰. Avšak z důvodu útoku rebelských jednotek AFRC/RUF na hlavní město Freetown v lednu 1999, trvala první fáze DDR pouhé 4 měsíce (září - prosinec 1998), přičemž bylo demobilizováno 189 dětí. Počátek druhé etapy je spojen s uzavřením *Mírové dohody z Lomé* a v rámci jejího trvání od října 1999 do května 2000, kdy došlo k opětovné eskalaci bojů způsobených únosem 500 příslušníků OSN ozbrojenou skupinou RUF, došlo k demobilizaci 1 982 jedinců mladších 18 let. Během poslední fáze probíhající od ledna 2001 do ledna 2002 absolvovalo etapy odzbrojení a demobilizace na 4 674 dětí. (Williamson, 2006, s. 187; Caramés/Fisas/Luz/Maixenchs, 2006 s. 4; Solomon/Ginifer, 2008, s. 8-9)

⁸⁰ Červenec 1998 - leden 2000 (Solomon/Ginifer, 2008, s. 8).

Dle údajů NCDDR⁸¹ tak bylo v průběhu občanské války a po jejím ukončení demobilizováno na 6 845 jedinců mladších 18 let, kteří byli pro účast v programech post-konfliktní rekonstrukce rozděleni do dvou skupin s následujícími kritérii:

- první kategorie zahrnovala nezletilé jedince ve věku 12 - 17 let, jejichž přijetí bylo podmíněno výpovědí velitelů ozbrojených skupin týkající se role dítěte jako bojovníka a prokázáním jeho schopnosti zacházet se zbraní;
- druhá kategorie zohledňovala děti ve věku 7 - 11 let, které splňovaly jednu z následujících podmínek: schopnost zacházet se zbraní, doba strávená v ozbrojené skupině minimálně 6 měsíců, účast na misích v roli špiónů či bojovníků nebo disponující vojenskou hodností (Williamson, 2006, s. 187; Williamson/Cripe, 2002, s. xi).

Programy DDR zaměřující se na dětské vojáky v Sierra Leone byly zformulovány NCDDR, avšak k jejich realizování přispělo široké spektrum aktérů, zahrnující vojenské pozorovatele nebo pracovníky národních a mezinárodních organizací (UNICEF, USAID/DCOF⁸², EU atp.) (Williamson, 2006, s. 187).

Vstup dětí do programů proběhl několika odlišnými způsoby, k nimž patří kapitulace složkám ECOMOG či UNAMSIL nebo jejich předání organizacím na ochranu dětí policejními složkami nebo rodinami (Solomon/Ginifer, 2008, s. 22-23). Jakmile prošli nezletilí jedinci fází odzbrojení, došlo k jejich fyzickému oddělení od dospělých vojáků a v rámci demobilizace k umístění do jednoho ze 12 ICCs po dobu maximálně 6 týdnů, jež se staly výchozím bodem pro činnosti spojené s dohledáním rodin. V případě neúspěšného nalezení příbuzných, byly mladší děti umístěny do náhradní pěstounské péče, přičemž starším bylo umožněno žít v menších komunitách s patřičným dohledem. Navzdory tomuto řešení bylo 98 % dětí sjednoceno se svými rodinami. (CSUCHS, 2006, s. 14; Williamson, 2006, s. 188-189)

Nejdůležitější částí DDR procesu je reintegrace bývalých dětských komatantů do civilního života, jež byla v Sierra Leone vnímána odlišně chlapci i dívkami, příslušníky jednotlivých ozbrojených skupin nebo komunit. Opětovná integrace v jednotlivých komunitách čelila problémům spojeným s nedostatkem kapacit k asimilaci bývalých nezletilých vojáků, jež spolu s pocity vykořisťování přispívaly ke zvyšování napětí mezi

⁸¹V celém znění *The National Commission for Disarmament, Demobilization and Reintegration*.

⁸² V celém znění *The Displaced Children and Orphans Fund (DCOF)* provozovaný *The United States Agency for International Development (USAID)*.

oběma stranami. Proto byly vládou Sierra Leone vyvinuty paralelní programy komunitního rozvoje, jejichž cílem bylo poskytnout příležitosti k vývoji komunit prostřednictvím vzdělání či výukou praktických dovedností někdejších vojáků. Hlavním mechanismem podpory posílení společenských struktur komunit byly tzv. *Child Welfare Committees (CWCs)* a *Child Protection Agencies (CPAs)*, zahrnující pedagogy, policejní úředníky, vůdce komunit a zástupce místních mládežnických organizací, jejichž úkolem bylo zvýšení vzdělanosti v oblasti prevence rekrutace a ochrany dětí; nebo *Children's Council*, jež poskytovaly nezletilým prostor k vedení diskusí o těžkostech týkajících se reintegrace a k osvětě jejich práv. (Gislesen, 2006, s. 43-44; UNICEF, 2005, s. 37) Reintegrace percipována v mezích sociální akceptace byla nejjednodušší pro děti působící v CDF, jelikož většina z nich setrvala v průběhu konfliktu ve svých komunitách nebo poblíž, přičemž byly považovány za jejich ochránce. Problematickým však byl fakt vyloučení těchto jedinců z procesů demobilizace, čímž byla eliminována příležitost účasti ve vzdělávacích a školících aktivitách určených pro bývalé nezletilé kombatanuty. Na druhou stranu, děti působící dobrovolně či nuceně v jednotkách RUF se často potýkaly se společenskou diskriminací vlastních komunit, jež byla způsobena strachem a záští jejich členů vůči nezletilým vojákům, kteří byli RUF často násilně nuceni usmrtit příslušníky svých rodin nebo sousedy. (Williamson, 2006, s. 189-190) Pro děti v Sierra Leone je odmítnutí vlastní komunitou jedním z nejhorších zážitků, jelikož tím ztrácí svou jistotu (Solomon/Ginifer, 2008, s. 24). Terčem uvedeného komunitního nepřátelství se též stali zaměstnanci organizací nebo středisek dočasné péče, jež bývalým RUF bojovníkům pomáhali s reintegrací do společnosti. Avšak pomocí trpělivé senzibilizace členů komunit prostřednictvím pracovníků lokálních a mezinárodních nevládních organizací zaměřujících se na ochranu dětí (*Save The Children...*) a tradičním očišťujícím ceremoniálům, byla většina RUF dětských vojáků schopna opětovné integrace do své komunity. (Williamson, 2006, s. 189-190)

Skutečnosti zamezující úspěšnému návratu nezletilých jedinců z povstaleckých skupin do komunit rovněž zahrnovaly ovlivňování psychiky prostřednictvím návykových látek, přesvědčení o nemožnosti navrácení se domů z příčin vykonaných násilných činů nebo obavy ze stigmatizace související s fyzickým označením znázorňujícím iniciály RUF, AFRC nebo SLA. Roku 2001 poskytla organizace USAID/DCOF finanční prostředky UNICEF k vytvoření subgrantu pro *Mezinárodní zdravotnické sbory*, jenž byl určen

k odstranění uvedených mutilací⁸³ pomocí plastické chirurgie. (Williamson, 2006, s. 190)

Podstatnou složkou DDR programů zaměřených na bývalé dětské vojáky byl přístup ke vzdělání. Problém slabé či zcela chybějící vzdělávací infrastruktury v mnoha částech země, vedl k nedostatečné míře formálního vzdělání již před vypuknutím občanské války. V roce 1990 se pouhých 55 % dívek a chlapců ve školním věku účastnilo výuky, čehož využily některé ozbrojené skupiny během konfliktu (Betancourt et al., 2008, s. 567). Příkladem může být RUF, která přesvědčovala nezletilé jedince ve svých řadách, že bojují za právo na vzdělání, i přes skutečnost plenění a vypalování vzdělávacích institucí (Gislesen, 2006, s. 44-45). Uvedené příčiny spolu s nedostatkem kvalifikovaných pedagogů vedly k nutné rehabilitaci edukačního systému země, na základě které bylo v roce 2001 vládou, kromě jiného, odstraněno školné z primárního stupně vzdělávání (Betancourt et al., 2008, s. 569). Výzvou v oblasti přístupu ke vzdělání byla v Sierra Leone také neochota začlenění nezletilých kombatantů do výuky ze strany pedagogů či rodičů školáků, neboť se obávali negativního vlivu na ostatní děti. K překonání jmenované překážky přispěl tzv. *Rapid Response Education Programme (RREP)* a *Community Education Investment Programme (CEIP)* (Betancourt et al., 2008, s. 568). CEIP umožnil jedincům z ozbrojených sil návrat do škol způsobem prospěšným pro celou danou komunitu. Jeho cílem bylo odstranění školních poplatků pro bývalé dětské vojáky (za školní uniformy nebo učební pomůcky...) náhradou za materiální podporu poskytnutou institucím, jež je přijaly. Školní zařízení tak měla možnost zvolit si ze tří možných variant pomoci (učební materiály pro 200 žáků, výukové materiály pro 20 pedagogů nebo doplňkové studijní materiály⁸⁴ pro celou školu). Finanční prostředky pro CEIP poskytl UNICEF, načež implementací a koordinací se zabývali příslušníci nevládních odborných vzdělávacích agentur a organizací na ochranu dětí. (Williamson/Cripe, 2002, s. 29; UNICEF, 2005, s. 38) Zmíněná strategie spojující vzdělanost demobilizovaných dětí s budováním školských kapacit vedla rovněž k psychické podpoře někdejších nezletilých kombatantů spojené s pocitem pozitivního příspěvku svým komunitám a rodinám. K prosinci roku 2002 se programu zúčastnilo na 2 788 dětí, přičemž v průběhu prvního roku jeho zavedení (září 2001 - květen 2002) z něj benefitovalo 348 základních a středních škol, 6 049 pedagogů a téměř 250 000 dětí. (UNICEF, 2005, s. 38)

⁸³ Zmrzačení či znetvoření těla nebo jeho části (pozn. autorky).

⁸⁴ Sportovní potřeby, hudební nástroje atp. (Williamson/Cripe, 2002, s. 29).

Důvody eliminace pocitů studu a stigmatizace, způsobených zařazením starších jedinců do totožných ročníků s mladšími dětmi, vedly k založení tzv. *Complementary Rapid Education for Primary School Programme (CREPS)* pro demobilizované dětské vojáky. CREPS sestával ze specifické tříleté verze primárního vzdělání⁸⁵ určené především pro jedince ve věku od 10 do 14 let, jehož cílem bylo dosažení srovnatelné vzdělanostní úrovně účastníků s vrstevníky nepůsobícími v průběhu občanské války v ozbrojených složkách. Významným aspektem zmíněné formy pomoci byla možnost participace nejen bývalých nezletilých kombatantů, nýbrž i dětí, jež byly zasaženy konfliktem v podobě jejich vysídlení nebo přesídlení. (Gislesen, 2006, s. 44)

Programy DDR v procesu post-konfliktní rekonstrukce vedly též ke vzniku několika krátkodobých vzdělávacích projektů financovaných mezinárodními nevládními organizacemi či prostřednictvím příspěvků vlád, které byly, spíše než na reintegraci dětských vojáků do formálního školského systému, zaměřeny na poskytnutí možnosti osvojení si základních gramatických a numerických znalostí nebo odborného vzdělání v rámci profesních programů, jejichž cílem byla praktická příprava jedince pro vstup na místní pracovní trh. Jedním z takovýchto projektů byl tzv. *Youth Reintegration Training and Education for Peace Programme (YRTEP)* financovaný USAID, na němž participovali v rozmezí 6 - 12 měsíců někdejší dětské kombatanti a civilisté pohybující se na hranici dospělosti. (Betancourt et al., 2008, s. 568)

Ekonomická reintegrace spojená s možností stálého platu jako prostředku finančního zajištění rodiny byla pro bývalé nezletilé vojáky v Sierra Leone velice lákavá. Jednalo se především o jedince, kteří působili v ozbrojených skupinách nebo silách několik let, přičemž jejich věk hraničící s dospělostí jim snižoval během procesů DDR možnost účasti na edukačních programech primárního vzdělávání. Z tohoto důvodu vznikl prostřednictvím NCDDR tzv. *Training and Employment Programme (TEP)* určený pro nezletilé ve věku od 15 let. Jednalo se o projekt trvající devět měsíců, jenž každému účastníku poskytl finanční příspěvek na jeho možné absolvování. Úspěšným dokončením obdržel participant tzv. *start-up kit*⁸⁶, jehož cílem bylo usnadnění opětovného začlenění do společnosti. (Gislesen, 2006, s. 46; UNICEF, 2005, s. 39)

⁸⁵ Došlo k redukci osnov původní šestileté formy primárního stupně národního vzdělávacího systému (Gislesen, 2006, s. 44).

⁸⁶ Tedy náčiní či soubor manuálů pro začátečníky obsahujících instrukce nebo materiály k výkonu vybraného řemesla. Například absolventi krejčovských kurzů obdrželi šicí stroj, nůžky, nitě, jehly a tkaninu. (Galvanek, 2009, s. 23)

TEP do svého ukončení v roce 2003 poskytl příležitost pro vyučení v odlišných řemeslných profesích⁸⁷ 2 658 bývalým dětským vojákům (Gislesen, 2006, s. 46).

Nutnost projektů podporujících získání odborných znalostí byla nezpochybnitelná, jelikož dovednosti jednotlivců nabyté v průběhu jejich pobytu s ozbrojenou skupinou byly v post-konfliktní společnosti většinou neuplatitelné. Obecně se však programy na podporu ekonomické reintegrace někdejších nezletilých kombatantů v Sierra Leone vyznačovaly několika nedostatky spojenými s jejich příliš krátkým průběhem, v rámci kterého si účastníci měli osvojit odborné znalosti, dále nedostatečnou analýzou lokálního pracovního trhu pomáhající určit udržitelnost jednotlivých profesí v regionech nebo nízkou podporou při hledání zaměstnání pro absolventy kurzů (Williamson, 2006, s. 198). Délka trvání většiny projektů byla od šesti do devíti měsíců, což se prokázalo jako zcela nedostačující koncepce pro vytvoření konkurenceschopného postavení někdejšího nezletilého kombatanta na pracovním trhu (Gislesen, 2006, s. 46-47; UNICEF, 2005, s. 39). Gislesen (2006, s. 47) poukazuje na fakt, že 70 % z celkové populace Sierra Leone bylo počátkem 21. století závislé na částečně soběstačném typu zemědělství. Jedinci působící v ozbrojených skupinách a silách pocházeli převážně z rurálních oblastí země, avšak pouze menšina bývalých dětských vojáků si zvolila farmářství jako příležitost k ekonomické reintegraci. Faktory jako převis nabídky nad poptávkou po daném produktu nebo nedostupnost surovin potřebných pro jeho výrobu měly přes odbornou kvalifikaci absolventa DDR za následek jeho neúspěšné začlenění do komunity. (Williamson/Cripe, 2002, s. 30)

Mezi největší problémy DDR programů v Sierra Leone patřilo vyloučení podstatné části dívek působících v průběhu občanské války v ozbrojených složkách z účasti na zmíněných procesech. Dle studie zpracované autory McKay a Mazurana (2004, s. 100) se DDR zúčastnilo pouhých 506 dívek z předpokládaného množství 12 056 nezletilých kombatantů ženského pohlaví. Mezi nejčastější argumenty zabraňující dívkám ke vstupu do DDR patřila nejistota a násilí panující v přeplněných oblastech určených pro odzbrojení a demobilizaci, nemožnost prokázání schopnosti zacházet se zbraní z důvodů výkonu podpůrných služeb v ozbrojených frakcích, neinformovanost či obavy ze ztráty jistoty, stigmatizace a nepřijetí rodinou a komunitou zapříčiněné pohlavním zneužitím dívek během bojů (UNICEF, 2005, s. 16; McKay/Mazurana,

⁸⁷ Tesařství, zednictví, tkalcovství, krejčovství, kadeřnické práce atp. (Williamson/Cripe, 2002, s. 30).

2004, s. 100). Pro dívky čelící uvedeným problémům byl pod vedením UNICEF ve spolupráci s nevládními organizacemi⁸⁸ vytvořen program s názvem *Girls Left Behind Project*, jenž jim měl, kromě jiného, pomoci v jejich reintegraci (Williamson, 2005, s. 8).

2.3.2 Libérie

Proces DDR začal v Libérii 5 měsíců po ukončení druhé občanské války, avšak již před jeho oficiálním zahájením v prosinci roku 2003 docházelo ke spontánnímu opouštění ozbrojených jednotek nezletilými jedinci, kteří hledali podporu u nevládních agentur na ochranu dětí (CPAs) působících v zemi. Hlavním koordinátorem odzbrojení a demobilizace byl UNICEF, jenž ve spolupráci s UNMIL a UNDP, spravoval rozpočet určený pro zmíněné etapy post-konfliktní rekonstrukce, přičemž poskytoval finanční prostředky mezinárodním a lokálním organizacím. Zvýšení informovanosti obyvatel státu o podmínkách účasti na iniciačních fázích procesu bylo dosaženo spoluprací UNICEF, mimo jiné, s nevládní organizací *Liberia Crusades for Peace*. Pro zajištění bezpečného průběhu DD⁸⁹ byly dětští vojáci prostřednictvím vojenských pozorovatelů z mise UNMIL dopraveni z tzv. *pick-up points* do jednoho z odzbrojovacích center⁹⁰, kde došlo k odevzdání zbraní, identifikaci jednotlivců a jejich fyzickému oddělení od dospělých vojáků. Všechny dívky a chlapci poté prošly odloučeně tzv. tranzitními centry, kde byli zaregistrováni, podrobeni lékařskému vyšetření, obdrželi osobní průkazy spolu s certifikáty o absolvování DD a získali informace o průběhu celého procesu. (CSUCHS, 2006, s. 9-10) Během demobilizace byly nezletilí jedinci umístěni do jednoho z 29 center dočasné péče⁹¹ provozovaných 7 odlišnými organizacemi na ochranu dětí (*Don Bosco Homes, Christian Children's Fund* nebo *Save the Children...*) v kooperaci s UNICEF, kde strávily dobu maximálně 12 týdnů a kde jim byly poskytnuty služby související s nalezením rodiny, psychosociální podpora, rekreační aktivity, přístřeší, strava atp. Těžkostí při procesu hledání rodin byla zpočátku skutečnost získaných nepravdivých informací poskytnutých dětmi, jež se z odlišných příčin obávaly prozradit svou identitu. ICCs byla uzavřena v prosinci roku 2004,

⁸⁸ Například *International Rescue Committee (IRC)*, *USAID/DCOF* či *Caritas Makeni* (Williamson, 2005, s. 8).

⁸⁹ Disarmament and demobilization (pozn. autorky).

⁹⁰ Centra byla zřízena v 7 z 15 regionů (Montserrado, Bong, Bomi, Grand Gedeh, Nimba, Lofa a Maryland) (CSUCHS, 2006, s. 10).

⁹¹ ICCs se nacházela v 8 regionech Libérie: Monrovia (8), Bomi (4), Voinjama (4), Buchanan (4), Bong (4), Zwedru (2), Ganta (2) a Harper (1) (CSUCHS, 2006, s. 10).

přičemž 90 % nezletilých bylo do té doby sjednoceno se svou rodinou, zbylých 10 % umístěno do náhradní pěstounské péče (mladší děti) či jim bylo CPAs poskytnuto ubytování včetně materiální podpory (starší děti). (CSUCHS, 2006, s. 9-10; Galvanek, 2009, s. 22) Jak znázorňuje tabulka č. 4, procesu DD se dle údajů UNDP v průběhu tří uskutečněných etap celkově zúčastnilo na 11 282 dětských vojáků.

Tab. č. 4 Počty dětí účastníci se jednotlivých fází odzbrojení a demobilizace po ukončení druhé liberijské občanské války (dle UNDP)

Fáze DD	Množství chlapců mladších 18 let	Množství dívek mladších 18 let
prosinec 2003 - leden 2004	1 253	151
duben 2004 - květen 2004	4 089	1 221
červenec 2004 - listopad 2004	3 429	1 139
Celkem	8 771	2 511

(Zdroj: vlastní zpracování dle Bugnion et al., 2006, s. 23-25)

Nejvýznamnější částí DDR je však proces ekonomické a sociální reintegrace někdejších nezletilých komatantů, jež byla zahájena v červnu 2004, a na níž spolupracovaly pod záštitou NCDDRR lokální i mezinárodní nevládní organizace, občanská sdružení, ministerstva, náboženské organizace a aktéři soukromého sektoru (Bugnion et al., 2006, s. 10; Awodola, 2012, s. 33). Každý jedinec, jenž prošel DD etapou, obdržel tzv. *transitional safety-net allowance (TSA)* v hodnotě US\$300 (přibližně 20 000 LRD⁹²) určený pro jeho rozvoj⁹³. Návrat bývalého dětského vojáka z důvodů krutostí dopuštěných se v průběhu konfliktu na své rodině a komunitě neproběhl ani v případě Libérie bez potíží a TSA pouze zvyšovalo napětí mezi bojem poznamenanými komunitami a nezletilými komatanty, kdy komunity mohly považovat zmíněnou finanční hotovost jako odměnu za činy, kterých se děti v době války dopustily. Rodiny nesoucí si následky války se prostřednictvím TSA také mohly stát závislými

⁹² Liberijský dolar (pozn. autorky).

⁹³ Zmíněná finanční hotovost představovala více než průměrný liberijský příjem za dva roky (Galvanek, 2009, s. 24-25).

na nezletilém jedinci, což by vedlo k rozvrácení tradičních kulturních rolí. (Galvanek, 2009, s. 24-25)

Procesy post-konfliktní rekonstrukce země DDR programy, obdobně jako v sousední Sierra Leone, umožnily v každé komunitě prostřednictvím CPAs zřízení tzv. *Child Welfare Committees (CWCs)*, jež sdružovaly vůdce jednotlivých komunit, pedagogy, pastory či imámy a rodiče. Cílem CWCs byla, prostřednictvím rozmanitých aktivit, senzibilizace komunity za účelem bezproblémového návratu bývalého dětského kombatanta⁹⁴. (Galvanek, 2009, s. 22) Instituce, jako náboženská sdružení nebo tradiční léčitelé představovaly pomocí odlišných duchovních a rovněž fyzických rituálů (omývání, liturgické obřady) při reintegraci někdejších nezletilých vojáků do komunit nezanedbatelnou roli.

Tradiční liberijská společnost se vyznačuje rodinným uspořádáním, v němž je obvyklé pro syny žít se svými rodiči či v blízkosti rodného bydliště až do jejich stáří. Dívky se naopak často vdají již ve velmi mladém věku a z domova se odstěhují. V obou případech takto děti přispívají k příjmu domácnosti. (Save the Children, 2003, s. 93) Ekonomická reintegrace poskytovala především starším demobilizovaným dětem možnost zúčastnit se kurzů odborného vzdělávání, jež zahrnovaly širokou škálu řemeslnických oborů⁹⁵, a které měly zajistit budoucí ekonomickou soběstačnost jedince. Zájemcům byla umožněna svobodná volba programu, avšak pro jejich úspěšnější uplatnění se na pracovním trhu, obdrželi kariérní poradenství poskytované jednotlivými CPAs, jež se lišilo v závislosti na hospodářské situaci komunit. Výuka jednotlivých kurzů probíhala dvěma odlišnými způsoby:

- v rámci CPAs, jež poskytly zázemí, výbavu a profesionály pro vedení kurzů, po jejichž ukončení zprostředkovaly absolventům praktické stáže;
- ve spolupráci s lokálními podniky, kdy byly jedinci vyučováni tamějšími řemeslníky, kteří výměnou za poskytnuté vzdělání obdrželi od CPAs nové vybavení či finanční odměnu. (Galvanek, 2009, s. 23)

Druhý zmíněný způsob školení umožnil bývalým nezletilým vojákům rovněž získat praktické zkušenosti vztahující se k provozu firmy. Po úspěšném absolvování

⁹⁴ Například prostřednictvím informací poskytnutých členům komunit objasňující životní situaci bývalého dětského vojáka (Galvanek, 2009, s. 22).

⁹⁵ Zednické, automechanické, zemědělské, elektrikářské, pekařské, tesařské práce, chov zvířete, kosmetologie, výroba mýdla atp. (Galvanek, 2009, s. 23).

odborných vzdělávacích programů, trvajících většinou 9 měsíců, obdrželi účastníci, analogicky jako v sousední Sierra Leone, tzv. *start-up kit* či *start-up loan*, tedy osobní úvěr pro jednotlivce k zahájení vlastního podnikání. (Galvanek, 2009, s. 23) Avšak poválečná ekonomická situace země, kdy přibližně tři čtvrtiny obyvatel disponovaly méně než US\$1/den a odhadem 52 % populace žilo v extrémní chudobě s méně než US\$0.50/den, bylo pro někdejší dětské komatanty obtížné zabezpečit sebe a svou rodinu (Save the Children, 2003, s. 122). Velké mezinárodní společnosti nebyly ochotny investovat do Libérie v takovém množství jako před konfliktem, infrastruktura byla zničena, což vedlo mnoho dětí k výkonu více profesí zároveň a k okamžitému prodeji *start-up kit*. Skutečností pro nezletilé jedince bylo kombinování znalostí a dovedností osvojených si v průběhu odborných kurzů s výkonem diametrálně odlišného způsobu získání financí, mezi které patřily nejčastěji formy drobného podnikání (prodej pohonných hmot, občerstvení, omamných látek atp.) nebo provozování jiné formy obživy, nežli kterou se vyučili. V Libérii, již ze 70 % tvoří rurální oblasti, je vysoká poptávka po zemědělské pracovní síle. Agrární vzdělání bylo poskytováno ekonomickými programy reintegrace a přístup k půdě zde nebyl v poválečné době pro bývalé nezletilé vojáky problematický, jelikož mohla být pronajata nebo v případě úspěšné sociální reintegrace jednotlivými komunitami věnována. Výzvou ovšem byl fakt značné vzdálenosti externích trhů pro odbyt produktů, což vedlo ke spíše subsistenčnímu farmaření⁹⁶. (Save the Children, 2003, s. 122-128)

Základní vzdělání je v Libérii povinné od roku 1970. Dlouhotrvající občanská válka měla na rozvoj místního vzdělávacího systému negativní dopad, neboť byl limitován panující nejistotou, plněním a ničením vzdělávacích zařízení či fungováním za obtížných podmínek, k nimž patřily problémy jako nedostatek mzdy pro pedagogy, nekvalitní dopravní komunikace, potřeba rekonstrukce institucí atp. Největší těžkostí spojenou s přístupem někdejších dětských komatantů do škol však byly obavy ze stigmatizace doprovázené chudobou, jež jim nedovolila uhradit uniformy, vzdělávací materiály a školní poplatky činící zhruba US\$4/semestr. (Save the Children, 2003, s. 136-138) Po znovusjednocení bývalého nezletilého vojáka s rodinou docházelo k situacím, kdy od nich byla namísto školní docházky očekávána pomoc při přestavbě domovů zničených válkou. Děti, jež před vypuknutím bojů disponovaly příležitostmi

⁹⁶ Způsob farmaření, jehož produkty jsou určeny k pokrytí základních životních potřeb zemědělce a které mu přináší malý nebo nulový zisk (pozn. autorky).

ke vzdělání, byly zklamány ze špatné ekonomické situace rodiny neumožňující jim návrat do školy. (Save the Children, 2003, s. 93) Pro více než 70 % demobilizovaných dětí patřilo formální vzdělání k preferencím v rámci reintegrace (Awodola, 2012, s. 35). Zmíněná příčina vedla prostřednictvím spolupráce UNICEF a CPAs, totožně jako v Sierra Leone, ke vzniku tzv. *Community Education Investment Programme (CEIP)*, který umožnil mladším demobilizovaným jedincům absolvovat školní docházku bez nutnosti placení školného výměnou za poskytnutí učebních a vzdělávacích materiálů, z nichž benefitovaly celé komunity. Mezi přínosy CEIP programu patřilo rovněž poskytnutí psychosociálního poradenství jedincům z ozbrojených skupin a sil, stejně jako odbornou pomoc pedagogům a členům komunit týkající se dětských práv i práce s bývalými nezletilými vojáky. (Galvanek, 2009, s. 23) Edukační podpora dětem pokryla počáteční období jednoho roku, následná závisela na výkonu studenta a dostupnosti finančních zdrojů. Celkově byla poskytnuta na maximálně tři roky, přičemž student musel splnit alespoň 75 % účast na výuce. Umístění někdejších dětských kombatanů do vzdělávacích institucí bylo podmíněno vlastním svolením si školy spolu se splněním minimálních požadavků pro jejich akceptaci. (Awodola, 2012, s. 35)

Získání základního vzdělání bylo též přístupné pro bývalé nezletilé vojáky vyššího věku, jimž byla poskytnuta možnost paralelně s prakticky založenými odbornými kurzy, absolvovat tzv. *Accelerated Learning Programme (ALP)*, jež zredukoval původní povinné šestileté primární vzdělání na tři roky, přičemž byl vyučován v odpoledních či večerních hodinách. ALP tak poskytl starším dětem možnost získání základních vědomostí, bez nutnosti sdílení výuky s mnohem mladšími jedinci, spolu s obdržet pracovní kvalifikace. (Galvanek, 2009, s. 23)

3. Návrhová část

V následujícím textu budou prostřednictvím diskuse podány návrhy na řešení problematiky výskytu jedinců mladších 18 let v ozbrojených jednotkách, spolu s koncepty pro doplnění procesu opětovného začlenění bývalých dětských vojáků do společnosti.

3.1 Globální řešení fenoménu dětských kombatantů

Dětsí vojáci žijí v bezútěšném světě nacházejícím se mimo hranice mezinárodních a vnitrostátních zákonů. Jejich působení v odlišných ozbrojených skupinách a silách během bojů považují nejen za jednu z nejhorších forem dětské práce, nýbrž i za jedno z nejzávažnějších porušování lidských práv. Faktory jako prožití bezstarostného dětství, příležitosti ke vzdělání a osobnímu rozvoji jsou účastí v konfliktech eliminovány a děti jsou většinou psychicky i fyzicky poznamenány na celý život. Problémy rozvojového světa jsou obecně široce diskutovány mezinárodním společenstvím, avšak z mého pohledu není situace dětských kombatantů v jednotlivých státech světa dostatečně známá. Důraz na celosvětový zákaz verbování a zneužívání nezletilých by měl být jednou z priorit zahraničních politik států. Ve skutečnosti se však můžeme setkat spíše s prosazováním jejich politických a ekonomických zájmů, jež staví otázku dodržování lidských práv do pozadí. Příkladem může být proliferace malých a lehkých zbraní (AK-47 atd.), které jsou vyspělými zeměmi v rámci jejich obchodních vztahů státům potýkajících se s problémem využívání nezletilých kombatantů dodávány a jsou snadno přístupné. Snižování dostupnosti prostřednictvím nutného přijetí legislativních zákonů týkajících se omezení či zákazu obchodu se zmíněnými typy vojenského materiálu považují za jednu z klíčových podmínek k vyřešení rozebíraného tématu.

Jak již bylo v kapitole 1.1 zmíněno, mezinárodní společenství odsoudilo fenomén dětských vojáků přijetím řady dokumentů vztahujících se k dětským právům. Za jednu ze zásadních podmínek vylučujících účast jedinců mladších 18 let v ozbrojených konfliktech pokládám ratifikaci, implementaci a prosazování uvedených smluv všemi státy světa. Vlády jednotlivých zemí, mezinárodní vládní a nevládní organizace, ale i občanská společnost by měly klást důraz na dodržování závazků ze smluv plynoucích a v případě jejich porušování vést pachatele k trestní odpovědnosti. Případy porušování dodržování dětských práv by měly vést aktéry mezinárodních vztahů ke zvážení uvalení

sankcí či embarga. Základní kámen pro kriminalizaci náboru dětí byl položen až roku 1998 *Římským statutem Mezinárodního trestního soudu*, jehož činnost považují za podstatnou z důvodů jurisdikce zahrnující rovněž problematiku využívání dětských kombatantů. Během posledních let se můžeme přesvědčit o efektivním fungování uvedené nezávislé instituce prostřednictvím zahájení trestních řízení a následných odsouzení bývalých vrcholných představitelů států nebo vůdců ozbrojených skupin, kteří v průběhu bojů verbovali nezletilé vojáky (Ch. Taylor, J. Kony, T. Lubanga...). Nejednou medializované aktivity soudu považují za významné a měly by být dlouhodobě podporovány vládami jednotlivých zemí, neboť vedou k ukončení beztrestnosti aktérů dopouštějících se zločinů proti lidskosti. Hrozba výkonu spravedlnosti, morální nátlak a veřejné odsouzení by osoby rekrutující uvedené jedince mohly pozitivně ovlivnit a tím přispět k odstranění účasti nezletilých v ozbrojených skupinách a silách. Potenciálním nástrojem ovlivnění psychiky jednotlivců využívajících mladistvé může být též možnost zpochybnění a hanobení jejich velitelských schopností v případě využívání nezletilých kombatantů.

Za nejdůležitější strategie pro vyřešení fenoménu dětských vojáků však považují zavedení komplexních systémů preventivních opatření, jež by měly být vytvářeny a aplikovány nejen v průběhu a po deeskalaci válečného konfliktu, nýbrž převážně před jeho vypuknutím. Dle mého názoru by měl přístup zahrnovat celou řadu činností, týkajících se zvyšování povědomí společnosti o právech dítěte, monitorování a dokumentování porušování práv nezletilých mezinárodními a lokálními vládními i nevládními organizacemi a vládami zemí, analyzování situací reflektující stav v oblastech probíhajícího nebo potenciálního konfliktu a pochopení rozmanitých rizikových faktorů, které zapříčiňují okolnosti vedoucí děti a mladistvé k rekrutaci, dodržování mezinárodního práva nebo partnerství a budování kapacit s místními sdruženími. Monitoring, jehož cílem by mělo být, mimo jiné, včasné určení aktérů a metod náborů jimi využívaných, by měl mapovat především místa s vyšším výskytem nezletilých jedinců, za která považují vzdělávací instituce, dětská hřiště nebo sirotčince, ale i příslušníky zvláště náchylné k využití na základě etnické příslušnosti, socioekonomického statutu nebo pohlaví.

Jedním z nejefektivnějších preventivních opatření zabraňujících dobrovolnému naverbování je vytvoření harmonického ochranného prostředí rodinou a komunitou, jež mohou zabránit asociaci dítěte s ozbrojenou skupinou. Marginalizovaným nezletilým,

kteří jsou vystavováni domácí i jiné formě násilí (šikana, sexuální zneužívání, týrání...) je důležité poskytnout příležitosti rozvíjet nové dovednosti a posílit sebevědomí prostřednictvím služeb psychosociální podpory, fyzické regenerace nebo rekreačních aktivit.

Jak bylo v kapitole 1.2 uvedeno, dítě se může dostat do kontaktu s ozbrojenými silami také z důvodu chudoby, jejíž odstranění je dlouhodobého charakteru. Programy určené pro vzdělávání rodičů by mohly přispět k jejímu postupnému snižování a tím i prevenci náboru dětí. Pro rodiče v nestabilních zemích s nedostatečným vzdělávacím systémem, vysokou mírou chudoby, dětské úmrtnosti a chronickými onemocněními jsou školící aktivity důležité z důvodu lepšího vývoje dítěte a zabránění jeho případného vstupu do ozbrojené složky. Nejen vzdělání rodičů, nýbrž i dětí a mladistvých zastává dle mého názoru na poli prevence významnou roli. Na základě zmíněného faktu bych jako jedno z efektivních řešení ochrany dětí navrhovala vytvoření kurzů vyučovaných bývalými dětskými vojáky, kteří by prostřednictvím svých praktických zkušeností mohli jedince vzdělávat v oblasti jejich práv, objasnit taktiky rekrutace nebo následky, které příslušností v ozbrojené skupině vznikají.

Mezi problémy rozvojového světa patří nízká gramotnost, která může úspěšné prevenci zabraňovat. Proto bych implementovala pomoc prostřednictvím pravidelných veřejných informačních kampaní prováděných sdělovacími prostředky. Výhodou rozhlasového a televizního vysílání je schopnost oslovení širokého spektra obyvatel. Je však nutno podotknout, že jedinci s finančními problémy nebo komunity vyskytující se daleko od urbanizovaných částí země nemusí příslušnými přístroji pro radiové či televizní vysílání disponovat. Vyřešení uvedené skutečnosti by mohla přispět distribuce jednoduchých rozhlasových nebo televizních přijímačů prostřednictvím lokálních a rovněž mezinárodních nevládních organizací, vlád jednotlivých zemí nebo soukromých donorů, přičemž jejich počet by závisel na velikosti dané komunity, potenciální přítomnosti ozbrojených skupin a výskytu podmínek vedoucích jedince k dobrovolnému náboru (pohlavní zneužívání...). Pokládám za důležité zaměření vysílacích pořadů na děti, rodiče, pedagogy nebo vůdce komunit. Prostřednictvím jednoduchých, avšak jasných zpráv by bylo možné dosáhnout větší efektivity na poli ochrany a zlepšení situace dětí. Tištěná média by v uvedeném případě měla smysl pouze v podobě ilustrovaných manuálů například schematicky znázorňujících životní

podmínky dětských kombatantů, jež by mohly působit jako odstrašující případy. Obyvatelstvo zemí snažících se vypořádat s účastí nezletilých v ozbrojených jednotkách je většinou silně nábožensky zaměřené (například africké státy) a jedincům vedoucím duchovní obřady velice důvěřují. Proto pokládám případnou aktivitu církevních představitelů za nezanedbatelnou možnost zvýšení osvěty mezi občany. Informovanosti může být rovněž docíleno činnostmi lokálních iniciativ a sdružení, které pouličními divadelními představeními nebo interaktivními hrami mohou nezletilým osobám poskytnout náhled do problematiky.

Posílení bezpečnostního sektoru nestabilních zemí prostřednictvím vzdělávání příslušníků profesionálních armád nebo policejních složek by mohlo přispět ke snížení možnosti únosů a násilného verbování dětí. Zvýšené efektivity by bylo též dosaženo větším zapojením žen v armádních složkách nebo peacekeepingových misích. Zkušenosti a pozorovatelské schopnosti vojáků ženského pohlaví jsou zcela odlišné od jejich mužských protějšků, avšak jejich způsobilost k výkonu zmíněného povolání je, dle mého názoru, na shodné úrovni. Přítomnost žen v sektoru obrany by rovněž mohla pomoci ke zlepšení jejich postavení ve společnosti na základě rovnosti mezi oběma pohlavími nebo s redukcí problémů navázání spojení s oběťmi sexuálního násilí či zvýšení možnosti interakce s ženami z kultur, které zakazují komunikaci mezi muži a ženami. Globálnímu zlepšení náboru nezletilých kombatantů by jistě přispělo zavedení určitého systému včasného varování. Vlády jednotlivých zemí by uvedeným mechanismem poskytly možnost rodinám především v regionech s vysokým indexem sexuálního a jiného násilí nebo častého výskytu rebelských uskupení, v případech hrozícího potenciálního odchodu dítěte od rodiny k informování bezpečnostních složek.

Na základě údajů zmíněných v úvodu práce by ke snížení pravděpodobnosti účasti nezletilých jedinců v ozbrojených konfliktech také vedlo zavedení národních systémů registrace všech narozených dětí (včetně vnitřně přesídlených osob, uprchlíků aj.), neboť přispějí k jednoznačnému prokázání věku jedince, čímž se stane méně zranitelným. Neregistrované děti pochází většinou z chudých, marginalizovaných rodin nebo jsou potomky uprchlíků a přesídlených osob. S těžkostmi se potýkají zejména země, které disponují nedostatečným systémem registrace způsobeným, mimo jiné, byrokratickými překážkami, k nimž bych též přiřadila náklady spojené s jeho poskytováním. Považuji za důležité zmínit, že identifikační dokument je pro člověka

fundamentální, jelikož mu zaručuje přístup k základním lidským právům, mezi která patří lékařská péče, možnost vzdělání, volebního práva, možnost získat v případě plnoletosti zaměstnání, přispívá k poklesu využívání jedinců mladších 18 let k dětské práci a v případě nezletilých dívek k uzavření sňatku atp. Z mého pohledu by mělo být obdržení zmíněného průkazu univerzální, povinné a především bezplatné. Registrace dětí narozených ve zdravotních zařízeních by měla být automatická a nemělo by zde docházet k diskriminaci na základě rasového nebo sociálního statutu. Ohled však musí být brán rovněž na osoby žijící v těžko dostupných rurálních oblastech, kde možnost porodu pod dohledem zkušených lékařů není možná. Řešením by mohl být vznik mobilních registračních jednotek provozovaných vládami jednotlivých států, jež by obtížně dostupné komunity pravidelně navštěvovaly. Jedním z možných důvodů neregistrace se jeví i nedostatečná informovanost obyvatel, která by mohla být odstraněna vládními mediálními kampaněmi vyzdvihujícími význam registrace při narození.

3.2 Změny procesu reintegrace

Programy DDR mají během procesů post-konfliktní rekonstrukce významnou roli, neboť poskytují bývalým účastníkům působícím v ozbrojených silách a skupinách prvotní fázi pomoci a podpory při jejich přechodu od militarizovaného k civilnímu životu. Nejkomplexnější a nejdůležitější částí je opětovná integrace jedinců do společnosti, jejíž výsledek je založen na několika vzájemně se ovlivňujících faktorech. Považuji za velice obtížné měřit míru úspěšnosti reintegrace, jelikož je nutné si uvědomit, že být členem komunity závisí na široké škále rozmanitých aspektů (sociálních, náboženských, kulturních nebo ekonomických). Člověk může být ve své církevní komunitě vysoce ceněn z důvodů pravidelné návštěvnosti obřadů či práce pro ni vykonanou, avšak v celé komunitě může být na základě své minulosti člena ozbrojené skupiny stigmatizován; nebo osoba může být plně integrována sociálně, ale ekonomicky čelí těžkostem. Je třeba zmínit, že následky válečného konfliktu si nesou nejen bývalí dětské komatanti, nýbrž také celá daná společnost, jejíž struktury mohou být značně narušeny a oslabeny ekonomickou stagnací, vysokou nezaměstnaností nebo nedostatkem vzdělávacích příležitostí.

Pro nalezení efektivního řešení reintegrace někdejších nezletilých vojáků do společnosti, považují za zásadní splnění následujících podmínek:

- procesy DDR pro dětské vojáky musí být odděleny od těch pro dospělé;
- v odzbrojovacích a demobilizačních centrech by měla být zajištěna zvýšená bezpečnost dětí vedoucí k úspěšnějšímu zapojení nezletilých do DDR programů;
- dětem, které se nezúčastní oficiálního odzbrojení a demobilizace, by měly být poskytnuty mechanismy alternativní reintegrace;
- mělo by být zamezeno diskriminaci nezletilých jedinců na základě pohlaví či statutu aktivního nebo pasivního člena ozbrojené skupiny jako podmínek pro účast na formálních DDR programech.

Praktický průběh procesu DDR týkající se dětských vojáků byl v kapitole 2.3 objasněn na státech Sierra Leone a Libérie. Reintegrační programy proběhly v obou zmíněných zemích velice podobně. Celý proces, jehož se účastnilo široké množství aktérů z místního soukromého, mezinárodního vládního i nevládního sektoru, považují za dobře naplánovaný a provedený. Jedincům, kteří absolvovali fázi odzbrojení a demobilizace, bylo prostřednictvím služeb poskytnutých středisky dočasné péče umožněno a usnadněno znovusjednocení s rodinnými příslušníky i psychosociální podpora. Byl zde kladen důraz na senzibilizaci komunit vytvořením *Child Welfare Committees (CWCs)* a *Child Protection Agencies (CPAs)*, přičemž vznikla řada programů pro podporu vzdělání a rovněž získání praktických dovedností potřebných k uplatnění se na pracovním trhu. Zmíněná opatření zahrnovala ovšem pouze děti, které se zúčastnily prvních dvou etap DDR procesů, což považují za podstatný nedostatek. Na základě uvedeného faktu mohu konstatovat, že procesy reintegrace v rámci programů DDR dětských vojáků nejsou zcela dostatečné pro opětovné začlenění do většinové společnosti.

Probíraná problematika je velice komplexní a obtížná z důvodů nemožného zjištění přesného počtu dětí působících v ozbrojených jednotkách. Není možné určit procento nezletilých, jež se na oficiálních DDR programech nepodílely, co se s nimi stalo nebo z jaké příčiny se jich nezúčastnily. Prostřednictvím analýzy vyplynula nutnost vytvoření alternativních programů reintegrace určených pro uvedenou skupinu jedinců, které by poskytovaly služby psychosociální podpory, jež jsou obvykle přístupné v centrech dočasné péče, spolu s možnostmi nalezení rodiny, vzdělávání, přístřeší, stravou apod.

Za děti, kterým by měla být v průběhu procesů věnována zvýšená pozornost, považuji jedince nesoucí si těžké fyzické a psychické následky z konfliktů, závislé na omamných látkách a pohlavně zneužívané dívky a matky tzv. dětí války. Zmíněné skupiny osob jsou velice zranitelné z důvodů výskytu vyšší pravděpodobnosti jejich diskriminace společností či případné eliminaci participace na formálních programech DDR.

Případ Sierra Leone dokazuje, že zmíněný fakt může být velkou překážkou především v případě dívek, jež jako své důvody uváděly nedostatečnou kapacitu a bezpečnost v destinacích, kde proběhly fáze odzbrojení a demobilizace nebo nevědomost o jejich existenci. Aby se předešlo příslušné skutečnosti, je nutné striktně oddělit všechny fáze DDR dětí a mladistvých od těch pro dospělé. Myslím si, že k zesílení bezpečnosti by jednoznačně přispěl také vyšší výskyt žen jako příslušníků peacekeepingových misí, jejichž úkolem by měla být podpora pravidelně zneužívaným dívkám. Lepší informovanosti by bylo docíleno, obdobně jako v případě prevence, médií prostřednictvím tištěných letáků, rozhlasového a televizního vysílání. DDR programy by v rámci senzibilizace a mediace měly dosáhnout situace, kdy aktivity vykonávané dívkami jsou komunitami ceněny, což by vedlo k eliminaci jejich diskriminace. Považuji za důležité uvést, že v případě neúspěchu procesů mohou dívky opustit svou vesnici a přestěhovat se do měst, kde je jejich stigmatizace menší a přístupnost vzdělávacích a pracovních zařízení či organizací podporujících dívky více dostupná. Ve zmíněném případě je však nutné zajistit, aby dívky v důsledku potřeby obživy sebe, popřípadě svého dítěte, nezačaly provozovat prostituci, jež je v poválečných oblastech poměrně rozšířená a která by měla být jako forma dětské práce jednoznačně legálními prostředky zakázána. Navrhovala bych proto vznik jakýchsi azylových domů, jež by poskytovaly přístřeší a obživu, zdravotní poradenství, kurzy finanční gramotnosti, základního a řemeslného vzdělávání. Instituce by měl provozovat stát s pomocí nevládních organizací či aktérů soukromého sektoru. Důvody k tomu jsou prosté. Jedním z elementárních zájmů zemí by měla být snaha o celkové odstranění dětské prostituce a s ní spojeným šířením pohlavních chorob. Právě toto jsou skutečnosti, v nichž jsou děti tvrdě konfrontovány s nástrahami všedního života. Pro mnohé je pak vidina návratu k rebelské ozbrojené frakci snadným řešením zajištění si zdrojů obživy a bohužel i recidivy spojené s militantní praxí. Pomocí případného zapojení nadnárodních nevládních organizací by do postižených oblastí mohla též vycestovat skupina dobrovolníků z různých koutů světa, což by mělo pozitivní vliv na práci

s dětmi. Skupina by mohla dětem skrze své zkušenosti a znalosti představit svět a ukázat možnosti a vize, což by nepochybně vedlo k rozšíření jejich obzorů, kdy si uvědomí, že svět nejsou jen místa jejich každodenní reality.

Ekonomická reintegrace je důležitá pro formování soběstačnosti jedince. V případech Sierra Leone a Libérie docházelo k zavedení programů praktického vzdělávání, přičemž výuka v nich probíhala odlišnými způsoby zmíněnými již v kapitole 2.3 v analytické části práce. Zmíněný postup spolu s poskytováním tzv. *start-up kit* pokládám za zdařilé řešení situace. Avšak jejich okamžitý prodej z důvodů potřeby rychlého finančního výdělku někdejších dětských kombatantů je velice problematický. Je třeba si uvědomit, že navrátilivší se jedinci disponují pouze omezenými zkušenostmi a dovednostmi získanými během kurzů a ve srovnání s jinými mladými, kvalifikovanějšími, avšak nezaměstnanými lidmi, kteří se nemusí vypořádat s minulostí dětského vojáka, jsou pro potenciální zaměstnavatele méně atraktivní. Na základě zmíněného argumentu by mohla být pomoc implementována prostřednictvím služeb poskytujících zvýšenou podporu při hledání zaměstnání absolventy kurzů. Zásadní pro úspěšné nalezení profese disponující ekonomickým potenciálem je důkladná analýza pracovního trhu v jednotlivých regionech postižených zemí.

Po ukončení dlouhodobých válek je velkou výzvou reintegrace jedinců, jež byli naverbováni do ozbrojených sil jako děti, avšak po deeskalaci konfliktů jsou plnoletí. Musí být vytvořeny projekty, jež by zajistily udržitelnost opětovného začlenění uvedených jedinců do společnosti a zabránily jejich případnému znovu-naverbování v případných konfliktech probíhajících v sousedních zemích. Jsem přesvědčena, že by bylo účinné poskytnout již dospělým, avšak nezkušeným osobám poradenské služby týkající se strategií nalezení vhodného zaměstnání. Dle mého názoru by v takovýchto případech měly být vytvořeny projekty, které by zajistily na základě zkušební doby reálný výkon povolání společně se získáním platu pro jejich účastníky s následnou možností uzavření pracovní smlouvy.

Navzdory faktu, že většina bývalých, po ukončení konfliktu již plnoletých, dětských kombatantů nalezne zaměstnání v neformálním sektoru či jako osoby samostatně výdělečně činné, je třeba podotknout, že naděje ve formálním sektoru není zcela mizivá. Toto své tvrzení bych podpořila návrhem, dle kterého by vlády zemí spolu s případnými mezinárodními donory vytvořily pracovní příležitosti v soukromých společnostech

(bezpečnostních...) tím, že by pokryly plat bývalých nezletilých vojáků. Výhodou by pro účastníky byla možnost získání cenných referencí od zaměstnavatelů, které by jim pomohly v budoucím uplatnění na pracovním trhu. Veřejný sektor rovněž považují za efektivní možnost k nalezení profese například prostřednictvím činnosti v národních ozbrojených silách, jež by jinak nezaměstnaným již dospělým jedincům mohly poskytnout zázemí a nabídnout pracovní pozice při výstavbě a rehabilitaci infrastruktury, jež je ve většině případů po deeskalaci válek zničená (vzdělávací a zdravotnická zařízení, výstavba nových komunikací, odklizení trosk atp.).

Závěr

Účast dětí v ozbrojených konfliktech není novým fenoménem. Z historického hlediska byly vyžívány v mnoha pro lidstvo významných bitvách, avšak způsoby jejich zneužívání se od dnešních podstatně lišily. Současnosti dominují války vnitrostátní povahy, jež se odehrávají převážně v rozvojových zemích a pro něž je typické porušování lidských práv spolu se zločiny proti lidskosti, jimž je civilní obyvatelstvo ze stran válčících aktérů vystaveno. Nezletilí jedinci patří k nejzranitelnější skupině, jež se s následky psychického, fyzického a sociálního charakteru způsobených prožitým či provedeným násilím častokrát vyrovnává po celý zbytek života. Konflikty dnešního světa se vyznačují nadměrným využíváním dětí, jež se stávají členy příslušných ozbrojených frakcí na základě povinné, dobrovolné nebo nucené rekrutace. Děti disponují v rámci svých jednotek odlišnými právy a rovněž povinnostmi, a mohou vykonávat role podpůrné (poslíčci, kuchaři, otroci, zvědové...) nebo působit jako aktivní bojovníci. Dle definice dětského vojáka jsou všichni jedinci mladší 18 let vykonávající v ozbrojených uskupeních jakoukoliv činnost řazenou mezi dětské kombatanty. Mezinárodní společenství přijalo mnoho rozmanitých instrumentů týkajících se ochrany a práv dětí. Tyto mechanismy nejsou v převážné části bojů jejich aktéry respektovány. Výskyt a účast nezletilých vojáků patří k nejhorším formám dětské práce a jsou opětovaně před zraky veřejnosti skrývány. Aktivity internacionálních a lokálních vládních i nevládních organizací týkajících se řešení probíraného fenoménu mohou však být jednotlivými státy světa z důvodů politických nebo ekonomických zájmů mnohdy přehlíženy.

Diplomová práce analyzovala reintegraci bývalých dětských vojáků v procesu post-konfliktní rekonstrukce, jež byla objasněna na praktických příkladech zemí Sierra Leone a Libérie, v nichž v průběhu dlouhotrvajících občanských válek v 90. letech 20. století docházelo k enormnímu zneužívání jedinců mladších 18 let. Pro dětské kombatanty byly vytvořeny poválečné programy na odzbrojení, demobilizaci a reintegraci s cílem jejich snadnějšího návratu do občanské společnosti. Celého procesu, se účastnilo široké množství aktérů z místního soukromého, mezinárodního vládního, rovněž nevládního sektoru. Jedincům, kteří absolvovali fázi odzbrojení a demobilizace, bylo prostřednictvím služeb poskytnutých středisky dočasné péče umožněno a usnadněno znovusjednocení s rodinnými příslušníky i psychosociální

podpora. Byl zde také kladen důraz na senzibilizaci komunit a vznikla řada programů pro podporu vzdělání a získání praktických dovedností potřebných k uplatnění se na pracovním trhu. Programy DDR, jež byly implementovány v Sierra Leone a Libérii, by mohly sloužit jako podklad pro další země potýkající se s účastí dětí v ozbrojených konfliktech. Obecně proběhly procesy DDR v uvedených zemích úspěšně, avšak potýkaly se rovněž s mnoha nedostatky. Největšími problémy byla diskriminace dívek a jedinců působících v podpůrných rolích, kteří neměli ke zmíněným programům přístup. Podstatnou komplikaci, snižující úspěšnost provedení DDR procesů, též představovala podmínka účasti bývalých nezletilých kombatantů na programech reintegrace, pouze prostřednictvím absolvování prvních dvou etap DDR. Na základě uvedeného faktu lze konstatovat vyvrácení hypotézy stanovené na počátku diplomové práce, neboť proces opětovné integrace jedinců do společnosti v rámci DDR dětských vojáků není dostačující pro děti, jež oficiální programy odzbrojení a demobilizace neabsolvovaly.

Cílem práce bylo na základě analýzy procesů DDR ve vybraných zemích západní Afriky navrhnout doporučení pro doplnění procesů opětovného začlenění někdejších nezletilých kombatantů do společnosti, tak aby byly globálně uplatitelné. Závažné nedostatky byly identifikovány v oblasti ekonomické reintegrace jedinců verbovaných do ozbrojených sil a skupin jako děti, jež v průběhu války nabyly plnoletosti. Zde je třeba po důkladné analýze místního pracovního trhu vytvořit projekty, které by zajistily na základě zkušební doby reálný výkon povolání společně se získáním platu pro jejich účastníky s následnou možností uzavření pracovní smlouvy. Na základě analýzy vyplynula nutnost vzniku poradenských služeb poskytujících strategie k nalezení vhodného zaměstnání. V rámci eliminace hrozby případné opětovné rekrutace těchto osob do ozbrojených konfliktů sousedních zemí by bylo vhodné vytvoření pracovních příležitostí ve formálním sektoru prostřednictvím výstavby a rehabilitace válkou poničené infrastruktury.

Dalším nedostatkem, který byl identifikován především v Sierra Leone, byla nízká účast dívek v DDR programech. Uvedená problematika by mohla být vyřešena vyšším výskytem žen jako příslušníků peacekeepingových misí, jejichž úkolem by byla podpora pravidelně zneužívaným dívkám, čímž by došlo zajisté rovněž k zesílení bezpečnosti v demobilizačních centrech a centrech dočasné péče. Lepší informovanosti o možnostech participace na procesech post-konfliktní rekonstrukce by bylo docíleno

médii prostřednictvím tištěných letáků, rozhlasového a televizního vysílání. Případná prostituce dívek v poválečných oblastech by byla odstraněna vytvořením jakýchsi azylových domů poskytujících přístřeší a obživu, zdravotní poradenství, kurzy finanční gramotnosti, základního a řemeslného vzdělávání. Instituce by měl provozovat stát s pomocí nevládních organizací či aktérů soukromého sektoru.

Fenoménem dětských vojáků je třeba se v zemích rozvojového a rozvinutého světa zabývat. Východiskem problému by byla implementace řady preventivních opatření. Mezi nejdůležitější bych zařadila:

- snižování chudoby a zvýšení osvěty týkající se rizik spojených s účastí nezletilých jedinců v ozbrojených skupinách či silách prostřednictvím vzdělávání dětí i dospělých;
- posílení bezpečnostního sektoru problematických zemí pomocí patřičných školení příslušníků profesionálních armád nebo policejních složek a větším zapojením žen v armádních složkách nebo peacekeepingových misích;
- pravidelné veřejné informační kampaně uskutečňované sdělovacími prostředky;
- zavedení univerzálních, povinných a bezplatných národních systémů registrace všech narozených dětí (rovněž vnitřně přesídlených osob, uprchlíků aj.).

Seznam použité literatury

AFRICA CONFIDENTIAL (1998). *How diamonds fuelled the conflict*. [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <https://www.africa-confidential.com/special-report/id/4/Chronology_of_Sierra_Leone>.

ANNAN, N. (2014). *Violent Conflicts and Civil Strife in West Africa: Causes, Challenges and Prospects*. *Stability: International Journal of Security and Development*, 3(1): 3, s. 1 - 16. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.da/>>.

AU (2014). *22nd AU Summit - The African Charter on the Rights and Welfare of the Child: 25 Years in 2015*. [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z WWW: <<https://www.au.int/web/en/newsevents/29171/22nd-au-summit-african-charter-rights-and-welfare-child-25-years-2015>>.

AWODOLA, B. (2012). *An examination of methods to reintegrate former child soldiers in Liberia*. *Intervention*, Vol. 10, No. 1, s. 30 - 42. [online]. [cit. 2017-04-21]. Dostupné z WWW: <http://www.interventionjournal.com/sites/default/files/Awodola_2012_Intervention_10_1.pdf>.

BANHOLZER, L. (2014). *When Do Disarmament, Demobilisation and Reintegration Programmes Succeed?*. [online]. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, 43 s. [cit. 2017-03-16]. ISBN 978-3-88985-597-8. Dostupné z WWW: <https://www.die-gdi.de/uploads/media/DP_8.2014.pdf>.

BAYER, CH. P. (2008). *Psychisches Trauma und Versöhnung bei ehemaligen Kindersoldaten: eine Feldstudie aus Uganda und der Demokratischen Republik Kongo*. Dizertační práce. [online]. [cit. 2017-03-29]. Universität Hamburg, 184 s. Dostupné z WWW: <http://ediss.sub.uni-hamburg.de/volltexte/2010/4531/pdf/Dissertation_C_Bayer.pdf>.

BBC (2000). *Sierra Leone diamonds banned*. [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/821166.stm>>.

BBC (2017). *Sierra Leone country profile*. [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.bbc.com/news/world-africa-14094194>>.

BELLAMY, C. (2004). *Uganda's Night Walkers: Read Carol Bellamy's opinion piece in the International Herald Tribune*. UNICEF [online]. [cit. 2017-02-25]. Dostupné z WWW: <https://www.unicef.org/media/media_22368.html>.

BETANCOURT et al. (2008). *High Hopes, Grim Reality: Reintegration and the Education of Former Child Soldiers in Sierra Leone*. *Comparative Education Review*, Vol. 52, No. 4., s. 565 - 587. [online]. [cit. 2017-04-20]. Dostupné z WWW: <<http://educationcluster.net/wp-content/uploads/sites/2/2011/09/High-Hopes-Grim-Reality-Reintegration-and-the-Education-of-Former-Child-Soldiers-in-Sierra-Leone-2008.pdf>>.

BRETT, R. (2002). *Girl Soldiers: Challenging the Assumptions*. Quaker United Nations Office [online]. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z WWW: <http://www.peacewomen.org/assets/file/Resources/NGO/ddr_girlsoldiers_yvonnekeairns_octo2002.pdf>.

BRETT, R./SPECHT, I. (2004). *Young Soldiers: Why They Choose to Fight*. [online]. International Labour Organization, 192 s. [cit. 2017-02-25]. ISBN 978-1-58826-261-5. Dostupné z WWW: <http://www.oit.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/--ifp_crisis/documents/publication/wcms_116562.pdf>.

BUGNION, CH. et al. (2006). *External Mid-Term Evaluation Report of the Disarmament, Demobilisation, Rehabilitation and Reintegration Programme in Liberia*. [online]. UNDP, 53 s. [cit. 2017-04-24]. Dostupné z WWW: <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUK EwjllLqjlZrTAhUJWRoKHaBNCH4QFggBMAA&url=https%3A%2F%2Ferc.undp.org%2Fevaluation%2Fdocuments%2Fdownload%2F1289&usg=AFQjCNE7AFazTTJ9ehesliczQepRD5xleg&sig2=iz_78IIoxsYEiKe2YTkz0Q&cad=rjt>.

CARAMÉS, A./FISAS, V./LUZ, D./MAIXENCHS, M. (2006). *Sierra Leone*. [online]. The School for a Culture of Peace. 10 s. [cit. 2017-04-22]. Dostupné z WWW: <<http://escolapau.uab.cat/img/programas/desarme/mapa/sierrai.pdf>>.

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (CIA) (2017). *The World Factbook - Military service age and obligation*. [online]. [cit. 2017-02-22]. Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2024.html>>.

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (CIA) (2017a). *The World Factbook - Sierra Leone*. [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sl.html>>.

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (CIA) (2017b). *The World Factbook - Liberia*. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/li.html>>.

COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS (CSUCHS) (2001). *Global report on Child Soldiers*. [online]. London: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 540 s. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z WWW: <<https://www.child-soldiers.org/Handlers/Download.ashx?IDMF=adc88bff-1916-4317-b184-d9079e7b0bb8>>.

COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS (CSUCHS) (2004). *Child Soldiers: Global report*. [online]. London: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 360 s. [cit. 2017-04-10]. ISBN 0-9541624-2-0. Dostupné z WWW: <https://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/child_soldiers_CSC_nov_2004.pdf>.

COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS (CSUCHS) (2006). *Child soldiers and Disarmament, Demobilization, Rehabilitation and Reintegration in West Africa: A survey of programmatic work on child soldiers in Côte d'Ivoire, Guinea, Liberia and Sierra Leone*. [online]. London: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 30 s. [cit. 2017-04-20]. Dostupné z WWW: <<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/8E9E650371871EBCC125722F0049E478-csucs-gen-23nov.pdf>>.

COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS (CSUCHS) (2008). *Child Soldiers: Global report*. [online]. London: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 416 s. [cit. 2017-04-01]. ISBN 978-0-9541624-5-0. Dostupné z WWW: <<http://www.childlineindia.org.in/CP-CR-Downloads/Global%20Report%202008%20child%20soldeirs.pdf>>.

COHN, I./GOODWIN-GILL, G. S. (1994). *Child Soldiers: The Role of Children in Armed Conflict*. Clarendon Press. Oxford, 238 s. ISBN 978-01-9825-932-9.

Convention on the Rights of the Child (CRC) (1989). UN Human Rights Office of the High Commissioner [online] [cit. 2017-02-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>>.

COOPER, H. (2017). *How Liberian Women Delivered Africa's First Female President*. NY TIMES [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<https://www.nytimes.com/2017/03/05/world/africa/liberia-president-ellen-johnson-sirleaf-women-voters.html>>.

COULTER, C./PERSSON, M./UTAS, M. (2008). *Young Female Fighters in African Wars: Conflict and Its Consequences*. [online]. Nordiska Afrikainstitutet, 51 s. [cit. 2017-04-15]. ISBN 978-91-7106-627-5. Dostupné z WWW: <<http://nai.diva-portal.org/smash/get/diva2:241304/FULLTEXT01>>.

Deklarace práv dítěte (1959). OSN [online] [cit. 2017-01-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/deklarace-prav-ditete.pdf>>.

DPKO (2000). *Disarmament, Demobilization and Reintegration of ExCombatants in a Peacekeeping Environment: Principles and Guidelines*. [online]. United Nations Department of Peacekeeping Operations Lessons Learned Unit and the Training Unit, New York, 119 s. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z WWW: <<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/7ED78CD7FEFA5FEEC1256DC60049CE9E-dpko-ex-comb-dec99.pdf>>.

- DUDEHOFER, A. - L. (2016). *Understanding the Recruitment of Child Soldiers in Africa*. ACCORD [online]. [cit. 2017-02-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.accord.org.za/conflict-trends/understanding-recruitment-child-soldiers-africa/>>.
- EDWARDS, A. (2016). *Global forced displacement hits record high*. UNHCR [online]. [cit. 2017-05-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2016/6/5763b65a4/global-forced-displacement-hits-record-high.html>>.
- FAIA, T. (2013). *Sierra Leone: From Swords into Ploughshares*. Foreign Policy in Focus [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <http://fpif.org/sierra_leone_from_swords_into_ploughshares/>.
- FONTANA, B. (1997). *Child Soldiers and International Law*. African Security Review, Vol. 6, Issue 3, s. 51 - 57. [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10246029.1997.9627723?src=recsys>>.
- FOUKALOVÁ, K. (2013). *Female Child Soldiers*. Global Politics [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/female-child-soldiers>>.
- FREELAND, S. (2008). *Mere Children or Weapons of War: Child Soldiers and International Law*. University of La Verne Law Review, Vol. 29, s. 19 - 55 . [online]. [cit. 2017-01-26]. Dostupné z WWW: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1306169>.
- FUSATO, M. (2003). *Disarmament, Demobilisation, and Reintegration of Ex-Combatants. Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. [online]. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.beyondintractability.org/essay/demobilization>>.
- GALVANEK, J. B. (2009). *The Reintegration Process for Child Soldiers in Liberia*. Conflict Trends, Issue 3, s. 19 - 25. [online]. [cit. 2017-04-21]. Dostupné z WWW: <https://www.files.ethz.ch/isn/109804/ct_2009_3.pdf>.
- GBERIE, L. (2014). *The Special Court for Sierra Leone rests - for good*. Africa Renewal Telegraph [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/africarenewal/magazine/april-2014/special-court-sierra-leone-rests-%E2%80%93-good>>.
- GILBERTSON, J. A. (2008). *Little Girls Lost: Can The International Community Protect Girl Soldiers?*. University of La Verne Law Review, Vol. 29, s. 219 - 244 . [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z WWW: <http://works.bepress.com/jordan_gilbertson/1/>.

- GISLESEN, K. (2006). *A Childhood Lost? The Challenges of Successful Disarmament, Demobilisation and Reintegration of Child Soldiers: The Case of West Africa*. [online]. Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 52 s. [cit. 2017-04-19]. ISBN 82 7002 151-2. Dostupné z WWW: <<https://www.files.ethz.ch/isn/27910/712.pdf>>.
- GLOBAL SECURITY (2000 - 2017). *Sierra Leone*. [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/sierra_leone.htm>.
- GLOBAL SECURITY (2011). *Liberia - Second Civil War - 1997-2003*. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/liberia-1997.htm>>.
- GLOBAL WITNESS (2012). *The Charles Taylor War Crimes Trial: A Global Witness briefing on a dictator, blood diamonds and timber, and two countries in recovery*. [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <<https://www.globalwitness.org/sites/default/files/taylor%20verdict%20-%20global%20witness%20briefing%20-%20may%2024.pdf>>.
- HARVARD HUMANITARIAN INITIATIVE (HHI) (2017). *The Second Phase of the Civil War: 1999 - 2003* [online] [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.peacebuildingdata.org/research/liberia/about-liberia/second-civil-war>>.
- HUMAN RIGHTS WATCH (HRW) (2004). *How to Fight, How to Kill: Child Soldiers in Liberia*. A1602 [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.refworld.org/docid/402d1e8a4.html>>.
- HUMANIUM (2017). *Child soldiers*. [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.humanium.org/en/child-soldier/>>.
- HYUN, CH. (2007). *'Empowering Hands' for former child soldiers in Uganda*. UNICEF [online]. [cit. 2017-02-16]. Dostupné z WWW: <https://www.unicef.org/infobycountry/uganda_40339.html>.
- CHILD SOLDIERS INTERNATIONAL (CHSI) (2012). *Louder than words: An agenda for action to end state use of child soldiers*. [online]. Child Soldiers International, 160 s. [cit. 2017-04-16]. ISBN 978-0-9541624-3-6. Dostupné z WWW: <<https://www.child-soldiers.org/Handlers/Download.ashx?IDMF=da92581e-7130-40e6-bf3a-a86b944f17dd>>.
- CHILD SOLDIERS INTERNATIONAL (CHSI) (2016a). *International Standards*. [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z WWW: <<https://www.child-soldiers.org/international-standards>>.
- CHILD SOLDIERS INTERNATIONAL (CHSI) (2016b). *Where are there child soldiers?*. [online]. [cit. 2017-05-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.child-soldiers.org/where-are-there-child-soldiers>>.

ICG (2003). *Liberia: Security Challenges*. Africa Report, N°71, 24 s. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/71-liberia-security-challenges.pdf>>.

ICRC (2010). *Children protected under international humanitarian law*. [online]. [cit. 2017-02-16]. Dostupné z WWW: <<https://www.icrc.org/eng/war-and-law/protected-persons/children/overview-protected-children.htm>>.

IRIN NEWS (2013). *Girl child soldiers face new battles in civilian life*. [online]. [cit. 2017-02-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.irinnews.org/analysis/2013/02/12/girl-child-soldiers-face-new-battles-civilian-life>>.

KALDOR, M./VINCENT, J. (2006). *Case Study: Sierra Leone. Evaluation of UNDP Assistance to Conflict - Affected Countries*. [online]. UNDP Evaluation Office, 39 s. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://web.undp.org/evaluation/evaluations/documents/thematic/conflict/SierraLeone.pdf>>.

KIEH, G. K., Jr. (2009). *The Roots of the Second Liberian Civil War*. International Journal on World Peace, Vol. 26, No. 1, s. 7-30. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <https://www.jstor.org/stable/20752871?seq=5#page_scan_tab_contents>.

LICHTENBERG, B. (2008). *Kindersoldaten in Afrika: Sozialisations- und Entwicklungsbedingungen von Kindern und Jugendlichen in Kriegsgebieten am Beispiel von Kindersoldaten in Afrika*. Diplomová práce. [online]. [cit. 2017-03-14]. Universität Potsdam, 119 s. Dostupné z WWW: <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUK EwiA76OgyMvSAhWBBBoKHQMJBjQQFggZMAA&url=https%3A%2F%2Fpublish.up.uni-potsdam.de%2Fopus4-ubp%2Ffiles%2F1799%2Flichtenber_gmagister.pdf&usg=AFQjCNFft6nqj3oJLr06dq-jo4Ii_H12gQ&sig2=i3-hoWqCK96_3d4qo5I91w&bvm=bv.149093890,d.d2s>.

LINHARTOVÁ, K. (2008). *Obchodování s lidmi z pohledu mezinárodního práva a jeho implementace do českého právního řádu*. [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/KLinhartova_Obc_hodovanislidmizpohledumezinarodnihoprava.pdf>.

LOREY, M. (2001). *Child Soldiers: Care & Protection of Children in Emergencies. A Field Guide*. [online]. Save the Children Federation, Inc., 75 s. [cit. 2017-02-25]. ISBN 1-888393-08-4. Dostupné z WWW: <http://www.ecdgroup.com/docs/lib_005191315.pdf>.

LYNCH, J. (2016). *UN: South Sudan government recruited child soldiers as young as 12*. CBS NEWS [online]. [cit. 2017-02-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.cbsnews.com/news/un-south-sudan-government-recruited-child-soldiers-as-young-as-12/>>.

MACHEL, G. (1996). *The Impact of Armed Conflict on Children: A critical review of progress made and obstacles encountered in increasing protection for war-affected children*. DPCSD [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z WWW: <https://www.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf>.

MANOHARAN, N. (2003). *Child Soldiers II: Preference for Children and Preference by Children*. IPCS [online]. [cit. 2017-02-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.ipcs.org/article/terrorism/child-soldiers-ii-preference-for-children-and-preference-by-children-1166.html>>.

MCKAY, S./MAZURANA, D. (2004). *Where are the Girls? Girls in Fighting Forces in Northern Uganda, Sierra Leone and Mozambique: Their Lives During and After War*. Rights and Democracy. [online]. Montréal: International Centre for Human Rights and Democratic Development, 145 s. [cit. 2017-04-06]. ISBN 2-922084-74-4. Dostupné z WWW: <http://www.sx.ac.uk/armedcon/story_id/000478.pdf>.

OHCHR (1996 - 2017). *Committee on the Rights of the Child*. [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>>.

OPATOVÁ, H. (2016). *Cesta ke vzniku Mezinárodního trestního soudu a současný stav*. JINÉ PRÁVO [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://jinepravo.blogspot.cz/2016/03/cesta-ke-vzniku-mezinarodniho-trestniho.html>>.

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict (2000). UN Human Rights Office of the High Commissioner [online] [cit. 2017-02-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPACCRC.aspx>>.

PEACE DIRECT (2010). *Liberia: Conflict profile*. [online] [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<https://www.insightonconflict.org/conflicts/liberia/conflict-profile/>>.

PITTWALD, M. (2003). *Kindersoldaten und neue Kriege. Ursachen, Auswirkungen, Aktualität*. In Außenpolitik zwischen Krieg und Frieden. Osnabrücker Jahrbuch Frieden und Wissenschaft 11 (2004), s. 207-220. [online]. [cit. 2017-05-05]. Dostupné z WWW: <http://www.ofg.uni-osnabrueck.de/jahrbuch-pdf/2004/JB2004_Pittwald.pdf>.

PLATTNER, D. (1984). *Protection of Children in International Humanitarian Law*. International Review of the Red Cross, No. 240 [online]. [cit. 2017-01-26]. Dostupné z WWW: <<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jmat.htm>>.

PUGEL, J. B. (2007). *Disaggregating the Causal Factors Unique to Child Soldiering: The case of Liberia*. [online]. Ford Institute for Human Security. 33 s. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z WWW: <https://childhub.org/en/system/tdf/library/attachments/pugel_07_disaggregating_0109.pdf?file=1&type=node&id=18547>.

RAMGOOLIE, M. (2001). *Prosecution of Sierra Leone's Child Soldiers: What Message is the UN Trying to Send?*. Princeton University, s. 145 - 162 . [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z WWW: <<https://www.princeton.edu/jpia/past-issues-1/2001/8.pdf>>.

REPUBLIC OF LIBERIA TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSION (TRC) (2009). *Final Report. Volume Three: Appendices. Title II: Children, the Conflict and the TRC Children Agenda*. [online]. 117 s. [cit. 2017-04-29]. Dostupné z WWW: <http://trcofliberia.org/resources/reports/final/volume-three-2_layout-1.pdf>.

RIVARD, L. (2010). *Child Soldiers and Disarmament, Demobilization and Reintegration Programs: The Universalism of Children's Rights vs. Cultural Relativism Debate*. The Journal of Humanitarian Assistance [online]. [cit. 2017-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://sites.tufts.edu/jha/archives/772>>.

ROSEN, M. D. (2007). *Child Soldiers, International Humanitarian Law, and the Globalization of Childhood*. American Anthropologist, Vol. 109, No. 2, s. 296 - 306. [online]. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z WWW: <[https://wiki.geneseo.edu/display/cultural/Rosen+\(2007\)+Child+Soldiers,+International+Humanitarian+Law,+and+the+Globalization+of+Childhood?preview=/94929603/95158559/ROSEN_2007_CHILD_SOLDIERS.pdf](https://wiki.geneseo.edu/display/cultural/Rosen+(2007)+Child+Soldiers,+International+Humanitarian+Law,+and+the+Globalization+of+Childhood?preview=/94929603/95158559/ROSEN_2007_CHILD_SOLDIERS.pdf)>.

RŮŽIČKOVÁ, P. (2010). *Současné konflikty v subsaharské Africe: vybrané konflikty*. [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <https://www.valka.cz/13828-Soucasne-konflikty-v-subsaharske-Africe-3-Vybrane-konflikty?utm_source=valka_cz&utm_medium=article&utm_campaign=serial>.

SAVE THE CHILDREN (2003). *When children affected by war go home: Lessons learned from Liberia*. [online]. Save the Children, 166 s. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z WWW: <<https://resourcecentre.savethechildren.net/sites/default/files/documents/1626.pdf>>.

SAVE THE CHILDREN (2005). *Forgotten Casualties of War: Girls in armed conflict*. [online]. The Save the Children Fund, 30 s. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z WWW: <<https://resourcecentre.savethechildren.net/sites/default/files/documents/2717.pdf>>.

SIERRA LEONE TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSION (TRC) (2004). *Sierra Leone TRC Reports: Volume Three B: Chapter 4. Children and the Armed Conflict in Sierra Leone*. [online]. s. 233 - 340 [cit. 2017-04-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.sierraleonetr.org/index.php/view-the-final-report/download-table-of-contents>>.

SIMPSON, D. (2013). *Sierra Leone*. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.womenundersiegeproject.org/conflicts/profile/sierra-leone>>.

SINGER, P. W. (2006). *Children at War*. University of California Press. Berkeley and Los Angeles, 278 s. ISBN 0-520-24876-7.

SMITH-SPARK, L. (2013). *Charles Taylor: War crimes conviction, 50-year sentence upheld*. CNN [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://edition.cnn.com/2013/09/26/world/africa/netherlands-charles-taylor-verdict/>>.

SOLOMON, CH./GINIFER, J. (2008). *Disarmament, Demobilisation and Reintegration in Sierra Leone: Case Study*. [online]. Centre for International Cooperation and Security. University of Bradford. 52 s. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z WWW: <http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/4024~v~Disarmament_Demobilisation_and_Reintegration_in_Sierra_Leone.pdf>.

SPECHT, I. (2006). *Red Shoes: Experiences of girl-combatants in Liberia*. [online]. ILO Programme on Crisis Response and Reconstruction, 133 s. [cit. 2017-04-16]. ISBN 978-92-2-119267-1. Dostupné z WWW: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/@ifp_crisis/documents/publication/wcms_116435.pdf>.

The African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1990). African Commission on Human and Peoples' Rights [online] [cit. 2017-02-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.achpr.org/instruments/child/>>.

THE CHILDREN AND ARMED CONFLICT UNIT (CHACU) (1997). *The Invisible Soldiers: Child Combatants*. Weekly Defense Monitor, Vol. 4, No. 26 [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <https://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000964.html>.

THOMAS, A. R. (2017). *President Koroma announces election date - March 7th 2018*. The Sierra Leone Telegraph [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.thesierraleonetelegraph.com/?p=15039>>.

The Rome Statute to the International Criminal Court (1998). ICC [online] [cit. 2017-02-12]. Dostupné z WWW: <https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf>.

UDOMBANA, N. J. (2006). *War is Not a Child's Play! International Law and the Prohibition of Children's Involvement in Armed Conflicts*. Temple International & Comparative Law Journal, Vol. 20, No. 1, s. 57 - 109. [online]. [cit. 2017-01-26]. Dostupné z WWW: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1803637>.

UN (2006). *Children and DDR*. [online]. UN Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 40 s. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://unddr.org/uploads/documents/IDDRS%205.30%20Children%20and%20DDR.pdf>>.

UN (2014). *The Operational Guide to the Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards*. [online]. Inter-Agency Working Group on DDR (IAWG – DDR), 313 s. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://unddr.org/uploads/documents/Operational%20Guide.pdf>>.

- UN (2015). *UN lauds Somalia as country ratifies landmark children's rights treaty*. [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=49845#.WJoxNhvhA1I>>.
- UN (2017). *Africa*. [online] [cit. 2017-05-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/africa.pdf>>.
- UNDDR (2005). *What is DDR?*. [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z WWW: <http://www.unddr.org/what-is-ddr/introduction_1.aspx>.
- UNIC (2017). *Generální tajemník*. [online] [cit. 2017-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/osn/organizacni-struktura/generalni-tajemnik/>>.
- UNICEF (1997). *Cape Town Principles and Best Practises*. [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z WWW: <https://www.unicef.org/emerg/files/Cape_Town_Principles%281%29.pdf>.
- UNICEF (2005). *The Disarmament, Demobilization and Reintegration of Children Associated with the Fighting Forces: Lessons Learned in Sierra Leone 1998 - 2002*. [online]. UNICEF WEST AND CENTRAL AFRICA REGIONAL OFFICE, 46 s. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z WWW: <https://www.unicef.org/wcaro/WCARO_SL_Pub_LesLearntChildSoldiers.pdf>.
- UNICEF (2007). *The Paris Principles: Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups*. [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z WWW: <<https://www.unicef.org/emerg/files/ParisPrinciples310107English.pdf>>.
- UNICEF (2014). *Convention on the Rights of the Child: Human Rights Approach*. [online]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z WWW: <https://www.unicef.org/crc/index_framework.html>.
- UNICEF (2016a). *The births of nearly one fourth of the global population of children under five have never been registered*. [online]. [cit. 2017-05-03]. Dostupné z WWW: <<http://data.unicef.org/topic/child-protection/birth-registration/#>>.
- UNICEF (2016b). *An estimated 150 million children worldwide are engaged in child labour*. [online]. [cit. 2017-03-16]. Dostupné z WWW: <<https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-labour/#>>.
- Universal Declaration of Human Rights (1948)*. UN Human Rights Office of the High Commissioner [online] [cit. 2017-02-01]. Dostupné z WWW: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf>.
- UNMIL (2017). *Frequently Asked Questions*. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<https://unmil.unmissions.org/frequently-asked-questions>>.
- UNRIC (2015). *4 out of 10 child soldiers are girls*. [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.unric.org/en/latest-un-buzz/29639-4-out-of-10-child-soldiers-are-girls>>.

U. S. DEPARTMENT OF VETERANS AFFAIRS (2015). *Symptoms of PTSD*. [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <http://www.ptsd.va.gov/public/PTSD-overview/basics/symptoms_of_ptsd.asp>.

VAĎURA, V. (2003). *Občanská válka v Libérii: Světlo na konci tunelu?*. [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.globalpolitics.cz/studie/liberie-obcanska-valka>>.

VERHEY, B. (2001). *Child Soldiers: Preventing, Demobilizing and Reintegrating*. Africa Region Working Paper Series, No. 23, 44 s. [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/284531468770734839/pdf/multi0page.pdf>>.

WESSELLS, M. (2004). *Psychosocial Issues in Reintegrating Child Soldiers*. Cornell International Law Journal, Vol. 32, Issue 3, Article 14., s. 513 - 525. [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z WWW: <<http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol32/iss3/14>>.

WESSELLS, M. (2006). *Child Soldiers: From Violence to Protection*. Harvard University Press. Cambridge, 302 s. ISBN 978-06-7403-255-2.

WILLIAMSON, J./CRIPE, L. (2002). *Assessment of DCOF-Supported Child Demobilization and Reintegration Activities in Sierra Leone*. [online]. U. S. Agency for International Development. 50 s. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z WWW: <https://www.unicef.org/wcaro/Child_DDR_Sierra_Leone_Report_2002_Williamson_Cripe_.pdf>.

WILLIAMSON, J. (2005). *Reintegration of Child Soldiers in Sierra Leone*. [online]. U. S. Agency for International Development. 33 s. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z WWW: <http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdach599.pdf>.

WILLIAMSON, J. (2006). *The disarmament, demobilization and reintegration of child soldiers: social and psychological transformation in Sierra Leone*. Intervention, Vol. 4., Issue 3, s. 185 - 205. [online]. [cit. 2017-04-22]. Dostupné z WWW: <http://journals.lww.com/interventionjnl/Fulltext/2006/11000/The_disarmament,_demobilization_and_reintegration.2.aspx>.

Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů (1949) a Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám. Český červený kříž [online] [cit. 2017-02-01]. Dostupné z WWW: <http://www.cervenkykriz.eu/cz/nsmhp/Zenevske_umluvy_a_dodatkov_e_protokoly.pdf>

Seznam tabulek

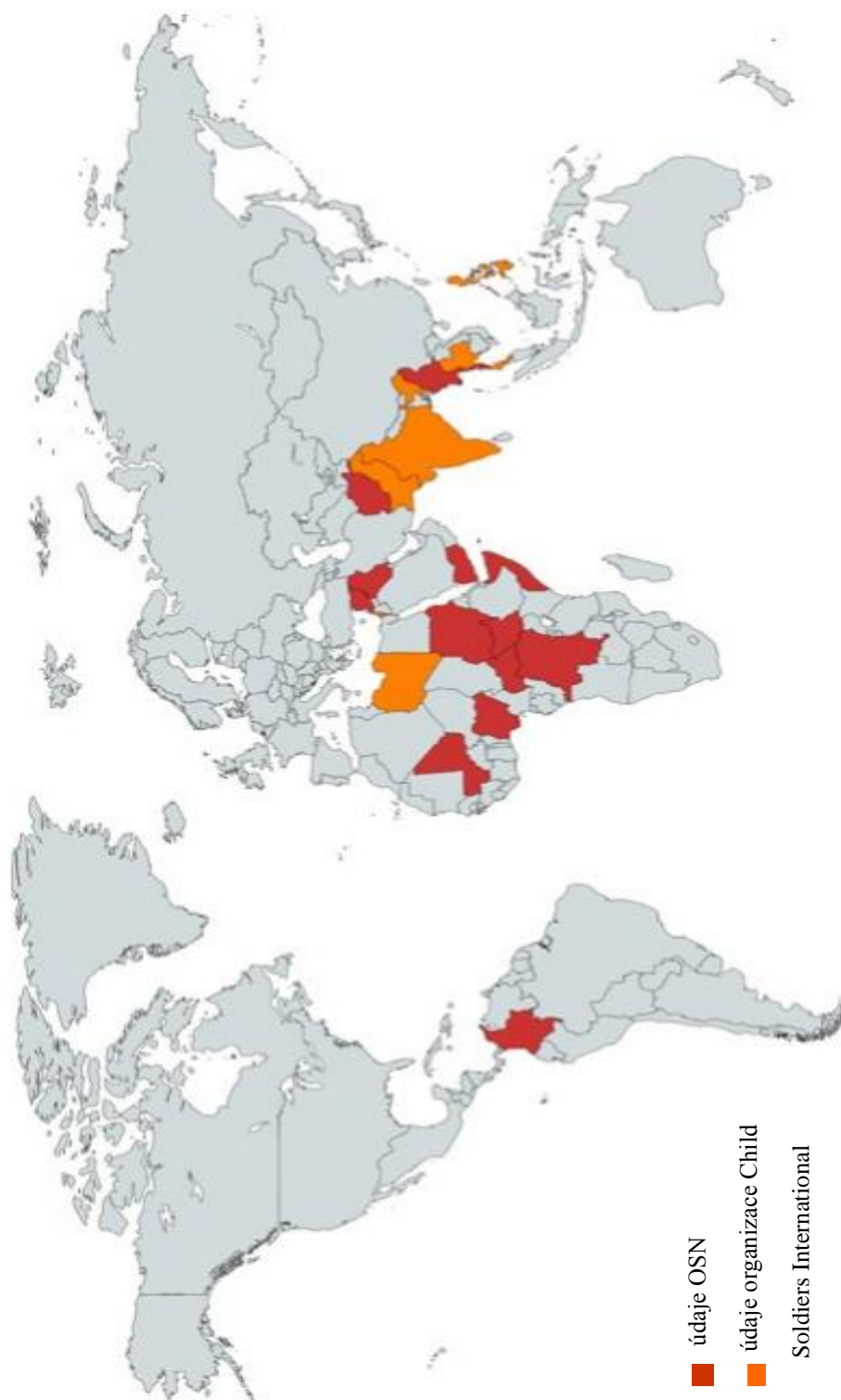
Tab. č. 1 Předpokládaný počet dětských vojáků v jednotlivých ozbrojených jednotkách v průběhu občanské války v Sierra Leone (1991 - 2002)	43
Tab. č. 2 Počet registrovaných dětských vojáků v jednotlivých ozbrojených uskupeních v prosinci roku 2004 (dle NCDDRR)	47
Tab. č. 3 Předpokládaný počet dívek v roli dětských vojáků v jednotlivých ozbrojených jednotkách v průběhu občanské války v Sierra Leone (1991 - 2002)	48
Tab. č. 4 Počty dětí účastníci se jednotlivých fází odzbrojení a demobilizace po ukončení druhé liberijské občanské války (dle UNDP).....	58

Seznam grafů

Graf č. 1 Míra nucené rekrutace dětských vojáků jednotlivými ozbrojenými jednotkami (1991 - 2000)	44
Graf č. 2 Důvody vstupu dětí do ozbrojených skupin a sil mezi roky 1999 - 2003	46
Graf č. 3 Role dívek v ozbrojených skupinách v průběhu občanské války v Sierra Leone (1991 - 2002)	49

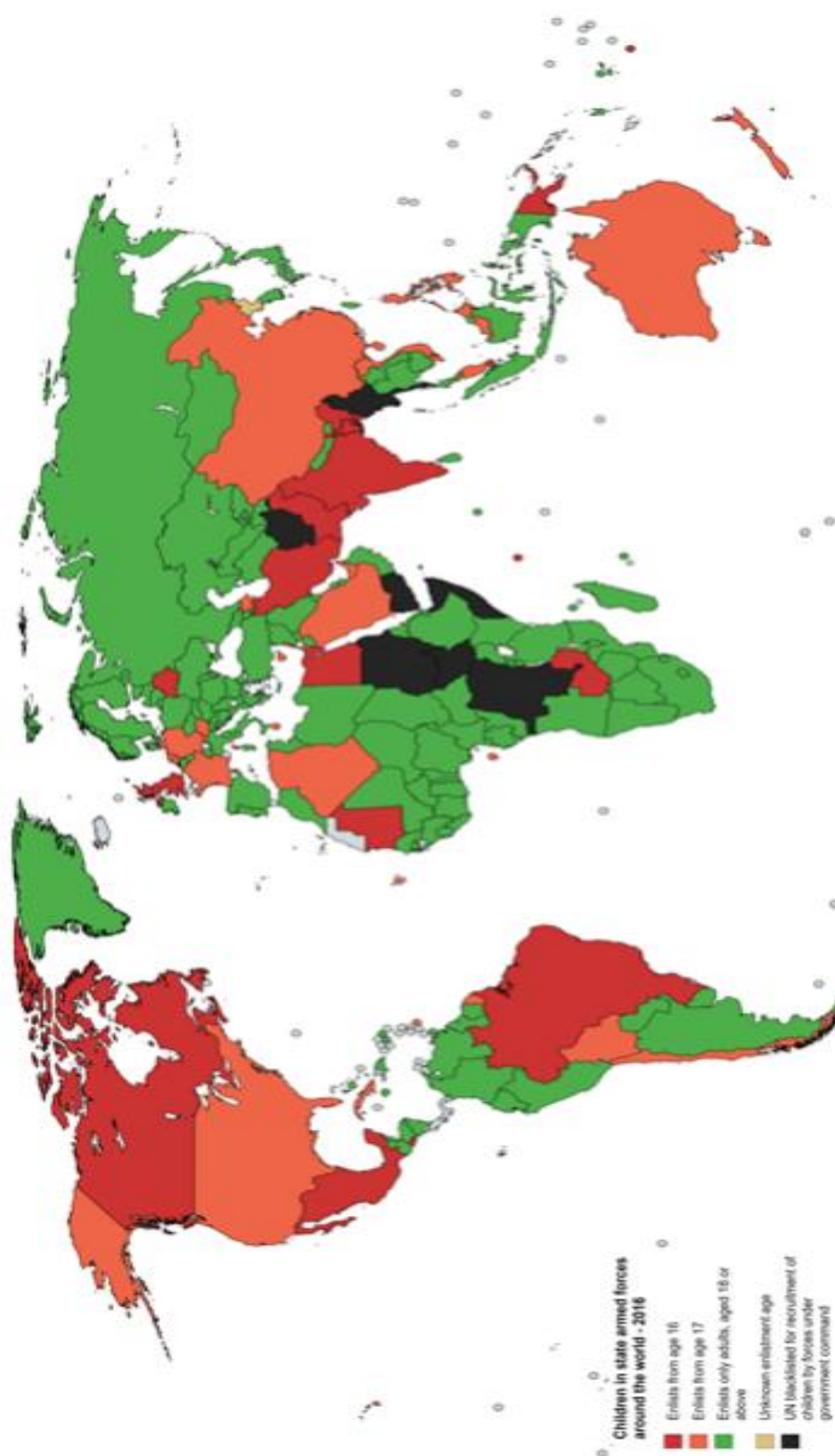
Přílohy

Příloha č. 1 Výskyt dětských vojáků v ozbrojených silách země nebo rebelických skupinách v roce 2016

(Zdroj: CHSI, 2016b)

Příloha č. 2 Mapa zemí zobrazující minimální věk pro dobrovolný vstup do vládních ozbrojených sil v roce 2016

(Zdroj: CHSI, 2016b)

Příloha č. 3 Mapa znázorňující polohu států Sierra Leone a Libérie

(Zdroj: UN, 2017)